

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

TANJA POBERAJ

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

DIPLOMSKO DELO

**ZAVEDANJE POTROŠNIKOV O DOLGOROČNIH POSLEDICAH SIVE
EKONOMIJE**

Ljubljana, maj 2015

TANJA POBERAJ

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisana **Tanja Poberaj**, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, izjavljam, da sem avtorica diplomskega dela z naslovom **Zavedanje potrošnikov o dolgoročnih posledicah sive ekonomije**, pripravljenega v sodelovanju s svetovalko **prof. dr. Andrejo Cirman**.

Izrecno izjavljam, da v skladu z določili Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 21/1995 s spremembami) dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

S svojim podpisom zagotavljam, da

- je predloženo besedilo rezultat izključno mojega lastnega raziskovalnega dela;
- je predloženo besedilo jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem
 - poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam v diplomskem delu, citirana oziroma navedena v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, in
 - pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti (v pisni ali grafični obliki) uporabljena v tekstu, in sem to v besedilu tudi jasno zapisala;
- se zavedam, da je plagiatstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku (Ur. l. RS, št. 55/2008 s spremembami);
- se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega diplomskega dela dokazano plagiatstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom.

V Ljubljani, dne 28.5.2015

Podpis avtorice: _____

KAZALO

UVOD	1
1 OPREDELITEV SIVE EKONOMIJE IN NJENE ZNAČILNOSTI	2
2 MERJENJE IN OBSEG SIVE EKONOMIJE V SLOVENIJI	5
2.1 Metode merjenja obsega sive ekonomije.....	5
2.2 Obseg sive ekonomije v Sloveniji	7
3 RAZLOGI ZA RAZVOJ SIVE EKONOMIJE	9
3.1 Razlogi za povečanje sive ekonomije v Sloveniji	11
4 POSLEDICE SIVE EKONOMIJE.....	12
4.1 Negativne posledice.....	12
4.2 Pozitivne posledice	13
5 PROGRAMI ODKRIVANJA IN OMEJEVANJA SIVE EKONOMIJE V SLOVENIJI	14
5.1 Zakonodajne aktivnosti preprečevanja sive ekonomije v Sloveniji po obdobju tranzicije	14
5.2 Uspešnost sedanje politike boja proti sivi ekonomiji	16
5.3 Prihodnje aktivnosti boja proti sivi ekonomiji	18
6 RAZISKAVA O SIVI EKONOMIJI	19
6.1 Analiza ankete	19
6.1.1 Predstavitev vzorca	20
6.1.2 Rezultati ankete o delovanju v sivi ekonomiji in poznavanju njenih posledic.....	21
6.1.3 Preverjanje hipotez.....	28
SKLEP.....	43
LITERATURA IN VIRI	46

KAZALO SLIK

Slika 1: Grafični prikaz obsega sive ekonomije v % BDP v Sloveniji v obdobju od 2003 do 2013.....	7
Slika 2: Obseg sive ekonomije v izbranih državah v letih 2003, 2008, 2010 in 2012	8
Slika 3: Starostna porazdelitev anketirancev.....	20
Slika 4: Anketiranci po spolu	20
Slika 5: Anketiranci glede na stopnjo izobrazbe	21

Slika 6: Anketiranci glede na njihov povprečni neto mesečni dohodek	21
Slika 7: Anketiranci glede na posledico sive ekonomije, ki jo najbolj poznajo	24
Slika 8: Zavedanje anketirancev o kazenski odgovornosti za sodelovanje v sivi ekonomiji....	27
Slika 9: Anketiranci glede na podporo akciji »Vklopi razum – zahtevaj račun«.....	27
Slika 10: Anketiranci glede na to, ali bi prijavili osebo, ki dela na črno	28
Slika 11: Anketiranci glede na njihove ocene verjetnosti, da jih pristojne službe odkrijejo pri delovanju v sivi ekonomiji	28
Slika 12: Anketiranci po starosti glede na zavedanje posledice, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v državni proračun.....	29
Slika 13: Starostna porazdelitev anketirancev glede na njihovo zavedanje, da so lahko proizvodi in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni in brez garancije	30
Slika 14: Dogovarjanje za nakup storitve brez računa glede na stopnjo izobrazbe	40
Slika 15: Dogovarjanje za nakup storitve brez računa glede na starost anketirancev.....	41

KAZALO TABEL

Tabela 1: Rezultati projektnega vodenja v boju zoper sivo ekonomijo za obd. 2009–julij 2014	17
Tabela 2: Pregled inšpekcijskih nadzorov Tržnega inšpektorata RS v obdobju 2007–2013....	17
Tabela 3: Porazdelitev vzorca anketirancev glede na njihov odgovor na vprašanje: »Na kaj najprej pomislite, ko slišite pojem siva ekonomija«?	22
Tabela 4: Obseg sive ekonomije v Sloveniji po posameznih dejavnostih glede na mnenje anketirancev	22
Tabela 5: Porazdelitev vzorca glede na mnenje anketirancev o vzrokih za povečanje sive ekonomije.....	23
Tabela 6: Porazdelitev anketirancev glede na zavedanje posledic sive ekonomije	24
Tabela 7: Strinjanje anketirancev z različnimi trditvami o sivi ekonomiji	25
Tabela 8: Porazdelitev odgovorov anketirancev glede na zahtevo po izdaji računa.....	26
Tabela 9: Kontingenčna tabela med starostjo anketirancev in njihovim zavedanjem, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v državni proračun.....	29
Tabela 10: Pearsonov hi–kvadrat test	30
Tabela 11: Kontingenčna tabela med starostjo anketirancev in njihovim zavedanjem, da so lahko proizvodi in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni	31

Tabela 12: Pearsonov hi–kvadrat test.....	31
Tabela 13: Porazdelitev anketirancev, ki se zavedajo posledice, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v državni proračun glede na to, ali se dogovarjajo za nakup izdelka brez računa	32
Tabela 14: Kontingenčna tabela med zavedanjem posledice, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v državni proračun in zahtevo anketirancev po izdaji računa za nakup izdelka	32
Tabela 15: Pearsonov hi–kvadrat	32
Tabela 16: Porazdelitev anketirancev, ki se zavedajo posledice, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v državni proračun glede na to, ali se kdaj dogovarjajo za nakup storitve brez računa	33
Tabela 17: Kontingenčna tabela med zavedanjem posledice, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v državni proračun in zahtevo anketirancev po izdaji računa za opravljeno storitev.....	33
Tabela 18: Pearsonov hi–kvadrat	33
Tabela 19: Porazdelitev anketirancev, ki se zavedajo posledice, da so lahko izdelki in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni, glede na to, ali se dogovarjajo za nakup izdelka brez računa	34
Tabela 20: Kontingenčna tabela med zavedanjem posledice, da so zaradi sive ekonomije proizvodi in storitve lahko neustrezni in zahtevo anketirancev po izdaji računa za nakup izdelka	34
Tabela 21: Pearsonov hi–kvadrat	34
Tabela 22: Porazdelitev anketirancev, ki se zavedajo posledice, da so lahko izdelki in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni glede na to, ali se kdaj dogovarjajo za nakup storitve brez računa	35
Tabela 23: Kontingenčna tabela med zavedanjem posledice, da so zaradi sive ekonomije proizvodi in storitve lahko neustrezni, in zahtevo anketirancev po izdaji računa za opravljeno storitev	35
Tabela 24: Pearsonov hi–kvadrat	35
Tabela 25: Dogovarjanje za nakup izdelka brez računa po spolu anketirancev.....	36
Tabela 26: Kontingenčna tabela med spolom anketirancev in zahtevo po izdaji računa za nakup izdelka.....	36
Tabela 27: Pearsonov hi–kvadrat test.....	37

Tabela 28: Kontingenčna tabela med spolom anketirancev in zahtevo po izdaji računa za opravljeno storitev.....	37
Tabela 29: Pearsonov hi–kvadrat test	37
Tabela 30: Dogovarjanje za nakup storitve brez računa glede na neto mesečni dohodek anketirancev	38
Tabela 31: Kontingenčna tabela med neto osebnim dohodkom anketirancev in delovanjem v sivi ekonomiji v storitvenih dejavnostih	39
Tabela 32: Pearsonov hi–kvadrat test	39
Tabela 33: Kontingenčna tabela med izobrazbo anketirancev in zahtevo po izdaji računa za opravljeno storitev.....	40
Tabela 34: Pearsonov hi–kvadrat	40
Tabela 35: Kontingenčna tabela med starostjo anketirancev in delovanjem v sivi ekonomiji v storitvenih dejavnostih	41
Tabela 36: Pearsonov hi–kvadrat	42
Tabela 37: Dogovarjanje za nakup storitve brez računa pri anketiranih osebah, ki ne podpirajo akcije »Vklopi razum – zahtevaj račun«.....	42
Tabela 38: Kontingenčna tabela med podporo akciji »Vklopi razum – zahtevaj račun« in zahtevo po izdaji računa za opravljeno storitev	43
Tabela 39: Pearsonov hi–kvadrat	43

UVOD

Siva ekonomija je pojav, ki ga v večjem ali manjšem obsegu najdemo v vseh državah sveta in Slovenija pri tem ni izjema. Večkrat smo lahko nezavedno priča različnim enostavnim aktivnostim sive ekonomije, kot npr. najem čistilke, serviserja za popravilo pralnega stroja ali delavca za prepleskanje stanovanja, seveda na črno, ampak takšnim primerom ne namenjamo neke pozornosti, dokler ne pridemo do spoznanja, da smo zaradi takšnih aktivnosti prikrajšani vsi državljani, saj se v njih vrtijo enormne količine denarja, prikrite oblastem. Ko pa se v sivo ekonomijo bolje poglobimo, nas počasi začne zanimati, kakšen vpliv ima na gospodarstvo, na državni proračun, pa tudi na samo okolje, v katerem živimo. Ker je trenutno problem sive ekonomije zelo pereč in aktualen, menim, da je ta pojav smiselno raziskovati.

Če sivo ekonomijo povezujemo z gospodarsko statistiko, govorimo o neregistrirani proizvodnji, zaposlenosti in dohodku, če pa jo povezujemo z davčno službo, govorimo o neprijavljeni ali napačno prijavljeni proizvodnji, zaposlenosti in dohodkih, ki zato, ker niso prijavljeni, tudi niso obdavčeni (Siva ekonomija, b. l.). V širši pojem sive ekonomije sodita še plačilna nedisciplina ter črne gradnje (Obvladovanje sive ekonomije v RS, 2013).

Siva ekonomija in druge oblike prikrivanja in izogibanja obveznostim niso le ekonomski, temveč tudi družbeni in socialni pojav, s katerim se vsakodnevno srečujemo. V času gospodarske krize, ko so poslabšane gospodarske, finančne in socialne razmere, je siva ekonomija še posebej aktualna. Z njo pa ne izgublja le država, temveč vsi državljani, saj je zaradi nje posledično manj denarja za zdravstvo, socialno varnost, šole in štipendije, infrastrukturo in vse druge dobrine, ki nam jih običajno zagotavlja država. Če se torej v javni blagajni, iz katere se potem črpajo sredstva za vse naštet, ne zbere dovolj sredstev, to pogosto vodi v dvig davčnih stopenj. Na ta način finančno breme prelaga na druge, legalne dejavnosti. S sivo ekonomijo se torej v državi vzpostavi nelojalen sistem, pri katerem so do javnih storitev deležni vsi enako tako tisti, ki pošteno plačujejo davke in prispevke, kot tisti, ki tega ne počnejo. Povzroča tudi nelojalno konkurenco na trgu, saj niža cene proizvodov in storitev (S sivo ekonomijo izgublja celotna družba, 2014).

Področje raziskovanja diplomske naloge je siva ekonomija v Sloveniji in njene posledice. V nalogi se bom osredotočila predvsem na to, kako to vpliva na celotno družbo, na državo pa tudi na vsakega posameznika oz. potrošnika in koliko se teh posledic potrošniki dejansko sploh zavedajo in poznajo.

Namen diplomske naloge je prikazati razširjenost pojava sive ekonomije v Sloveniji, vzroke za njen nastanek, predvsem pa opredeliti njene negativne in pozitivne posledice. Predvsem me zanima, kakšno je zavedanje potrošnikov glede teh posledic, ter njihovi razlogi, zakaj se kljub nelegalnosti odločajo za takšno dejavnost. Potrošniki se namreč največkrat ne zavedajo, da ima lahko tovrstna dejavnost negativne posledice na gospodarstvo, na zdravje ljudi in življenje nasploh, na družbo in okolje, v katerem živimo. Menim, da se današnja družba premalo zaveda teh posledic, zato bi bilo potrebno povečati ozaveščenost ljudi o neprimernosti tovrstnih dejanj ter dvig splošne kulture izpolnjevanja davčnih obveznosti v družbi. Plačevanje davkov naj bi bila namreč moralna dolžnost vsakega lojalnega državljan, saj država rabi prihodke iz naslova davkov, da lahko deluje v korist državljanov.

V teoretičnem delu diplomske naloge je cilj opredeliti pojem sive ekonomije, analizirati obseg sive ekonomije v Sloveniji ter opredeliti metode merjenja njenega obsega, ugotoviti vzroke za nastanek in obstoj, ugotoviti, katere so njene pozitivne in negativne posledice ter kakšna je

trenutna politika boja proti njej. V praktičnem delu pa želim raziskati, kdo so glavni akterji v sivi ekonomiji, kakšen je odnos slovenskih potrošnikov do sive ekonomije in države, ali sploh poznajo pojem siva ekonomija, v katerih dejavnostih se z njo največkrat srečajo ter koliko anketirancev sodeluje v dejavnostih sive ekonomije. Glavni cilj raziskovalnega dela je ugotoviti, ali se potrošniki zavedajo negativnih posledic, ki jih siva ekonomija prinaša s seboj.

Za dosego navedenih ciljev sem si postavila sedem hipotez, ki jih bom poskušala dokazati v raziskovalnem delu:

- **H₁:** Zavedanje posledic sive ekonomije se povečuje s starostjo anketirancev.
- **H₂:** Anketiranci, ki se zavedajo posledic sive ekonomije, so manj aktivni v sistemu sive ekonomije kot tisti anketiranci, ki se posledic ne zavedajo.
- **H₃:** Pri delovanju v sivi ekonomiji obstajajo razlike med spoloma.
- **H₄:** Delovanje v sivi ekonomiji se razlikuje glede na dohodek akterjev.
- **H₅:** Delovanje v sivi ekonomiji se razlikuje glede na stopnjo izobrazbe akterjev.
- **H₆:** Starejši kot so anketiranci, manj delujejo v sivi ekonomiji.
- **H₇:** Anketiranci, ki ne podpirajo akcije »Vklopi razum – zahtevaj račun«, so bolj aktivni v sistemu sive ekonomije kot tisti, ki akcijo podpirajo.

Diplomsko delo je sestavljeno iz teoretičnega in raziskovalnega dela. Pri teoretičnem delu gre predvsem za iskanje in zbiranje strokovne in druge literature s področja sive ekonomije - iz knjig, časopisov, revij, spleta, pa tudi različnih ustanov, ki so posredno ali neposredno povezane z delovanjem sive ekonomije (Obrtno-podjetniška zbornica, Gospodarska zbornica, Davčni urad RS itd.). Pri diplomski nalogi se bom torej opirala na obstoječa teoretična spoznanja in jih poskušala z metodo deskripcije vključiti v nalogo. Zbrani podatki mi bodo predstavljali osnovo za načrtovanje primarne raziskave v drugem - empiričnem delu. Tu bom preučila in analizirala podatke, pridobljene z lastno spletno anketo in z anketo, ki jo bom poslala po pošti končnim potrošnikom na ozemlju Slovenije. Poznamo več metod merjenja obsega sive ekonomije, in sicer direktno in indirektno metodo ter modelski pristop. Sama sem se odločila za anketni vprašalnik, ki spada med direktne metode. Merjenje sive ekonomije je v praksi kar zahtevno, saj skušajo akterji v sivi ekonomiji svojo dejavnost prikriti, zato so vrednosti, pridobljene z direktno metodo nižje od vrednosti, pridobljenih z indirektno metodo. Glede na to, da bo anketa anonimna, upam, da bodo anketiranci iskreni, saj želim dobiti karseda verodostojne podatke za analizo. Uporabila bom tudi statistične metode, s pomočjo katerih bom analizirala dobljene anketne odgovore in jih tudi grafično prikazala.

1 OPREDELITEV SIVE EKONOMIJE IN NJENE ZNAČILNOSTI

Siva ekonomija je negativni svetovni pojav, ki je v različnem obsegu in intenzivnosti prisoten v vseh gospodarstvih, v vseh družbeno-političnih sistemih ter v vseh fazah družbenega razvoja. Vzroki za njen pojav ter njene posledice se razlikujejo med posameznimi državami. V svetu se o njej veliko razpravlja, številni iščejo poti in načine, kako jo zajezi oz. se ji čim bolj izogniti.

Pri opredelitvi pojma »siva ekonomija« ne moremo mimo dejstva, da se predvsem v državah s tržno ekonomijo zanjo uporabljajo različna imena (skrita, neopazovana, prikrita, črna, neformalna, neuradna itd.), vendar to niso nujno sopomenke. Primerno je torej že na začetku navesti nekaj pojasnil in izrazov za lažje razumevanje. Neformalna ekonomija vključuje tako črno kot sivo ekonomijo. Pod črno ekonomijo spadajo dejavnosti proizvodnje in/ali

distribucije blaga, ki se izvajajo na nezakonit način (npr. tihotapljenje mamil, orožja ipd.), pod sivo ekonomijo pa tiste dejavnosti proizvodnje in/ali distribucije blaga in storitev, ki so same po sebi legalne, vendar se izvajajo v nasprotju z veljavno zakonodajo. Meje med formalno in neformalno ekonomijo in med sivo in črno ekonomijo niso vedno tako jasne in se spreminjajo v času in prostoru. Določena dejavnost je lahko nezakonita v eni državi, medtem ko je v drugi lahko povsem legalna; danes je zakonita, jutri ne bo več (Università degli studi di Catania, b.l.).

Ekonomski fenomen sive ekonomije je torej že zaradi svoje narave oz. obsežnosti tako kompleksen in heterogen pojav, da ga je skoraj nemogoče opisati z eno samo definicijo. Tako lahko v gradivih hitro zasledimo, da se opredelitve in merila različnih avtorjev o tem, kaj spada v sivo ekonomijo in kaj ne, precej razlikujejo, zato je zelo težko najti neko enotno definicijo, ki bi ustrezala vsem pogledom. Tako za sivo ekonomijo pravzaprav niti ne obstaja neka splošno sprejeta oz. veljavna definicija.

Ta oblika gospodarske dejavnosti je ujela zanimanje antropologov in sociologov v 50-ih letih prejšnjega stoletja. Pod drobnogled razvojnih ekonomistov pa je prišla v zgodnjih 70-ih letih po objavi poročila Mednarodne organizacije dela (ILO) na to temo. Prve resne definicije najdemo nato šele v poznih 70-ih letih oz. v začetku 80-ih let, ko so se ljudje s pomočjo sive ekonomije upirali krizi tedanjega uradnega gospodarstva. Osrednjo pozornost politikov je dobila v poznih 80-ih letih in v začetku 90-ih let prejšnjega stoletja, ko se je pokazalo, da je siva ekonomija veliko več od domače obrti ali otrok, ki prodajajo sladkarije na uličnih vogalih. Naraščajoča siva ekonomija je v tem obdobju sprožila številne razprave, še posebej v državah OECD (Packard, Koettl & Montenegro, 2012, str. 3).

V današnjem času tako lahko dobimo vrsto bolj ali manj podobnih definicij sive ekonomije, saj so si raziskovalci tega pojava, izmed vseh možnih definicij, pogosto oblikovali še neko svojo definicijo, za katero menijo, da najbolje definira ta pojav. Samo definiranje pa je v znanstvenem svetu glavni predpogoj za merjenje katerega koli pojava. V kolikor ne moremo natančno opredeliti, kaj merimo, imajo meritve in rezultati zgolj omejene in subjektivne vrednosti.

Poglejmo si nekaj definicij. Splošno uporabljena definicija tega pojava je, da siva ekonomija zajema vse neregistrirane gospodarske dejavnosti, ki prispevajo k izračunu uradnega BNP-ja (Schneider & Williams, 2013, str. 23). Evropska komisija (2013, str. 18) v definicijo sive ekonomije vključuje tiste gospodarske aktivnosti in prihodke, ki zaobidejo vladne predpise in obdavčitev. Glavni del sive ekonomije (približno 2/3) predstavlja delo na črno, kjer delavci in podjetja zaslužka ne prijavijo z namenom izognitve davkom in prispevkom ter potrebni administraciji. Preostali del pa zajema nerealno oz. nezadostno prijavljanje višine dobička podjetij zaradi izogibanja davčni regulaciji. Takšna širša opredelitev vključuje vse gospodarske dejavnosti, vključno s kriminalnimi dejavnostmi (npr. tihotapljenje in preprodaja drog, prostitucija ipd.), ki se v celoti izogibajo davčnim predpisom in državni regulaciji. Vendar pa takšna definicija sive ekonomije zahteva poznavanje vseh nezakonitih dejavnosti, vključno s kriminalnimi dejavnostmi, kar onemogoča kvantitativno ocenjevanje njenega obsega.

Alternativna in ožja definicija sive ekonomije, ki jo uporablja tudi Evropska komisija, je definicija Friedrich Schneiderja (2007, str. 4), ki navaja, da le-ta zajema legalno proizvodnjo dobrin in storitev, ki je namenoma prikrita oblastem iz naslednjih razlogov:

- z namenom izogibanja plačila uradnih davkov (neposrednih in posrednih),
- z namenom izogibanja plačila socialnih prispevkov,
- z namenom izogibanja določenim minimalnim standardom, ki veljajo na trgu dela, kot so minimalna plača, dolžina delovnega časa, varstva pri delu ipd. in
- z namenom izogibanja izpolnjevanja določenih administrativnih obveznosti, kot so razni statistični vprašalniki ali drugi administrativni obrazci.

Bojan Nastav (2009b, str. 28) razloge za sivo ekonomijo opredeljuje podobno kot Schneider, obenem pa dodaja, da gre pri sivi ekonomiji dejansko v veliki meri za neprijavljeno delo in proizvodnjo oziroma delo in zaposlovanje na črno, iz sive ekonomije pa so izključeni nelegalni proizvodi oz. proizvodnja (trgovanje z orožjem, mamili) ter lastna proizvodnja gospodinjstev. Siva ekonomija torej ne zajema vse prikritih proizvodnje, ampak zgolj tisto, katere proizvod ali storitev bi bila legalna, če bi bila prijavljena oblastem.

Pri opredeljevanju pojma siva ekonomija velja opozoriti še, da se znotraj nje najpogosteje »skrivate« dva pojava, in sicer delo na črno in zaposlovanje na črno. Pri delu na črno gre za neke vrste nedovoljeno oz. nelegalno opravljanje dejavnosti oziroma za neprijavljeno dejavnost, ki omogoča neprijavljen dohodek. O zaposlovanju na črno pa govorimo, ko le-to ni v skladu z veljavnimi delovno pravnimi predpisi (Omerzu, 2000, str. 13).

Miroslav Glas (1996, str. 19) navaja naslednje oblike sive ekonomije:

- Prijavljena proizvodnja blaga in storitev, ki je dovoljena in zakonita, vendar zaradi lažnega prikazovanja podatkov podcenjena; na ta način se poskušajo podjetja izogniti plačevanju dela davkov in prispevkov. Zato podjetja prikazujejo večje vmesne stroške za delo in storitve, ki jih potrebujejo, da lažje opravljajo svojo dejavnost. Posledice tega pa so pre nizko izkazane plače in dohodek, včasih pa celo oboje.
- V celoti neprijavljena proizvodnja blaga in storitev, ki je sicer dovoljena in zakonita, vendar je izvajalec ni registriral pri ustreznih službah, kot so davčni urad, upravni organi itd.. Takšen način izvajanja neregistrirane dejavnosti pri nas imenujemo tudi "šušmarstvo".
- Najmanj zaželeno v družbi ter v celoti v nasprotju z vsemi zakoni je neprijavljena proizvodnja blaga in storitev, katerih proizvodnja in izvajanje je tudi z zakonom prepovedano. Sem sodi proizvodnja in preprodaja mamil, prostitucija, tihotapstvo, ... V bistvu gre za organiziran kriminal.
- V sivo ekonomijo sodijo tudi prikriti dohodki v naravi.

Že na podlagi zgornjih opredelitev vidimo, da se posamezne opredelitve sive ekonomije med različnimi avtorji kar precej razhajajo. Iz tega lahko sklepamo, da je merjenje in primerjava obsega sive ekonomije povsem napačna, če merjenja niso opravljena na podlagi enake opredelitve. To je tudi ena temeljnih problematik pri merjenju obsega sive ekonomije, o katerih bo govora v naslednjem poglavju.

Za dejavnosti sive ekonomije v razvitih tržnih gospodarstvih se šteje (Glas, 1991, str. 3):

- da so dejavnosti neregulirane, saj so prikriti in se izogibajo številnim predpisom in zakonom,
- da so neobdavčene oz. da udeleženci ne plačujejo davkov in prispevkov za socialno varnost ali pa prijavljajo nižje zneske in s tem plačujejo nižje davke, kar pomeni, da goljufajo državo in

- da jih uradna statistika ne registrira, kar pomeni, da je BDP podcenjen (podatki o gospodarskih dejavnostih so pristranski, iz česar sledi, da so ukrepi ekonomske politike neustrezni, saj temeljijo na neustreznih podatkih).

V grobem lahko torej sivo ekonomijo opredelimo kot vsako neregistrirano in neprijavljeno opravljanje sicer zakonite dejavnosti, neposredno v korist posameznika, gospodinjstva ali podjetja, ki z neizpolnjevanjem svojih davčnih obveznosti zaobide veljavno zakonodajo.

2 MERJENJE IN OBSEG SIVE EKONOMIJE V SLOVENIJI

Merjenje obsega sive ekonomije in ocena njene razsežnosti je vsekakor zelo zahtevna, če že ne nemogoča naloga, saj gre za pojav, ki je namenoma prikrit oblastem. Povezana je s številnimi ovirami, tako pri sami metodološki opredelitvi tega pojava kot tudi pri samih možnostih merjenja in prikaza. Pri sivi ekonomiji gre namreč za dejavnosti, ki potekajo izven reguliranih in opazovanih okvirov, ki bi jih sama analiza lahko sistematično zajela. Ločiti moramo med pojmi »neregistriran« in »neprijavljen«. Lahko se zgodi, da je dohodek registriran, kar pomeni, da ga je Statistični urad Republike Slovenije (v nadaljevanju SURS) vključil v svoje ocene, ni pa bil prijavljen pri Finančnem uradu Republike Slovenije (v nadaljevanju FURS). V takih primerih je odmera davkov onemogočena, saj registriran dohodek ni bil prijavljen FURS-u. Sivo ekonomijo je najtežje zajeti tam, kjer pridobita obe strani, tako potrošnik kot proizvajalec (Obvladovanje sive ekonomije, 2014, str. 3). Poleg tega pa se siva ekonomija neprestano spreminja, saj se prilagaja davčnim spremembam, regulaciji in moralnim normam. Zaradi vsega tega pri nas in tudi v svetu ne obstajajo točni podatki o razširjenosti sive ekonomije, ampak samo ocene njenega obsega.

Predvsem v državah s tržno ekonomijo se že od 70-ih let prejšnjega stoletja trudijo poiskati metode in raziskovalna orodja, ki bi zagotovila zanesljive podatke o obsegu tega pojava v posamezni državi. Danes imamo tako na razpolago že več metod, vendar prav zaradi uporabe različnih metod ocenjevanja oz. različnih metodologij, se tudi ocenjene vrednosti med seboj lahko precej razlikujejo. Merjenje tega pojava pa je pomembno, saj lahko država le na podlagi dobljenih rezultatov predlaga primerne ekonomske politike, katerih cilj bi bil postopno vključevanje čim večjega dela »sivega« sektorja v legalne in obdavčljive okvire. Merjenje obsega sive ekonomije torej ni samo sebi namen, temveč je izrazito povezano z davčno, razvojno, socialno in industrijsko politiko ter njihovimi programi, ki pa so lahko popolnoma napačni, če temeljijo na nezanesljivih podatkih.

2.1 Metode merjenja obsega sive ekonomije

Raziskovalci (Schneider & Enste, 2013, str. 16; Schneider & Williams 2013, str. 27; Nastav, 2009a, str. 46) v njihovih študijah sive ekonomije opredeljujejo v glavnem tri skupine metod ocenjevanja velikosti sive ekonomije, in sicer neposredne in posredne metode ter metode modeliranja. Vsaka metoda ima svoje prednosti in slabosti, z njimi pa ne pridemo do enakih rezultatov. V **neposredne metode** so vključene različne raziskave in ankete, kjer podatke dobimo neposredno od ljudi, vključenih v raziskavo. Največkrat se uporabljajo za proučevanje samo enega sektorja ali panoge. Ta oblika merjenja ni ravno pogosta zaradi subjektivnosti, z njo dobimo nepopolne in nezanesljive ocene, poleg tega pa zahteva precej časa in denarnih sredstev.

Pri **posrednih metodah** gre za uporabo makroekonomskih pristopov, ki poskušajo oceniti velikost sive ekonomije s pomočjo različnih makroekonomskih in socialnih kazalcev, ki

vsebujejo podatke o razvoju sive ekonomije. Predvsem se opirajo na sledove, ki jih siva ekonomija pušča v gospodarstvu. Med posredne metode spadajo metoda povpraševanja po denarju, MIMIC metoda, metoda porabe elektrike, metoda razlik med uradno in dejansko stopnjo zaslužka, metoda razmerja med gotovino in depoziti, metoda razhajanj na trgu dela in druge.

Najpogosteje uporabljena metoda iz te skupine je kombinacija metode MIMIC (Multiple-indicator and multiple-causes) in metode povpraševanja po denarju oziroma samo uporaba slednje. MIMIC metoda opredeljuje sivo ekonomijo kot neopazovan fenomen (skrito spremenljivko), ki pa ga lahko ocenimo s pomočjo določenih kvantitativnih vzrokov in z indikatorji za obstoj sive ekonomije. Vzroki vključujejo spremenljivke, kot so davčno breme, stopnja brezposelnosti ipd., indikatorji pa spremenljivke, kot so povpraševanje po denarju, velikost nacionalnega dohodka itd.. Metoda povpraševanja po denarju pa predvideva, da se večina aktivnosti v sivi ekonomiji vrši v gotovini, saj pušča najmanj sledi v gospodarstvu. Tako naj bi bilo po tej metodi povečano neobičajno povpraševanje po gotovini dober pokazatelj rasti sive ekonomije. Poglavitna slabost te metode je, da predpostavlja, da so vse transakcije v sistemu sive ekonomije izvedene v gotovini. To ne drži popolnoma, saj so lahko nekatere tudi v različnih protiuslugah oziroma v blagu.

Metode makroekonomskega modeliranja uporabljajo pristop, ki povezuje dve vrsti spremenljivk: na eni strani so spremenljivke – imenujemo jih determinante, ki se jih smatra kot vzrok za pojav sive ekonomije (npr. stopnja brezposelnosti, stopnja davkov), na drugi strani pa imamo indikatorje delovanja v sivi ekonomiji (npr. stopnja vključenosti v uradno delovno silo, podobno pa se siva ekonomija odraža tudi v realnem obsegu BDP). Modelski pristop upošteva več vzrokov za obstoj in rast sive ekonomije ter njene številne posledice skozi čas. Ta pristop torej obravnava sivo ekonomijo kot prikrito, neopaženo spremenljivko, katero naj bi s pomočjo ustrezne metodologije tudi ocenili.

Vse članice EU morajo pri izračunu BDP izpolniti dve temeljni zahtevi, in sicer polno zasetje in medsebojno primerljivost BDP in bruto nacionalnega dohodka (BND). BDP tako zajema vso proizvodnjo v določeni državi v skladu z Evropskim sistemom nacionalnih in regionalnih računov (ESR 95). V BDP je tako vključena vsa proizvodnja blaga (za trg in za lastne potrebe), proizvodnja vseh storitev za trg in dve vrsti storitev, ki jih gospodinjstva proizvajajo za lastne potrebe. Posledično to pomeni, da so v uradni oceni BDP zajete vse aktivnosti (SURS, 2013b):

- ki jih država obdavči (legalne dejavnosti),
- aktivnosti, ki so legalne in jih države ne obdavči,
- aktivnosti, ki so sicer obdavčljive, vendar se izvajajo nezakonito. Gre predvsem za tiste dejavnosti, ki se namenoma izogibajo plačilu socialnih in zdravstvenih prispevkov, dohodnine ter drugih nadomestil in davkov in
- ilegalne dejavnosti.

Podatke, ki niso vključeni v statistične ali administrativne vire in evidence, SURS oceni s pomočjo posrednih metod, tako da so vključeni vsi popravki za polno zasetje. Pojem sive ekonomije je po obsegu ožji oziroma manjši od prikazanih popravkov za polno zasetje BDP, saj niso vsi popravki povezani s sivo ekonomijo. V skladu s takšno opredelitvijo SURS ocenjuje, da je siva ekonomija, merjena s proizvodno metodo v Sloveniji v letu 2010, znašala 9,8 % BDP oz. 3,472 mio EUR.

Običajno so ocene obsega sive ekonomije, ki jih objavijo uradni nacionalni viri, nižje v primerjavi s poročili različnih strokovnjakov in mednarodnih organizacij. Ocene BDP države, (ki zajema tudi sivo ekonomijo), so pomembne in nanje lahko vpliva tudi politični interes posamezne države, saj na njih temeljijo različni mednarodni kriteriji in merila. Evropska komisija in Eurostat zahtevajo, da morajo biti podatki o BDP natančni, primerljivi in zanesljivi, saj so prispevki članic proporcionalni glede na BDP oz. BNP. Kot sem že omenila, mora biti pri oceni BDP oz. BNP zagotovljeno polno zajetje, kar zagotavlja verodostojno in primerljivo oceno BDP med posameznimi članicami EU (SURS, 2012). Tudi Maastrichtska merila in prispevki, ki se plačujejo drugim mednarodnim organizacijam, so izraženi kot odstotek BDP posamezne države ali skupine držav EU. To pomeni, da si lahko posamezna država članica želi prikazati čim nižji BDP, da si zniža prispevke. Na drugi strani pa npr. Organizacija združenih narodov (OZN) uporablja BDP za kriterij dajanja pomoči državam članicam (Berglez, 2001).

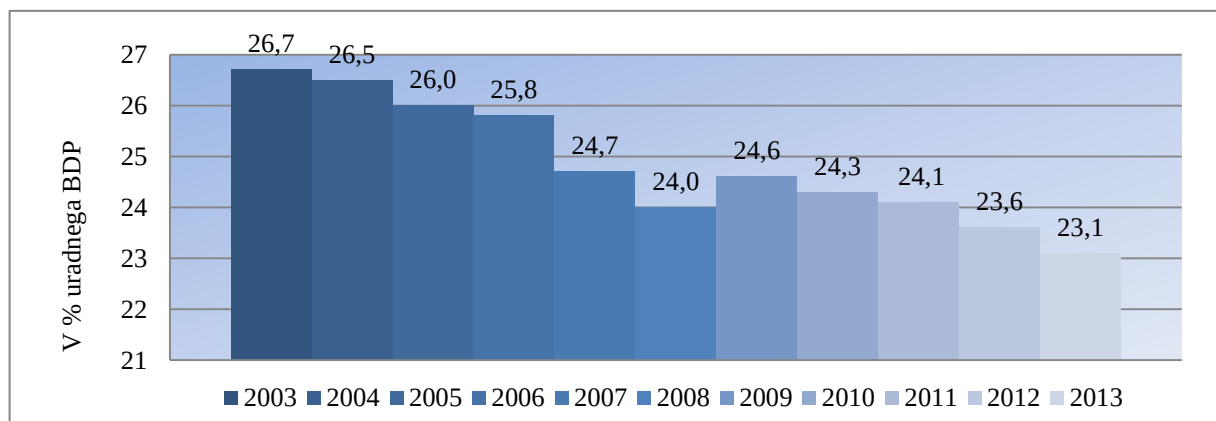
2.2 Obseg sive ekonomije v Sloveniji

Ocene obsega sive ekonomije v posamezni državi se lahko precej razlikujejo glede na izbrano opredelitev in metodologijo. Tudi na primeru Slovenije je to več kot očitno, saj, če pogledamo ocene obsega sive ekonomije za leto 2010, vidimo, da je SURS ocenil, da je ta obseg znašal 8,3 % BDP, Schneider (2013) pa je za enako obdobje ocenil obseg na 24,3 % BDP.

Gospodarska zbornica Slovenije (GZS) ocenjuje, da je bilo v letu 2012 sive ekonomije več, kot jo ocenjuje Ministrstvo za finance, in sicer od 15 % do 35 % BDP. Na Obrtni zbornici Slovenije (OZS) pa ocenjujejo, da je bil ta obseg v letu 2012 med 28 % in 29 % BDP. Poudarjajo pa, da raziskave zajemajo sivo ekonomijo v najširšem smislu, torej tudi kriminalne dejavnosti, klasično nelegalno opravljanje gospodarskih dejavnosti in aktivnosti gospodinjev (Mičić, 2013).

Bojan Nastav (2009a, str. 199) je z neposrednim merjenjem (z izvedbo lastne ankete) ocenil, da je siva ekonomija v Sloveniji v letu 2007 znašala 15,6 % BDP. Po Schneiderju pa so ocene precej višje, ocenil je namreč, da je bil obseg sive ekonomije v Sloveniji v letu 2007 kar 24,7 % BDP-ja. Na Sliki 1 sem grafično prikazala obseg sive ekonomije (v % BDP) v Sloveniji v obdobju od 2003 do 2013 glede na izračune prof. Schneiderja (2013, str. 5).

Slika 1: Grafični prikaz obsega sive ekonomije v % BDP v Sloveniji v obdobju 2003-2013

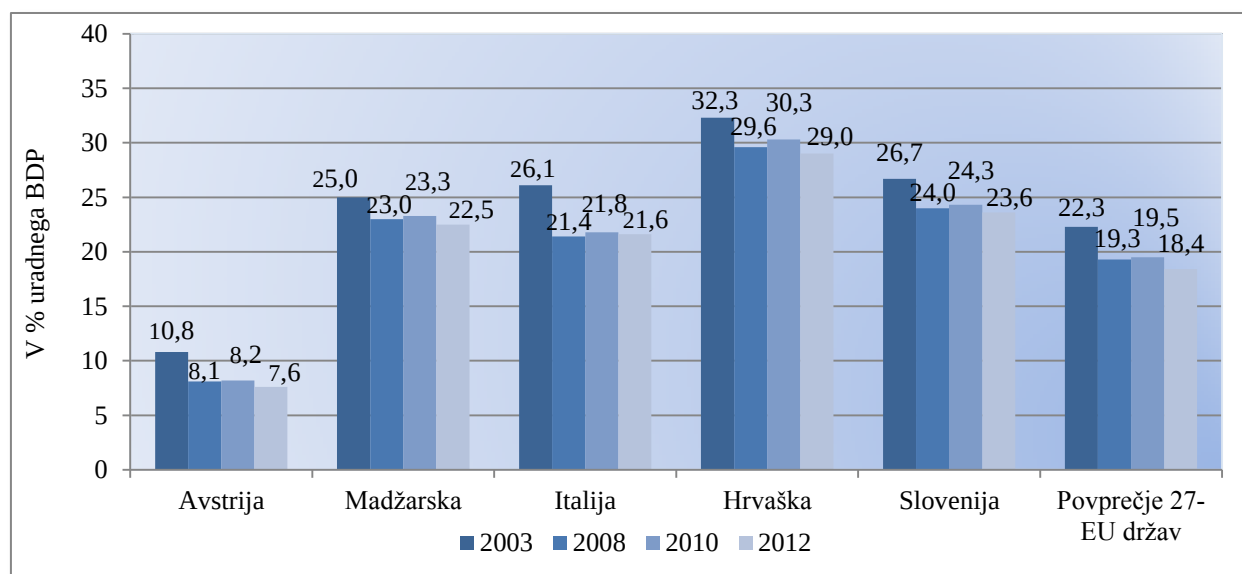
Vir: prirejeno po F. Schneider, *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2013*, 2013, str. 5

Ne glede na različne ocene avtorjev o obsegu sive ekonomije pa je neizpodbitno dejstvo, da siva ekonomija obstaja in da je njen obseg velik in da država z njenim pojavom izgublja finančna sredstva, ki bi jih sicer lahko namenila za zagotavljanje javnih dobrin in storitev svojim državljanom.

Za pridobitev jasnejše slike o obsegu sive ekonomije v Sloveniji je najbolje, da ga primerjamo z obsegom sive ekonomije v drugih državah. Če se primerjamo z drugimi bivšimi članicami nekdanje Jugoslavije, ima Slovenija najnižji obseg, saj je v vseh ostalih državah obseg sive ekonomije višji, 35 % in več. Če pa Slovenijo primerjamo z drugimi članicami EU, kar je seveda primernejše, saj gre za skupen gospodarski prostor, kjer se negativne posledice prenašajo iz države v državo, vidimo, da je obseg sive ekonomije v Sloveniji dejansko med višjimi – v zgornji tretjini držav (Schneider, 2013). Sliko, ki prikazuje primerjavo obsega sive ekonomije med Slovenijo in drugimi evropskimi državami, sem vključila v Prilogo 1.

Še najprimerneje pa je, da se primerjamo s sosednjimi državami članicami EU, saj imamo z njimi dnevni obojestranski odnos in celovito gospodarsko sodelovanje. Za primerjavo na spodnji sliki prikazujem obseg sive ekonomije v Sloveniji, Italiji, Avstriji, Madžarski, Hrvaški in povprečje za 27 držav EU v letih 2003, 2008, 2010 in 2012 glede na izračune prof. Schneiderja (2012).

Slika 2: Obseg sive ekonomije v izbranih državah v letih 2003, 2008, 2010 in 2012

Vir: prirejeno po F. Schneider, *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2012: Some New Facts*, 2012a, str. 5

Kot lahko razberemo iz zgornje slike, ima Slovenija v primerjavi s sosednjimi državami, poleg Hrvaške, najvišji obseg sive ekonomije, izražen v % BDP, najnižji obseg pa ima Avstrija. Opazimo tudi, da ima vseh pet držav enak trend v spreminjanju obsega sive ekonomije skozi leta.

Schneider je v svoji raziskavi opredelil tri glavne trende na področju sive ekonomije po svetu (Evropska komisija - študija, 2013):

- velikost sive ekonomije glede na BDP posamezne države narašča, ko se pomikamo od zahoda proti vzhodu;
- velikost sive ekonomije glede na BDP posamezne države prav tako narašča, ko se premikamo od severa proti jugu;
- večina držav EU ima relativno višji obseg sive ekonomije od ostalih razvitih držav, kot so Kanada, Japonska in ZDA.

3 RAZLOGI ZA RAZVOJ SIVE EKONOMIJE

Zakaj pride do sive ekonomije v določenem gospodarstvu, je težko ugotoviti. Posamezniki delajo in poslujejo izven reguliranih okvirov zaradi najrazličnejših vzrokov. Ti so predvsem ekonomskega in finančnega značaja, vendar ne smemo zanemariti niti socialnih vzrokov, ki prav tako prispevajo k razcvetu sive ekonomije. Najpogostejši vzroki so seveda zasledovanje večjega dobička z davčno utajo, želje po večji fleksibilnosti, ohranitvi določene denarne socialne pomoči, izoginitvi birokraciji, nezaupanje v državo in njene voditelje in še posebej v kriznem času, boj za preživetje. Velikost sive ekonomije je izrazito povezana z gospodarskimi cikli. V času gospodarske krize in poslabšanju gospodarskih razmer, naraščajoči brezposelnosti in s tem nižji kupni moči, pa tudi zaradi samega strahu pred negotovo prihodnostjo, se vse več posameznikov zateče v alternativo, t. j. v dejavnosti sive ekonomije.

V ekonomski literaturi zasledimo dve razlagi, zakaj prihaja do sive ekonomije. Prva razlaga vidi vzrok v finančni stiski posameznikov in podjetij, po drugi razlagi pa gre preprosto za izogibanje davkom zaradi lastnih koristi. V ozadju sive ekonomije gre torej bodisi za golo preživetje posameznikov ali preživetja podjetij na trgu, bodisi za izboljšanje materialnega položaja z minimiziranjem stroškov in s tem doseganjem višjega praga dobičkonosnosti ali drugih ugodnosti, ki izhajajo iz neupoštevanja zakonodaje (Angela, 2007).

Nastav (2009b, str. 35) meni, da pri obravnavi pojava sive ekonomije z vidika vzrokov ne moremo mimo pogojev, ki so potrebni, da se siva ekonomija sploh lahko vzpostavi. Med temi pogoji najdemo v grobem štiri dejavnike:

- **Tehnologija:** Storitvene dejavnosti (osebna nega, popravila, vzdrževanje ipd.) so veliko bolj kot kapitalno-intenzivne dejavnosti nagnjene k sivi ekonomiji, ker ne potrebujejo toliko kapitala, obratov in specializacije. Naraščajoče razlike v produktivnosti v različnih sektorjih prav tako vplivajo na pojav sive ekonomije. V storitvenih dejavnostih produktivnost ne more tako hitro naraščati kot v industrijskih sektorjih, kjer pride do porasta produktivnosti z boljšimi stroji, tehnologijo. Tako storitve dejansko vedno stanejo več kot npr. izdelki, za katere je potrebna določena tehnologija.
- **Stroškovna struktura:** Tukaj gre za delitev stroškov na stroške dela in na stroške kapitala. Sive ekonomije je več v delovno-intenzivnih dejavnostih, kjer so stroški dela obremenjeni z davki in prispevki, katere pa je moč s sivo ekonomijo tudi zmanjšati s ciljem znižati stroške poslovanja podjetja.
- **Državna regulacija:** Siva ekonomija se običajno pojavi v tistih gospodarstvih, ki so bolj regulirana s strani države. Državna regulacija se običajno uvede zaradi podjetji, ki ne ravnavo družbeno odgovorno (npr. onesnaževanje okolja) kot zaščita širše javnosti. Večja državna regulacija pa največkrat pomeni tudi več sive ekonomije, saj to za gospodarske subjekte pomeni več stroškov (čas in denar) in manj fleksibilnosti na trgu, kar pa je seveda nezaželeno.
- **Fleksibilnost:** zajema dejstvo, da je v tržnih gospodarstvih velika ponudba marginalnih delavcev (ženske, upokojenci itd.), ki so pripravljeni delati v sivi ekonomiji zaradi

fleksibilnosti delovnega časa (npr. delo tudi v popoldanskem času), pa tudi zaradi dodatnega zaslužka. Na drugi strani pa so tudi podjetja bolj fleksibilna, saj zaradi zaposlovanja na črno plačujejo manj davkov in prispevkov.

Prisotnost dejavnikov in njihov vpliv na sivo ekonomijo se razlikuje glede na stopnjo razvitosti določenega gospodarstva in se spreminja v času in prostoru. Najpomembnejši razlogi za delovanje v sivi ekonomiji so:

- **Davki in prispevki za socialno varnost:** Schneider (2012b, str. 11) navaja, da večina raziskovalcev meni, da so višji davki in prispevki eden ključnih vzrokov za obstoj in razrast sive ekonomije, saj na eni strani višajo stroškovno obremenitev državljanov, na drugi strani pa zmanjšujejo kupno moč prebivalstva. Večja kot je razlika med celotnimi stroški dela in zaslužkom po obdavčitvi, večja je želja za beg v sivo ekonomijo. Ljudje najtežje od vsega plačujejo ravno davke, saj se jim zdi, da ne dobijo nič v zameno. Povečanje davčne stopnje nad določeno, za prebivalce še sprejemljivo stopnjo, neizbežno vodi v zmanjšanje davčnih prihodkov in razrast sive ekonomije.
- **Državna birokracija in regulacija:** V sodobni družbi so legalne dejavnosti omejene in regulirane s celo vrsto predpisov in omejitev. Večja regulacija trga in večanje števila državnih predpisov (npr. varstvo okolja, določeni predpisi glede ustreznosti izdelkov, varnosti potrošnikov, delovna zakonodaja, omejitve glede zaposlovanja tujcev ipd.) omejujejo svobodo delovanja posameznikov in podjetij na trgu in zvišajo stroške poslovanja, kar pa posledično pomeni večjo željo po begu v sivo ekonomijo.
- **Učinkovitost javnega sektorja:** Naraščajoča siva ekonomija privede do zmanjšanja državnih prihodkov, to pa lahko posledično zniža kvaliteto in kvantiteto javnih dobrin in storitev, končno pa lahko to vodi do višanja davčnih stopenj v uradnem sektorju, kar predstavlja spodbudo za delovanje v sivi ekonomiji. Višja siva ekonomija še dodatno zmanjša državne prihodke, kar lahko ponovno vodi do zmanjšanja kakovosti javnih storitev oz. do dviga davčnih stopenj. To lahko vodi v začaran krog (Schneider & Williams, 2013, str. 39). Dejstvo je, da se nemalokrat davki prikrivajo tudi zato, ker obstaja veliko nezaupanje v integriteto države in državnih institucij ter v kakovost javnih storitev. Do nezaupanja pride, če država ne ravna dovolj skrbno in racionalno z davkoplačevalskim denarjem, če ima korupcijsko naravnane politike ipd.. Običajno (še posebej v državah z visokimi dohodki) višja korupcija v državi vodi tudi do večjega obsega sive ekonomije. Svoje nestrinjanje z vodenjem države nekateri izkazujejo z nesodelovanjem v sistemu in neplačevanjem predpisanih dajatev državi.
- **Davčna morala:** Davčna morala zadeva vprašanje, v kolikšni meri državljani menijo, da je njihova moralna dolžnost plačevati davke in prispevke. Davčni sistem mora biti iz strani davkoplačevalcev zaznan kot pravičen, takrat je davčna morala najvišja. V kolikor pa se državljanom zdi, da je davčni sistem nepravičen in nepošten, takrat davčna morala pade, družbena sprejemljivost sive ekonomije pa se poveča. Poleg same pravičnosti davčnega sistema igra pomembno vlogo tudi zaupanje državljanov v politični in pravni sistem države. Državljanji morajo zaupati svojim političnim predstavnikom in naloga državne administracije je, da ravna skrbno in preudarno z davkoplačevalskim denarjem. V nasprotnem primeru bodo državljani le stežka smatrali plačevanje davkov in prispevkov kot moralno dolžnost (Kirchgässner, 2010).
- **Visoka brezposelnost in boj za preživetje:** V času vsesplošne gospodarske krize in pomanjkanja dohodka, z visoko stopnjo brezposelnosti, ki je največkrat posledica previsokih stroškov dela, je delež populacije, ki se zateče v »sive« dejavnosti zagotovo višji. Ko ljudje v uradnem sektorju ne zaslužijo dovolj niti za golo preživetje, postane siva ekonomija način preživetja.

- **Težnja po uveljavljanju neupravičene socialne podpore:** ni malo takih, ki se v sivo ekonomijo zatečejo s ciljem obdržati določeno socialno podporo (nadomestilo za brezposelne, otroški dodatek, itd.). Z legalnim delom bi takšno podporo izgubili, ali bi se bistveno zmanjšala, s tem pa bi bili skoraj na istem, kot če ne bi delali in bi prejeli le socialno podporo.
- **Verjetnost odkritja nelegalnega delovanja in višina predpisanih sankcij:** mnenje posameznikov o tem, kolikšna je verjetnost, da jih odkrijejo pri delovanju v sivi ekonomiji in kolikšne so predpisane kazni za to dejanje, nedvomno vpliva na posameznikovo odločitev za delovanje v sivi ekonomiji ali ne. Višje kot je razmerje med prihranki in predpisano kaznijo, večja je verjetnost, da se bo posameznik odločil za prikrito delovanje.

Davki in prispevki za socialno varnost, katerim sledita še davčna morala in stopnja državne regulacije, so glavne gonilne sile sive ekonomije. Pomembno je poudariti, da se ti vzroki lahko medsebojno prepletajo in krepijo. Več sive ekonomije lahko zmanjša državne prihodke in kakovost javnih storitev in državnih ustanov, dvigne davčno stopnjo, vse to pa pripomore k nižji davčni morali državljanov (Schneider & Williams, 2013, str. 44).

3.1 Razlogi za povečanje sive ekonomije v Sloveniji

Vsaka država je edinstvena, zato ima tudi vsaka država svoje razloge, ki so pripeljali do samega pojava in porasta sive ekonomije. Pri nas so prevladovali predvsem razlogi, značilni za tranzicijske države. Z razpadom centralno-planskega sistema so se začela velika državna podjetja privatizirati, nastalo je veliko malih in zasebnih podjetij, ki so se znašla pred nešteto ovirami: toga zakonodaja, veliko birokracije, premalo zasebnega kapitala za nove investicije, preveč obdavčene plače, nizek standard precejšnjega števila državljanov, nepoznavanje delovno-pravne zakonodaje s strani malih delodajalcev, nizke kazni za ugotovljene kršitve, dolgotrajni sodni postopki in neučinkovit sistem izterjave kazni itd.. Večina teh pogojev je aktualnih še danes in s tem tudi vzrok sedanjemu obsegu sive ekonomije v Sloveniji (Nastav, 2009b, str. 66).

Med vzroke oz. dejavnike, ki pri nas danes spodbujajo sivo ekonomijo, uvrščamo naslednje (Sedovnik, 2010, str. 18):

- velika plačilna nedisciplina, pri kateri so najbolj prizadeta mikro in mala podjetja, ter posledično velika nelikvidnost celotnega gospodarstva;
- neustrezna davčna politika, ki nima dovolj stimulativnih spodbud za vstop v uradno ekonomijo, prav tako pa nima stimulativnih elementov na področju dohodninske zakonodaje;
- rigidni trg dela, na katerega opozarjajo tudi mednarodne raziskave in po katerih se Slovenija, glede na kriterij dinamičnosti in elastičnosti trga dela, uvršča prav na dno te lestvice;
- veliko število brezposelnih oseb, ki se je zaradi trenutne gospodarske krize še povečalo;
- posebni položaji določenih subjektov in veliko izjem v zakonskih predpisih, ki po eni strani omogočajo, da se nekatere aktivnosti izvedejo brez plačila dajatev oz. pod ugodnejšimi pogoji, pomenijo pa nelojalno konkurenco tistim, ki takšne aktivnosti opravljajo na pridobiten način;
- izredno pozitiven odnos prebivalstva do sive ekonomije oz. dela na črno, ki se v zadnjem obdobju še povečuje.

4 POSLEDICE SIVE EKONOMIJE

Siva ekonomija se z vidika države obravnava kot nekaj nezaželenega, nekaj kar je treba na vsak način izkoreniniti, predvsem zaradi zmanjšanja prilivov v državni proračun. Čeprav skoraj vsakdo ob besedi siva ekonomija takoj pomisli na negativne posledice, pa ima siva ekonomija tudi nekaj pozitivnih posledic na gospodarstvo.

4.1 Negativne posledice

Največji poraženec v sistemu sive ekonomije je vsekakor država, poleg nje pa negativne posledice sive ekonomije občutijo tudi njeni državljani, potrošniki in proizvajalci, delodajalci in delojemalci, pa tudi samo okolje. Najbolj pekoča negativna posledica sive ekonomije za državo je v prvi vrsti seveda izguba državnih prihodkov, kar pomeni manj sredstev v državnem proračunu in s tem manj denarja za javne dobrine (ceste, infrastrukturo, zdravstvene storitve, izobraževanje itd.), ki jih običajno zagotavlja država. Na ta način negativne posledice sive ekonomije nosimo vsi državljani. Ta davčni izpad mora država nekako nadomestiti, ali z višjimi davki v uradnem, legalnem sektorju, ali zmanjšati javno porabo, ali kombinacijo obeh. Z dvigom davkov pa se lahko še poveča delež tistih, ki ne nameravajo plačevati svojih dajatev državi, kar še bolj obremeni že tako okrnjen državni proračun.

Nadalje je negativna posledica sive ekonomije za državo povečan odliv sredstev za neupravičene socialne transferje državljanom, ki temeljijo na neresničnih podatkih, saj je osnova za njihov izračun dohodek iz legalne zaposlitve. Zmanjšan priliv sredstev v pokojninsko, invalidsko in zdravstveno blagajno je prav tako nezaželena posledica sive ekonomije. Oboje povzroča pritisk na proračun, kar posledično pomeni večjo obremenitev tudi za davkoplačevalce (Omerzu, 2000, str. 20). Tudi samo odkrivanje in preprečevanje sive ekonomije zahteva od države precejšnja denarna sredstva. S sivo ekonomijo se v državi vzpostavi nelojalen sistem, kjer so do enakega obsega javnih dobrin in storitev upravičeni vsi, tako tisti, ki pošteno plačujejo svoje dajatve državi, kot tisti, ki jih ne. Zaradi sive ekonomije je lahko prikaz resničnega stanja v gospodarstvu (na podlagi statističnih podatkov o potrošnji, dohodkih in drugih kazalcih) povsem napačen, zaradi česar so lahko ukrepi in prijemi različnih razvojnih politik povsem neprimerni in nimajo pravega vpliva na državno blaginjo. Čeprav napačne, pa so vseeno financirane iz državnega proračuna, kar pomeni, da je prebivalstvo lahko prikrajšano za kateri drug, boljši ukrep. Vse te posledice lahko vodijo k rušenju pravne in socialne države in varnosti družbe.

Tudi potrošniki lahko občutijo negativne posledice sive ekonomije. Te se kažejo predvsem v tem, da so kupljeni proizvodi in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni, brez obveznih kakovostnih in varstvenih standardov, zanje pa ni moč uveljavljati garancije in zahtevati popravila v primeru, da izdelek ali storitev ni v skladu s pričakovanji. Lahko so celo nevarni in škodljivi za zdravje. To tveganje nosijo potrošniki sami.

Za proizvajalce in delodajalce, ki upoštevajo veljavno zakonodajo, je negativna posledica sive ekonomije ta, da delujejo na trgu z nelojalno konkurenco, kar seveda ruši socialno-etične temelje tržnega gospodarstva. Proizvajalci, ki ne plačujejo davkov in prispevkov in ne spoštujejo predpisanih standardov, lahko namreč na trgu ponudijo svoj izdelek ali storitev po nižji ceni, kot tisti, ki pošteno plačujejo svoje dajatve državi in spoštujejo zahtevane predpise. Neplačevanje davkov in prispevkov s strani akterjev v sivi ekonomiji prav tako povečuje stroške dela v uradnem sektorju, zato so delodajalci v uradnem delu bolj finančno obremenjeni in ne morejo konkurirati s podjetji, ki svoje dejavnosti ne opravljajo zakonito. V kolikor

zaposleni, poleg redne zaposlitve, dodatno delajo še na črno, običajno v popoldanskem času, lahko to vodi do preobremenjenosti delavcev in utrujenosti, nižje storilnosti v rednem delovnem času, bolj pogoste pa so tudi razne nesreče pri delu. Dogaja se, da si zaposleni izposodijo delodajalčevo orodje, opremo in prostore za opravljanje svojih aktivnosti v sivi ekonomiji. Negativna stran za podjetja, ki delujejo v sistemu sive ekonomije, je tudi ta, da ne morejo izkoristiti raznih institucij, kot npr. bank za pridobitev potrebnih posojil, ki bi jih potrebovali za posodabljanje proizvodnje in razširitev dejavnosti.

Delojemalci so v sistemu sive ekonomije večinoma brez zakonske zaščite in brez pravic. Tako niso socialno in zdravstveno zavarovani za poškodbe pri delu, nimajo nadomestila za čas bolniške odsotnosti in porodniškega dopusta, regresa ter vplačil v pokojninsko blagajno, kot bi jih imeli v redni zaposlitvi. Poleg tega trpijo zaradi dohodkovne negotovosti in imajo običajno tudi nižje plače od tistih z enakim delom v uradnem sektorju. Večja je tudi možnost izgube zaposlitve. V to skupino spada veliko priseljencev, ki težko najdejo legalno zaposlitev in so za mizerno plačilo pripravljeni delati v nehumanih pogojih, pa tudi veliko brezposelnih oseb, ki so pripravljene sprejeti vsakršno delo za kakršno koli plačilo. To ni sporno le iz etičnega vidika zaradi izgube dostojanstva, temveč se posledice kažejo tudi v produktivnem vidiku, saj takšni delavci nimajo možnosti izobraževanja ali poklicnega usposabljanja, niti možnosti izboljšati svojih delovnih pogojev.

Siva ekonomija vpliva negativno tudi na varnost ljudi in okolja, saj povzroča večjo onesnaženost. Podjetja, ki delujejo prikrito, pogosto ne upoštevajo okoljevarstvene zakonodaje in zato prihaja do čezmernega obremenjevanja okolja z raznimi izpusti strupenih plinov v ozračje, nenadzorovanega ravnanja in odlaganja odpadkov, onesnaževanju voda ipd..

4.2 Pozitivne posledice

Poleg negativnih posledic, o katerih je neprestano govora, pa ne moremo mimo dejstva, da ima siva ekonomija tudi nekaj pozitivnih posledic, ki jih ne gre zanemariti. Te so še posebej pomembne za končnega potrošnika, saj lahko določen proizvod ali storitev dobi hitreje in po nižji ceni kot v uradnem sektorju, kar zanj predstavlja prihranek v času in denarju. Delodajalcem zaposleni na črno omogočajo nižje stroške, predvsem zaradi neplačevanja davkov in prispevkov ter zaradi izogibanja državnim predpisom. Znižanje stroškov predvsem malim podjetjem nemalokrat predstavlja pogoj za sam obstoj na trgu. Neformalni delavci so tudi precej bolj fleksibilni in manj obvezujoči za delodajalca (odsotnost sindikatov, lažje odpuščanje delavcev, itd.). Posledica tega je večja fleksibilnost za podjetje, ki deluje na trgu, tako glede zadovoljevanja potreb in zahtev kupcev kot tudi glede same državne regulacije in razmer na trgu samem.

Sive ekonomije se poslužujejo tudi tisti, ki si želijo izboljšati svoj finančni položaj ali dodatno uporabiti nove zamisli in ideje, ki jih v uradnem sektorju ne morejo. Predvsem za nova in majhna podjetja lahko birokratske zahteve predstavljajo preveliko in nepotrebno breme, zaradi česar se marsikatero podjetje odloči za vsaj začasno prikrito delovanje. Prav tako se lahko s tovrstno dejavnostjo podjetja preizkusijo na trgu in se šele po potrditvi odločijo za večja finančna vlaganja, razširitev in tudi samo legalizacijo svoje dejavnosti. Na ta način se povečuje konkurenčnost na trgu, odpirajo pa se tudi nova delovna mesta.

Siva ekonomija ima tudi stabilizacijski učinek, saj uravnoveša socialne razmere v času krize. Posameznik, ki v uradnem sektorju ne najde zaposlitve, lahko z vključitvijo v dejavnosti sive

ekonomije dobi potreben vir zaslužka in si tako omogoči preživetje. S tem se v določeni meri tudi zmanjšuje kriminal (manj tatvin) (Nastav, 2009a).

Siva ekonomija omogoča preskrbo prebivalstva v vseh tistih dejavnostih, kjer uradni sektor ne uspe zadovoljiti rastočega povpraševanja. Brez ponudbe iz sive ekonomije bi te potrebe ostale nezadovoljene, bodisi zaradi pomanjkanja dobrin v uradnem gospodarstvu, bodisi zaradi same cenovne nedostopnosti. Na ta način dejavnosti v sivi ekonomiji delujejo dopolnilno oz. komplementarno na uradni sektor (Glas, Kukar, Simončič & Bičanić, 1988).

5 PROGRAMI ODKRIVANJA IN OMEJEVANJA SIVE EKONOMIJE V SLOVENIJI

Odnos države oziroma oblasti do sive ekonomije je odvisen od njenih učinkov na gospodarstvo. Kot sem že omenila, ima siva ekonomija lahko pozitivne učinke, ki jih je potrebno ohranjati in spodbujati, kot tudi negativne učinke, ki jih je potrebno vsaj zmanjšati, če že ne odpraviti. Prav zaradi njenih negativnih posledic na proračun in na gospodarstvo nasploh pa se siva ekonomija obravnava kot nekaj nezaželenega in se zato tudi preganja s strani države. Glede na razmerje pozitivnih in negativnih posledic država oblikuje primerno politiko in ukrepe za spopad s sivo ekonomijo. Pri preganjanju sive ekonomije sodelujejo različni organi, kot so tržni, prometni, delovni in davčni inšpektorat, carina, policija, včasih tudi varuhi človekovih pravic. Ker pa je siva ekonomija tako dinamična, razvejana in že po svoji naravi prikrita oblastem, je odkrivanje in omejevanje zapleteno in predvsem dolgotrajno. K reševanju problema sive ekonomije je potrebno pristopiti odločno, celovito in temeljito, predvsem pa z usklajenimi postopki med posameznimi institucijami.

5.1 Zakonodajne aktivnosti preprečevanja sive ekonomije v Sloveniji po obdobju tranzicije

Kot sem že omenila v tretjem poglavju, so v času tranzicije iz centralno-planskega gospodarstva v tržno gospodarstvo obstajale idealne razmere za razvoj sive ekonomije. Pojavila se je kot odgovor na takratne strukturne spremembe v gospodarstvu. V tem času je nastalo veliko malih in srednjih podjetij v zasebni lasti, za katera ni bilo pravih pogojev. Številna podjetja so se zato, vsaj na začetku svojega delovanja, zatekla v prikrito delovanje, da so lahko zaobšla državno regulacijo in zadostila takratnemu vse zahtevnejšemu povpraševanju. Lahko rečemo, da je država z njeno pomočjo premagala različne gospodarske in socialne težave v takratnem obdobju.

Potreba po omejevanju in preprečevanju sive ekonomije je bila v državnih dokumentih prvič omenjena v »Socialnem sporazumu za leto 1996«. Najbolj glasna in utemeljena opozorila pa so prišla s strani OZS, ki je leta 1996 pripravila predloge za preprečevanje dela na črno s predlagano zakonsko ureditvijo tega področja. Tako je Vlada RS 17. 7. 1997 sprejela celovit »Program odkrivanja in preprečevanja dela in zaposlovanja na črno« (Omerzu, 1999, str. 24). V tem okviru so bile sprejete ustrezne zakonske podlage in so se izvajale številne druge aktivnosti, ki jih je vodilo Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve (MDDSZ, 2010). Program je temeljil na različnih ukrepih za odpravljanje vzrokov za nastanek sive ekonomije (za izboljšanje legalnih zaposlitvenih možnosti, za skrajšanje časa pridobivanja različnih dovoljenj in za odpravljanje nepoznavanja zakonodaje) in na poostrenem odkrivanju in sankcioniranju sive ekonomije.

Leta 2000 je Vlada RS sprejela Zakon o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno (ZPZDC), ustanovila je posebno komisijo ter začela izvajati nadzor z novimi, skupnimi akcijami več nadzornih organov. Pozitiven rezultat zakona je predvsem v tem, da zakon dokaj natančno opredeljuje, kaj je delo na črno, poleg tega je v pregon sive ekonomije povezal več nadzornih organov. Žal pa bistvenih pozitivnih sprememb ni prinesel. Podatki različnih raziskav nam potrjujejo, da sprejetje tega zakona ni prineslo želenih in pričakovanih rezultatov. Slabosti tega zakona lahko razdelimo v tri skupine (Sedovnik, 2010, str. 20):

- Zakon bistveno preširoko določa izjeme, torej tisto, kar se ne šteje kot delo na črno. Tukaj gre predvsem za opredelitev »med-sosedske pomoči«, »dela v lastni režiji« in »osebnega dopolnilnega dela«.
- Določene slabosti so se pokazale tudi pri samem izvajanju nadzora. Najbolj očitna pomanjkljivost so premajhne pristojnosti nadzornih organov, saj le-ti pri ugotovljenih kršitvah ne morejo dovolj učinkovito ukrepati. Poleg tega pa se je kot pomanjkljivost pokazala tudi nezmožnost izvajanja nadzora v zasebnih prostorih, ravno tam, kjer se opravlja pretežni del dela na črno.
- Prenizke kazni za fizične osebe (šušmarje), pri katerih je bil ugotovljen prekršek, saj so bile največkrat nižje od samih koristi, ki jih je imela oseba z delom na črno.

Na podlagi tega zakona o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno je minister za delo, družino in socialne zadeve v soglasju z ministrom za finance dne 2. 4. 2002 izdal pravilnik o delih, ki štejejo za osebno dopolnilno delo ter o postopku priglasitve teh del, in dne 19. 9. 2008 navodilo za opravljanje kratkotrajnega dela. Inšpektorat RS za delo je odprl tudi samodejni telefonski odzivnik za tiste, ki so zasledili zaposlovanje na črno in bi le-to želeli prijaviti (MZDDSZ, 2010).

Davčna uprava oz. po novem Finančna uprava RS od začetka leta 2009 opravlja različne aktivnosti v boju proti sivi ekonomiji v okviru projekta »nadzor nad sivo ekonomijo«. Te aktivnosti vključujejo (Projekt siva ekonomija, 2014):

- povečanje učinkovitosti nadzora in povečanje prostovoljnega plačevanja davčnih obveznosti (pomemben vidik prostovoljnega plačevanja davkov je tudi spodbujanje zavezancev k samoprijavi z vnaprej objavljenimi aktivnostmi nadzora davčne uprave);
- seznanjanje zavezancev preko medijev z aktivnostmi davčne uprave na področju preprečevanja sive ekonomije;
- sodelovanje z drugimi inšpekcijskimi službami;
- zagotavljanje enotnega in enakomernega izvajanja nadzora sive ekonomije na vseh uradih;
- priprava predlogov sprememb zakonodaje v smislu povečanja učinkovitosti nadzora in preprečevanja sive ekonomije.

Te nadzore izvaja v smislu preprečevanja sive ekonomije pri:

- registriranih davčnih zavezancih, ki opravljajo rizične dejavnosti in prometa v celoti ne evidentirajo v poslovne knjige ali zaposlujejo delavcev na črno, z namenom izognitve plačila davkov in prispevkov ter
- neregistriranih zavezancih, predvsem pri fizičnih osebah, pri katerih se izvajajo nadzori nad kršitelji v skladu z določili Zakona o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno.

Tržni inšpektorat RS je v začetku leta 2011 pričel z akcijo z naslovom "Zbudimo se!", s katero so želeli pripomoči k zmanjšanju sive ekonomije in dela na črno. 11. 10. 2013 pa je Vlada RS

uradno začela komunikacijsko kampanjo proti sivi ekonomiji »Vklopi razum – zahtevaj račun«, s katero želi državljane spodbuditi k temu, da tudi sami prispevajo k zmanjšanju njenega obsega. Uvedli so sistem, preko katerega lahko potrošniki pošiljajo fotografije prejetih računov preko MMS sporočil. Poleg tega je vzpostavila posebno spletno mesto www.protisiviekonomiji.si, na katerem lahko državljani dobijo vse potrebne informacije o sivi ekonomiji.

1. 7. 2013 sta stopila v veljavo spremenjen Zakon o davčnem postopku in Pravilnik o zahtevah za računalniške programe in elektronske naprave, upravljanje in delovanje informacijskega sistema ter vsebini, obliki, načinu in roku za predložitev podatkov. Prepovedano je vsakršno naknadno brisanje, popravljanje ali kakršno koli spreminjanje zapisa shranjenega v registrski blagajni. S tem naj bi zmanjšali sivo ekonomijo predvsem pri tistih zavezancih, ki se ukvarjajo z gotovinskim poslovanjem. Prav tako so v juliju 2013 davčni inšpektorji začeli s prikritim fotografiranjem računov, preko katerih bodo lahko opravljali kasnejša preverjanja, ali so le-ti računi zajeti v poslovne knjige in davčni obračun zavezancev.

20. 5. 2014 je stopil v veljavo dopolnjen Zakon o preprečevanju zaposlovanja in dela na črno (ZPDZC-1), v uporabo pa je stopil 18. 8. 2014. Prepovedano je delo na črno, zaposlovanje na črno in oglaševanje dela in zaposlovanja na črno ter oglaševanje nedovoljene dejavnosti. Pomembna sprememba zakona je, da bo nadzor nad delom in zaposlovanjem na črno, poleg tržne in delovne inšpekcije, izvajala še Finančna uprava RS s svojimi mobilnimi enotami. Nove so tudi globe za prekrške, ki so za kar 25 % višje od starih. Delodajalca, ki zaposluje na črno, lahko doleti tudi zaporna kazen (od 1 do 3 let), 5-letna prepoved postopkov javnega naročanja in upravičenosti do javnih sredstev in sredstev EU. Delodajalca, ki zalotijo, da ima zaposlenega delavca na črno, mora le-tega v 3 dneh zaposliti za nedoločen čas. S trikrat višjo globo od predpisane pa se kaznuje tiste osebe, ki so prekrške storile iz koristoljubja oz. v želji po pridobitvi večje protipravne premoženjske koristi. Po novem bo poleg odvzema predmeta, s katerim je bilo opravljeno delo na črno, mogoče odvzeti tudi premoženjsko korist, pridobljeno z delom na črno. Nove izjeme, ki ne štejejo kot delo na črno, so brezplačna pomoč na kmetiji, planinah in skupnih pašnikih ob sezonskih konicah. Pri delu v lastni režiji lahko pomagajo sorodniki do vštetega tretjega kolena. Sosedska pomoč se ne šteje za delo na črno, če med njimi ni sklenjene pogodbe in je opravljeno brez plačila. Bistvena sprememba zakona, ki naj bi preprečevala sivo ekonomijo, je tudi sistem vrednotnic za osebno dopolnilno delo (ZPZDC, 2014).

5.2 Uspešnost sedanje politike boja proti sivi ekonomiji

Število odkritih primerov sive ekonomije je odvisno predvsem od učinkovitosti inšpekcijskih služb in njihovega medsebojnega sodelovanja. Ta učinkovitost se ocenjuje glede na število opravljenih nadzorov in odkritih kršitev, zneska izrečenih glob, zneska dodatno ugotovljenih davčnih obveznosti in podobnih kazalcev, ki neposredno vplivajo na obseg pobranih dajatev. Sami nadzori imajo še en pomemben vpliv na potencialne kršitelje, in sicer odvračalni učinek, ki ni obrobne pomena. Odvisen je od tega, kako posamezniki ocenjujejo verjetnost, da jih bodo ob morebitnih kršitvah odkrili in kakšne posledice bodo s tem imeli. Inšpekcijski nadzori tako povečujejo prostovoljno izpolnjevanje obveznosti.

Davčni inšpektorji so v prvi polovici leta 2014 izvedli 3967 nadzorov, v tem številu nadzorov pa predstavljajo aktivnosti v boju proti sivi ekonomiji nekaj manj kot polovico vseh nadzorov. Pri teh nadzorih daje FURS zelo velik poudarek nadzoru poslovanja z gotovino. Gre za nadzor naknadnega spreminjanja podatkov o prometu predvsem s pomočjo okrepljene aktivnosti

prikritega fotografiranja računov. Kot kažejo podatki FURS-a, so vse te aktivnosti in okrepljena kampanja osveščanja o negativnih posledicah sive ekonomije privedle do povečanega obsega prostovoljnega plačevanja davčnih obveznosti. Med avgustom 2013 in avgustom 2014 so se prilivi DDV v državni proračun povečali za 327 milijonov evrov. Od tega je mogoče po oceni FURS-a 100 milijonov evrov pripisati ukrepom na področju gotovinskega poslovanja (Ukrepi zoper sivo ekonomijo samo pri DDV prinesli 100 milijonov več, 2014). Pri analizi zavezancev za DDV in v vseh tistih dejavnostih, kjer se pričakuje pozitiven učinek ukrepov v boju zoper sivo ekonomijo, so se pozitivni učinki pokazali že v drugi polovici leta 2013. Zavezanci v gostinski dejavnosti so takrat v proračun nakazali za 28 % več DDV kot v enakem obdobju 2012, lastniki slaščičarn in kavarn celo za 55,5 % več. Prav tako je bilo več obračunanega DDV-ja v pekarski dejavnosti in vulkanizerstvu (DURS: Prostovoljno plačevanje davčnih obveznosti se je okrepilo, 2014). Iz rezultatov nadzora DURS-a v letu 2013 je pri nadzoru cvetličarn razvidno, da so bile nepravilnosti ugotovljene v 6 % primerov, v letu 2009 pa v 37,41 % primerov. Iz tega lahko zaključimo, da so napovedane aktivnosti nadzora na terenu in medijske objave dosegle svoj namen. Zavedanje davčnih zavezancev je bilo ugotovljeno tudi na sejnih in prireditvah v okviru »veselega decembra«, saj so se ugotovljene nepravilnosti zmanjšale iz 40 % vseh nadzorov v letu 2012, na le 16 % vseh nadzorov v letu 2013. FURS je prepričan, da so medijske objave, aktivnosti inšpekcijskih služb ter različne druge aktivnosti (informiranje zavezancev, obveščanje o nameranih nadzorih) celovito doprinesle k zmanjšanju kršitev in k povečanju stopnje prostovoljnega plačevanja davčnih obveznosti (Projekt siva ekonomija, 2014).

Tabela 1: Rezultati projektnega vodenja v boju zoper sivo ekonomijo za obd. 2009–julij 2014

Projekt siva ekonomija	2009	2010	2011	2012	2013	2014 (do julija)
Skupaj št. opravljenih nadzorov	1.530	2.524	2.207	1.598	4.954	2.085
Dodatno ugotovljene davčne obveznosti (v tisočih EUR)	70	1.500	1.100	2.800	2.400	1.100

Vir: DURS, Projekt siva ekonomija, 2014

Tabela 2: Pregled inšpekcijskih nadzorov Tržnega inšpektorata RS v obdobju 2007–2013

		Ukrepi		
Leto	Pregledi	Opomin	Globe	Obdolžilni predlog
2007	3.330	89	450	40
2008	3.282	119	431	19
2009	4.596	122	473	12
2010	4.508	165	432	10
2011	5.215	170	561	21
2012	6.058	202	585	18
2013	7.229	215	629	19
Skupaj	34.218	1.082	3.561	139

Vir: Komisija za odkrivanje in preprečevanje dela in zaposlovanja na črno, Poročilo o dejavnostih in učinkih dela in zaposlovanja na črno za leto 2013, 2014, str. 9

Kot lahko razberemo iz zgornje tabele, se je število inšpekcijskih pregledov TIRS-a v obdobju 2007–2013 več kot podvojilo. Izrekli so tudi več opominov, prav tako so izdali več glob za kršitelje, zmanjšalo pa se je število obdolžilnih predlogov.

Inšpektorji FURS-a so samo v prvih treh tednih po uveljavitvi novega Zakona o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno opravili 364 postopkov nadzora, od tega so 169 postopkov nadzora opravili na podlagi anonimnih prijav, ki jih FURS zbira na posebnem elektronskem naslovu. Do konca septembra pa so opravili že 1141 nadzorov ter izrekli za skoraj 100.000 evrov glob, najpogosteje v dejavnostih prevoza in gradbeništva. V tem obdobju so prijeli 410 prijav, od tega za delo na črno 263 prijav (Finančna uprava RS učinkovito nad delo in zaposlovanje na črno, 2014).

Opaziti je že prve neposredne učinke novega zakona in nadzora FURS-a nad tem področjem, saj se je opazno povečalo število registriranih fizičnih oseb z dejavnostjo (samostojni podjetniki). Od konca julija do konca septembra 2014, torej v pičlih dveh mesecih, se je namreč število fizičnih oseb z dejavnostjo povečalo za skoraj 900 (Finančna uprava RS učinkovito nad delo in zaposlovanje na črno, 2014). Na FURS-u so zadovoljni, saj nepravilnosti ugotavljajo le še v 4,4 % pregledov, medtem ko so jih pred uveljavitvijo sprememb kar v 50 % pregledov (Ukrepi zoper sivo ekonomijo samo pri DDV prinesli 100 milijonov več, 2014). Zanimiv je tudi podatek, da so potrošniki v letu in pol poslali 7.325 MMS sporočil s fotografijami računov, ki so in še bodo uporabljeni v nadaljnjih postopkih nadzora (Pri vulkanizerjih nepravilnosti veliko manj, pri cvetličarjih, vrtnarjih in svečarjih podobno kot leto prej, 2015).

5.3 Prihodnje aktivnosti boja proti sivi ekonomiji

Država se namerava še naprej aktivno boriti proti sivi ekonomiji. Finančna uprava RS naj bi tudi v prihodnje posvečala veliko pozornosti preventivi, z namenom povečevanja prostovoljnega izpolnjevanja obveznosti. Preverjala bo vse prijave in nadaljevala z aktivnostmi nadzora pri gotovinskem poslovanju (storitvene, trgovske dejavnosti itd.) (Dobri rezultati ukrepov proti sivi ekonomiji, 2014). Od 31. januarja 2015 morajo zavezanci, ki računov ne izdajajo z uporabo računalniškega programa in poslujejo z gotovino, uporabljati vezano knjigo računov, potrjeno pri davčnem organu. Po pričakovanjih vlade se bo s tem povečala preglednost poslovanja z gotovino, kar bo še zmanjšalo možnosti za neplačevanje davkov.

V začetku leta 2016 naj bi se uvedle še t. i. prave davčne blagajne za vse poslovne subjekte, ki opravljajo gospodarsko dejavnost in poslujejo z gotovino. Ministrstvo za finance je 4. 3. 2015 objavilo predlog Zakona o potrjevanju računov, katerega glavni cilj je uvedba sistema, ki bo omogočal pregledno in zanesljivo evidentiranje gotovinskega prometa davčnih zavezancev ter posledično zmanjšanje sive ekonomije in preprečevanje davčnih utaj in goljufij na davčnem področju. Drugi cilj je zagotoviti učinkovitejše pobiranje obveznih dajatev in pravičnejšo porazdelitev obstoječega davčnega bremena med zavezanci. S tem naj bi se vzpostavili bolj enakopravni pogoji poslovanja, ureditev trga in hitrejši gospodarski razvoj. Hkrati bodo tudi potrošniki bolj zaščiteni. FURS ocenjuje, da bodo davčne blagajne v letu uporabe prinesle dodatnih 50 do 100 milijonov evrov (Predlog zakona o potrjevanju računov, 2015).

V letu 2015 vlada načrtuje prenovu pravne podlage za ukrepanje gradbene inšpekcije in sankcioniranje nezakonitih gradenj z namenom učinkovitejšega odkrivanja in ukrepanja v zvezi z nezakonitimi gradnjami, vključno s finančnimi bremenmi. Na področju zdravstva bo

izvedena jasna razmejitev, tudi računovodske, javne zdravstvene dejavnosti od zasebne oziroma dopolnilne zdravstvene dejavnosti in lažji nadzor, določeni bodo jasni pogoji za pridobitev in odvzem dovoljenja za opravljanje zdravstvene dejavnosti, vzpostavljen pa bo tudi register izvajalcev in register zdravstvenih delavcev (Nov sveženj ukrepov za obvladovanje sive ekonomije v Republiki Sloveniji, 2014).

Od letos dalje lahko FURS določene informacije, ki so pomembne za pobiranje davkov, samodejno pridobi od davkarjev drugih držav članic EU. Na pobudo OECD je nastal tudi sporazum o avtomatični izmenjavi informacij o finančnih računih. Ena izmed 52 držav podpisnic je tudi Slovenija. S podpisom sporazuma so se države zavezale, da si bodo samodejno izmenjevale informacije o finančnih računih tujcev. Izmenjava informacij naj bi se začela leta 2017 (Davčni inšpektorji laže do skritih zaslužkov v tujini, 2015).

6 RAZISKAVA O SIVI EKONOMIJI

6.1 Analiza ankete

Namen raziskave je bil ugotoviti, koliko potrošniki dejansko poznajo sivo ekonomijo in njene posledice na gospodarstvo, njihov odnos do sive ekonomije, ter oceniti njeno razširjenost v Sloveniji. Podatke sem pridobila s pomočjo anonimne ankete, pri kateri sem enote v vzorec dobila na podlagi priložnostnega vzorčenja. Anketa je potekala od 4. 5. 2014 do 25. 7. 2014 pretežno elektronsko preko spletne strani EnKlikAnketa. Dodatno pa sem približno četrtno anket poslala po pošti oziroma sem jih opravila osebno. Ciljno skupino so sestavljali končni potrošniki oziroma fizične osebe. Od prejetih rešenih anketnih vprašalnikov je bilo 247 veljavnih, ostali so bili le delno oziroma napačno izpolnjeni, zato jih v svoji analizi nisem upoštevala. Nekateri anketiranci na kakšno vprašanje niso odgovorili, zato je v določenih primerih ta številka nižja.

Anketa je vsebovala 18 vprašanj, od tega so bila 4 vprašanja namenjena splošni demografski analizi anketirancev, s katerimi sem opredelila anketirance po starosti, spolu, izobrazbi in neto osebnem dohodku (v raziskavi bodo predstavljale neodvisne spremenljivke). V anketnem vprašalniku so bila zastavljena na koncu, pri analizi anketnih podatkov pa jih bom prikazala na začetku zaradi potreb same analize. Anketno analizo sem opravila s pomočjo različnih statističnih orodij, ki jih nudi sama spletna stran www.1ka.si in z obdelavo s statističnim programom SPSS.

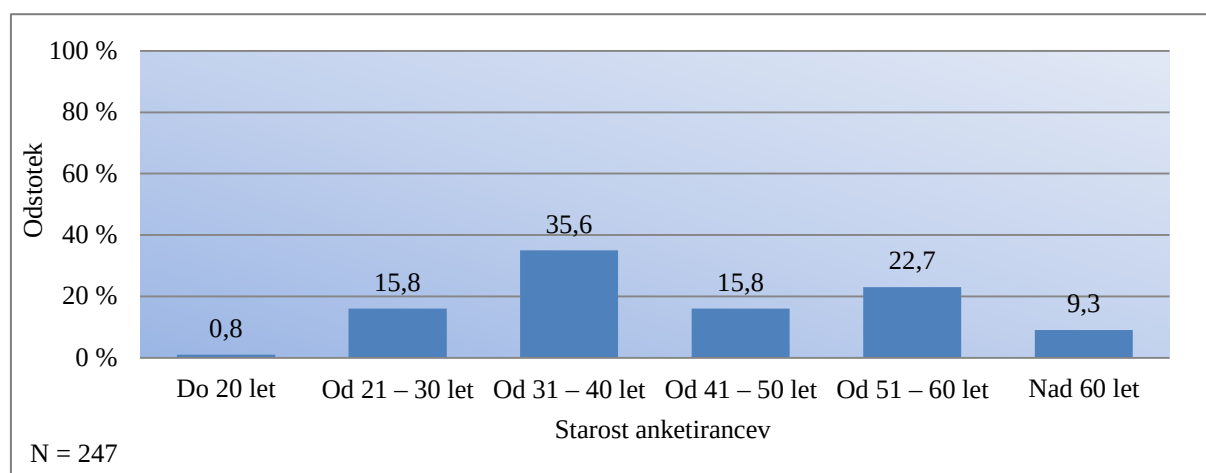
Postavila sem sedem osnovnih hipotez:

- **H₁:** Zavedanje posledic sive ekonomije se povečuje s starostjo anketirancev.
- **H₂:** Anketiranci, ki se zavedajo posledic sive ekonomije, so manj aktivni v sistemu sive ekonomije kot tisti anketiranci, ki se posledic ne zavedajo.
- **H₃:** Pri delovanju v sivi ekonomiji obstajajo razlike med spoloma.
- **H₄:** Delovanje v sivi ekonomiji se razlikuje glede na dohodek akterjev.
- **H₅:** Delovanje v sivi ekonomiji se razlikuje glede na stopnjo izobrazbe akterjev.
- **H₆:** Starejši kot so anketiranci, manj delujejo v sivi ekonomiji.
- **H₇:** Anketiranci, ki ne podpirajo akcije »Vklopi razum – zahtevaj račun«, so bolj aktivni v sistemu sive ekonomije kot tisti, ki akcijo podpirajo.

6.1.1 Predstavitev vzorca

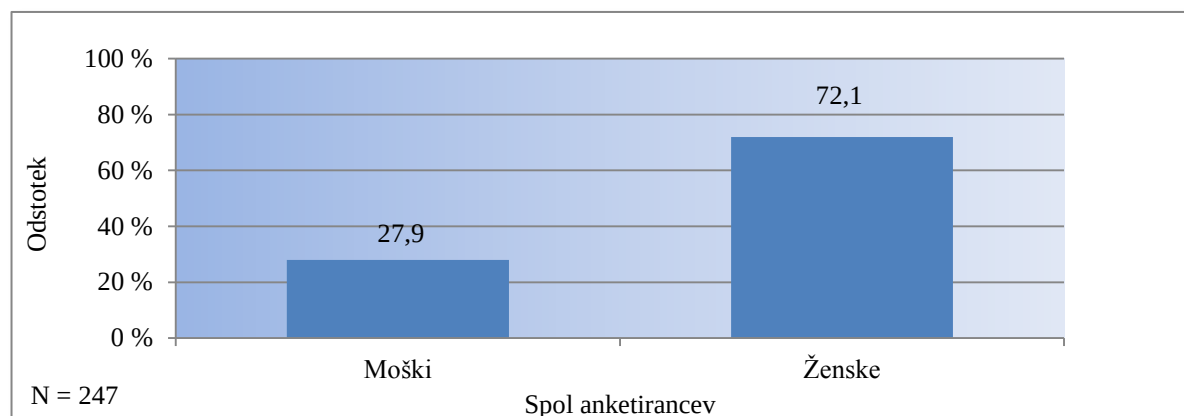
Prvo izmed splošnih vprašanj je bilo namenjeno starosti anketirancev. Slika 3 prikazuje starostno porazdelitev anketirancev. Vidimo, da jih je bilo največ v starostni skupini od 31 do 40 let (35,6 % vseh anketirancev), 22,7 % vprašanih oseb pa je bilo starih od 51 do 60 let. Najmanj, in sicer samo dva anketiranca, sta bila stara do 20 let, predvidevam, da predvsem zaradi same tematike ankete, ki pri mladih ni ravno priljubljena. Tudi najvišja starostna skupina (pretežno upokojenci) je bila zastopana v malo manjšem obsegu s 23 anketiranci (9,3 % vseh anketirancev). Razlog gre mogoče iskati v tem, da je bila anketa opravljena pretežno preko spleta, ki je pri starejši populaciji manj v uporabi.

Slika 3: Starostna porazdelitev anketirancev (v %)

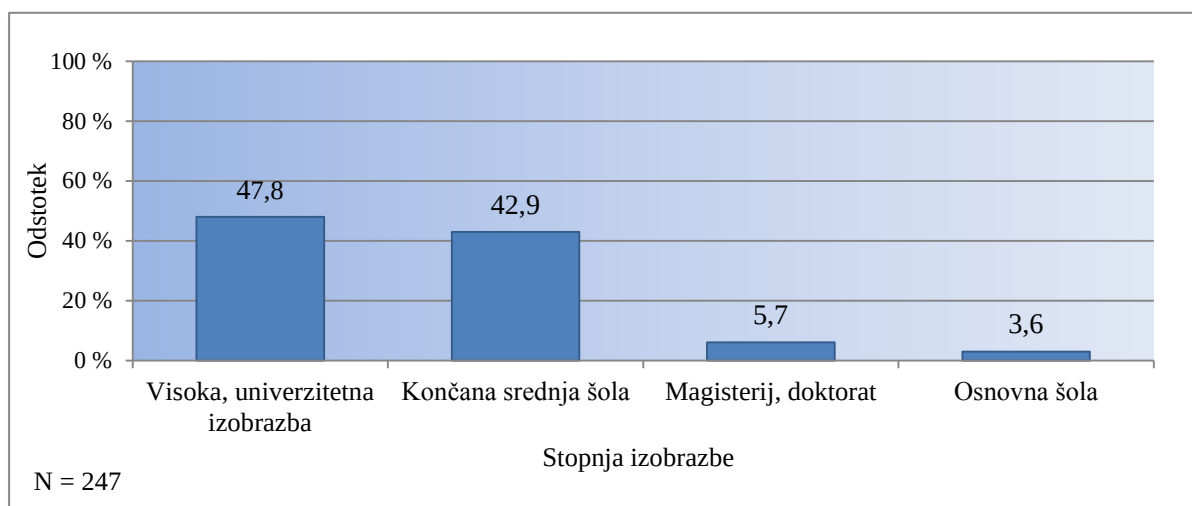
Kar 72,1 % anketirancev je bilo ženskega spola, torej so v mojem vzorcu, glede na celotno populacijo Slovenije, nadpovprečno zastopane ženske. Glede na podatke SURS-a je bilo namreč julija 2014 v Sloveniji razmerje med moškimi in ženskami 49,5 % : 50,5 %. Vzrok je najbrž v tem, da so ženske bolj pripravljene reševati ankete kot moški.

Slika 4: Anketiranci po spolu (v %)

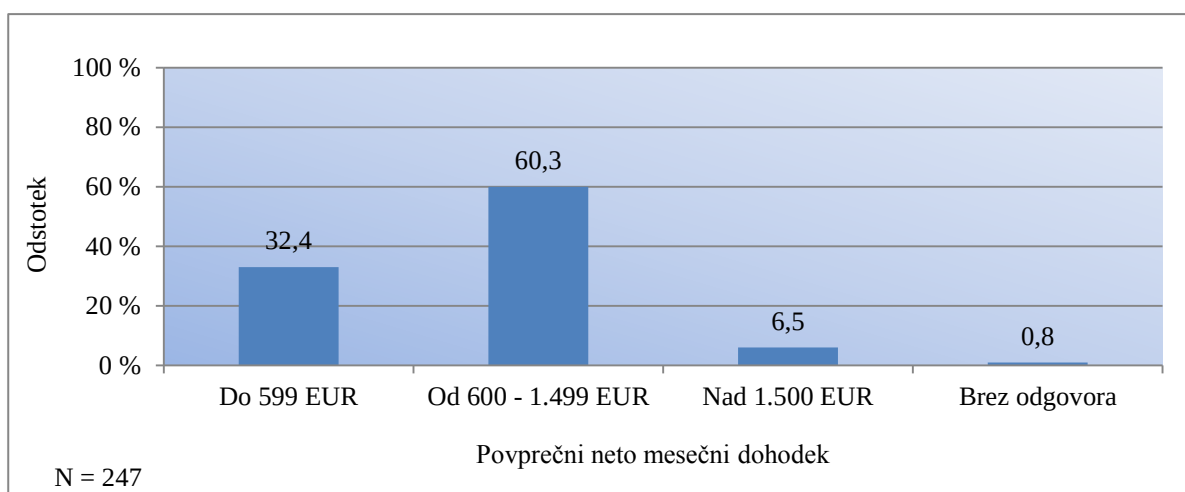
V naslednjem splošnem vprašanju sem anketirance povprašala o njihovi stopnji izobrazbe. Kot lahko razberemo iz spodnje slike, večino vzorca (kar 90,7 % vseh vprašanih oseb) predstavljajo anketiranci z visoko ali univerzitetno izobrazbo in anketiranci s končano srednjo šolo. Majhen delež anketiranih oseb je z najnižjo in najvišjo izobrazbo.

Slika 5: Anketiranci glede na stopnjo izobrazbe (v %)

Višino mesečnega neto osebnega dohodka anketirancev v povprečju zadnjih treh mesecev prikazuje Slika 6. Opaziti je, da je večina anketirancev (60,3 %) v srednjem razredu z dohodkom od 600 EUR do 1.499 EUR. 32,4 % anketirancev ima dohodek pod 600 EUR mesečno, manjši delež pa predstavljajo tisti z dohodkom nad 1.500 EUR mesečno. Pri tem vprašanju velja opozoriti še na to, da na to vprašanje dva anketiranca nista podala odgovora.

Slika 6: Anketiranci glede na njihov povprečni neto mesečni dohodek (v %)

6.1.2 Rezultati ankete o delovanju v sivi ekonomiji in poznavanju njenih posledic

Prvo vprašanje o sivi ekonomiji je bilo namenjeno temu, da ugotovim, ali anketiranci sploh poznajo pojem »siva ekonomija« in kako si ga razlagajo. Ker je bilo vprašanje opisno, sem dobila več različnih odgovorov in sem podobne odgovore združila. Najpogostejše odgovore prikazujem v Tabeli 3. Ob pojmu »siva ekonomija« je 30,4 % vseh vprašanih napisalo, da najprej pomislijo na delo na črno, sledi utaja davkov (18,2 %), 11,8 % anketirancev pa na neizdajanje računov. Odgovori, ki sem jih uvrstila pod »drugo«, so bili popoldansko delo, da država ne dobi nič, cenejša storitev, črni trg ipd.. Pri pregledu odgovorov anketirancev mi je bilo zanimivo to, da je samo en anketiranec odgovoril »zaposlovanje na črno«.

Tabela 3: Porazdelitev vzorca anketirancev glede na njihov odgovor na vprašanje: »Na kaj najprej pomislite, ko slišite pojem siva ekonomija«?

Odgovor	Frekvenca odgovorov	Relativna frekvenca (%)
Delo na črno	75	30,4
Utaja davkov	45	18,2
Brez izdaje računa	29	11,8
Slaba politika države	19	7,7
Preživetje	16	6,5
Nekaj nelegalnega, neregistriranega	11	4,5
Goljufije	7	2,8
Dodatni zaslužek	6	2,4
Korupcija	4	1,6
Ne vem oz. brez odgovora	5	2,0
Drugo	30	12,1
SKUPAJ	247	100,0

Pri naslednjem vprašanju me je zanimalo, v katerih treh dejavnostih je po mnenju anketirancev siva ekonomija najbolj prisotna. V spodnji tabeli je prikazana razširjenost sive ekonomije v posameznih dejavnostih glede na mnenje 247 anketiranih oseb.

Tabela 4: Obseg sive ekonomije v Sloveniji po posameznih dejavnostih glede na mnenje anketirancev

Dejavnost	Frekvenca odgovorov	Relativna frekvenca (%)
Različne osebne storitve (frizerstvo, kozmetične storitve, ...)	167	23,5
Gradbeništvo	148	20,9
Razne pomoči v gospodinjstvih	118	16,6
Zobozdravstvo	69	9,7
Avtomehanika in vulkaniziranje	63	8,9
Gostinstvo in turizem	50	7,0
Različne poslovne storitve	47	6,6
Kmetijska dejavnost	41	5,8
Proizvodna in predelovalna dejavnost	7	1,0
SKUPAJ	710	100,0

Rezultati ankete kažejo, da so dejavnosti, v katerih je po mnenju anketirancev največ sive ekonomije, različne osebne storitve, kot so frizerski saloni, kozmetični saloni ipd. (23,5 % vseh odgovorov), sledi gradbeništvo z 20,9 %, na tretjem mestu pa so razne pomoči v gospodinjstvih s 16,6 % vseh odgovorov. Najmanj sive ekonomije je po mnenju vprašanih v proizvodni in predelovalni dejavnosti, katero je označilo le sedem anketiranih oseb. Sama vidim vzrok v tem, da storitvena dejavnost ne nabavlja materiala ali pa nabavlja samo minimalno količino pomožnega materiala, v proizvodno–predelovalni dejavnosti pa predstavlja vgrajen oziroma porabljen material velik delež vseh stroškov oziroma odhodkov. Nabava materiala precej omeji možnost prodaje brez računa, ker se potem pokažejo velika odstopanja v blagovnem ali materialnem knjigovodstvu. Vodenje zalog pa je po zakonu obvezno. Veliko lažje je prodajati brez računa nekemu, ki ima samo storitveno dejavnost. Predvsem ob davčni inšpekciji se namreč zavezancu pregleda vse, tudi vodenje skladišča, vse premike blaga in materiala, nabavno in prodajno ceno, sprejete normative materiala in vse druge pomožne evidence.

Pri naslednjem vprašanju sem anketirance prosila, da obkrožijo vsaj tri vzroke, za katere menijo, da so najbolj ključni za povečevanje sive ekonomije v državi.

Tabela 5: Porazdelitev vzorca glede na mnenje anketirancev o vzrokih za povečanje sive ekonomije

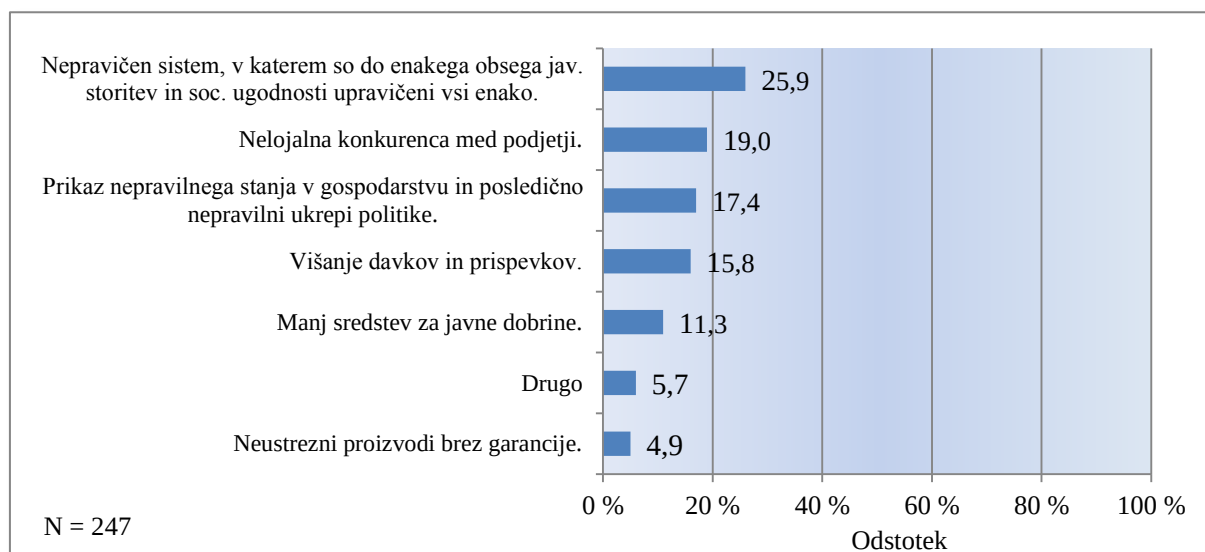
Vzroki za povečanje sive ekonomije	Frekvenca	Relativna frekvenca (%)
Davki in prispevki so previsoki.	182	22,8
Večanje brezposelnosti oz. nefleksibilen trg dela - boj za preživetje.	159	19,8
Nezaupanje v državo in državne institucije, ker je več kot očitno, da nekateri ropajo ali so ropali državo, visoka stopnja korupcije v državi.	148	18,5
Neučinkovitost države, saj država z našim denarjem, ki ga prispevamo, ne dela skrbno in učinkovito.	143	17,8
Želja po prihranku, saj je cena nižja.	90	11,2
Visoke administrativne ovire in neustrezna zakonodaja.	55	6,9
Želja po neupravičenem uveljavljanju socialne podpore.	24	3,0
SKUPAJ	801	100,0

Iz podatkov v Tabeli 5 je razvidno, da so ključni vzroki za povečanje sive ekonomije previsoki davki in prispevki (22,8 % anketirancev). Nekaj odstotkov manj anketirancev (19,8 %) meni, da je ključni vzrok za povečanje sive ekonomije večanje brezposelnosti oziroma nefleksibilen trg dela, saj naj bi se akterji sive ekonomije posluževali pretežno zaradi nizkih dohodkov oziroma preživetja. 18,5 % anketirancev meni, da je za to krivo nezaupanje državljanov v državo in državne institucije ter sama neučinkovitost države. Najmanj anketirancev meni, da je vzrok za povečanje sive ekonomije želja po neupravičenem uveljavljanju socialne podpore. Rezultati ankete so zelo podobni rezultatom drugih raziskav (o katerih sem pisala v tretjem poglavju), saj več študij navaja, da je povečanje davkov in socialnih prispevkov glavni razlog za povečan obseg sive ekonomije.

Pri vprašanju o posledicah sive ekonomije sem želela ugotoviti, na katero posledico anketiranci naprej pomislijo. Vprašanje je bilo pol odprtega tipa, poleg ponujenih odgovorov so lahko anketiranci pod »drugo« navedli posledico, ki je med ponujenimi odgovori niso našli. Možen je bil le en odgovor. Na Sliki 7 so prikazani odstotki posameznih odgovorov.

Iz slike je razvidno, da je posledica, na katero anketiranci najprej pomislijo, nepravičen sistem, v katerem so do obsega javnih storitev in socialnih ugodnosti upravičeni vsi enako, tako tisti, ki pošteno plačujejo davke, kot tisti, ki jih ne. Tega mnenja je skoraj 26 % vseh anketiranih oseb. Sledi nelojalna konkurenca med podjetji, katero je označilo 19 % vprašanih. Prikaz nepravilnega stanja v gospodarstvu in posledično nepravilni ukrepi politike je posledica, katero je označilo 17,4 % anketirancev. Le slabih 5 % anketirancev pa najprej pomisli na neustrezne proizvode brez garancije. Pod »drugo« je devet anketirancev večinoma navedlo trditve, ki niso posledica sive ekonomije, kot npr. izkoriščanje delavcev na črno; da lahko nekdo, ki ni registriran, kupuje material za delo; upanje, da se bo državni aparat sesul zaradi neplačevanja davkov ipd..

Slika 7: Anketiranci glede na posledico sive ekonomije, ki jo najbolj poznajo (v %)

Z naslednjima dvema vprašanjema sem želela ugotoviti, ali se anketiranci zavedajo negativnih posledic sive ekonomije. Vprašanji sta se glasili:

- *Ali se zavedate, da je zaradi »sive ekonomije« zmanjšan priliv sredstev v državni proračun (manj denarja za dobrine, ki jih običajno zagotavlja država, npr. za ceste, šolstvo,...), kar pomeni, da bo morala država ta sredstva nadoknaditi z višanjem davkov?*
- *Ali se zavedate, da so lahko proizvodi in opravljene storitve zaradi sive ekonomije neustrezni, brez obveznih standardov, poleg tega pa zanje ni mogoče uveljavljati garancije?*

Tabela 6: Porazdelitev anketirancev glede na zavedanje posledic sive ekonomije

Posledica	Zmanjšan priliv sredstev v državni proračun		Proizvodi in storitve so lahko neustrezni in so brez garancije	
Odgovor	Frekvenca odgovorov	Relativna frekvenca (%)	Frekvenca odgovorov	Relativna frekvenca (%)
Da, popolnoma se zavedam.	228	92,3	206	83,4
Ne, na to do sedaj še nisem pomislil/a, vendar se strinjam.	14	5,7	14	5,7
Ne, na to do sedaj še nisem pomislil/a, vendar mi je vseeno.	5	2,0	27	10,9
SKUPAJ	247	100,0	247	100,0

Kot lahko razberemo iz zgornjih tabel, sta obe posledici sive ekonomije med potrošniki oz. anketiranci precej poznani. Prvo posledico, ki se nanaša na to, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v državni proračun pozna in se je zaveda kar 92,3 % anketirancev, drugo omenjeno posledico, ki pa se nanaša na neustrezne proizvode brez garancije, pa malo manj, in sicer 83,4 % vprašanih oseb.

Naslednje vprašanje je bilo namenjeno preverjanju nekaterih trditev o sivi ekonomiji, ki sem jih zasledila ob prebiranju različnih gradiv oz. med samimi pogovori na to tematiko. Anketirance sem prosila, da vsako trditev ocenijo z ocenami od 1–5, pri čemer 1 pomeni, da se s trditvijo nikakor ne strinjajo, 5 pa da se z njo popolnoma strinjajo. Trditve in odgovori so zbrani v spodnji tabeli.

Tabela 7: Strinjanje anketirancev z različnimi trditvami o sivi ekonomiji

Trditev		Ocena 1	Ocena 2	Ocena 3	Ocena 4	Ocena 5	Mediana (Me)
V državi je vse preveč tistih, za katere veljajo dvojna merila, za katere se nobeni davčni postopki ne premaknejo z mrtve točke.	f	5	2	18	37	185	5
	%	2	1	7	15	75	
Izpolnitev davčne obveznosti je temeljna obveznost vsakega državljana.	f	12	10	31	36	158	5
	%	5	4	13	15	64	
Tisti, ki pošteno plačujejo vse obveznosti, plačujejo več zaradi tistih, ki svojih obveznosti ne izpolnjujejo.	f	23	15	50	26	133	5
	%	9	6	20	11	54	
Če bi me država nekako nagradila s tem, da bi lahko prejet račun (npr. za gradbeno storitev na domači hiši) uveljavljal kot olajšavo pri napovedi dohodnine, bi pogosteje zahteval račun od izvajalca, prodajalca.	f	10	9	37	75	116	4
	%	4	4	15	30	47	
V Sloveniji se ljudi premalo ozavešča o negativnih posledicah sive ekonomije.	f	26	27	67	52	75	4
	%	11	11	27	21	30	
Če bi vsi pošteno plačevali davke in prispevke, pravzaprav ne bi bili potrebni sedanji varčevalni ukrepi, ki jih izvaja država.	f	36	24	58	36	93	4
	%	15	10	23	15	38	
Vlada bi morala sredstva, ki jih namenja medijski kampanji proti sivi ekonomiji raje nameniti za okrepitev kadrovske vrste z zaposlitvijo dodatnih preiskovalcev.	f	36	37	56	32	86	3
	%	15	15	23	13	35	
Najhitreje se obogati z utajo davkov.	f	31	34	77	41	64	3
	%	13	14	31	17	26	
Z uvedbo davčnih blagajn bi bistveno pripomogli k zmanjšanju sive ekonomije.	f	30	39	70	47	61	3
	%	12	16	28	19	25	

Iz podatkov je razvidno, da se anketiranci s trditvami v veliki meri strinjajo. Najbolj se strinjajo s trditvami, da je v državi vse preveč takih, za katere veljajo dvojna merila in za katere se nobeni davčni postopki ne premaknejo z mrtve točke, da je izpolnitev davčne obveznosti temeljna dolžnost vsakega državljana in da tisti, ki pošteno plačujejo svoje obveznosti, plačujejo več zaradi tistih, ki svojih obveznosti ne izpolnjujejo (Me = 5). S predlogom, da bi zavezanci lahko uveljavljali prejeti račun kot olajšavo pri napovedi dohodnine, zaradi česar bi se siva ekonomija zmanjšala, se je strinjala večina anketirancev (Me = 4). Smotno bi bilo torej, da država razmisli tudi o tem možnem ukrepu v svoji politiki boja proti sivi ekonomiji. Danes, ko je veliko govora o davčnih blagajnah, je zanimivo tudi

mnenje anketirancev o trditvi, da bi z uvedbo davčnih blagajn bistveno pripomogli k zmanjšanju sive ekonomije. S to trditvijo se anketiranci niso najbolj strinjali (Me = 3). Naj na koncu še omenim, da sem pri analizi vprašanja uporabila srednjo vrednost mediano, saj odgovori niso normalno porazdeljeni. Tabeli, ki to dokazujeta, sem vključila v Prilogo 3.

Naslednji dve vprašanji sta bili namenjeni temu, da ugotovim, koliko ljudi podpira sivo ekonomijo oz. če v njej tudi sodelujejo. Vprašanji sta si sicer zelo podobni, le da sem pri prvem vprašanju anketirance spraševala, ali so se že kdaj dogovarjali za nakup izdelka brez računa, pri drugem pa za nakup storitve brez računa. Predvidevala sem namreč, da se bodo rezultati razlikovali, saj naj bi bilo v storitveni dejavnosti več sive ekonomije.

Če pogledamo rezultate v Tabeli 8, vidimo, da dejansko pri nakupu izdelkov sivo ekonomijo podpira 67,5 % anketirancev (32,5 % anketirancev vedno zahteva račun), pri nakupu storitev pa kar 76,4 % vseh anketirancev (23,6 % anketirancev vedno zahteva račun). Skupina anketirancev, katerim je vseeno, ali račun dobijo ali ne, dejansko sivo ekonomijo omogoča, saj s tem, ko računa ne zahtevajo in ga tudi ne prejmejo, dajejo prodajalcu možnost, da tega dohodka ne evidentira in tudi ne prijavi. 13 % anketirancev je odgovorilo, da, kjer je to možno, vedno vprašajo, ali je možen nakup izdelka brez računa, pri nakupu storitve pa za ne-izdajo računa vedno vpraša 16,3 % anketirancev. Rezultat me ni presenetil, saj sama narava storitve omogoča, da je sive ekonomije več.

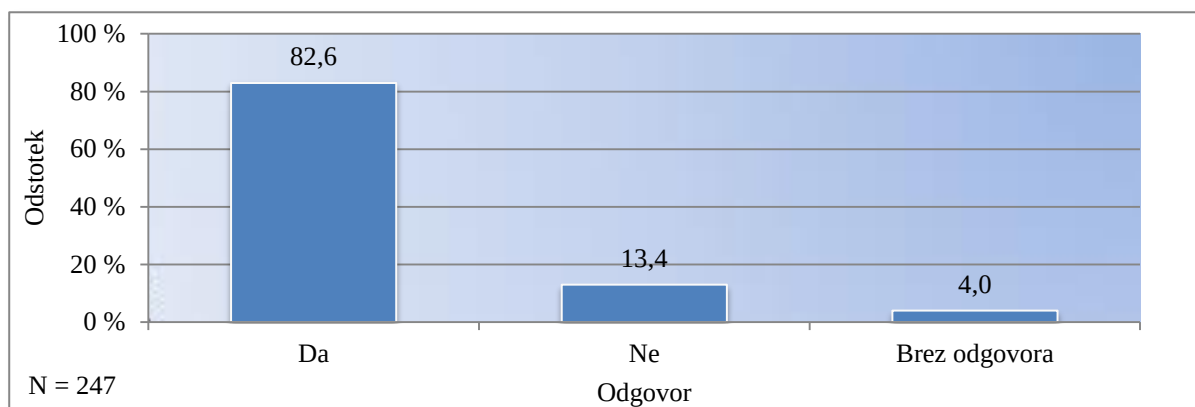
Tabela 8: Porazdelitev odgovorov anketirancev glede na zahtevo po izdaji računa

Odgovor	Nakup izdelka		Nakup storitve	
	Frekvenca odgovorov	Relativna frekvenca (%)	Frekvenca odgovorov	Relativna frekvenca (%)
Ne, vedno zahtevam račun.	80	32,5	58	23,6
Mi je vseeno. Če račun dobim, ga vzamem, če ga ne, pa ga niti ne zahtevam.	50	20,3	50	20,3
Če mi sam prodajalec izdelka ponudi svoj izdelek brez računa, se s tem strinjam in računa ne zahtevam.	42	17,1	54	21,9
Včasih sam vprašam, ali je možen nakup izdelka brez računa.	42	17,1	44	17,9
V dejavnostih, kjer je to možno, vedno vprašam, ali je možen nakup izdelka brez računa.	32	13,0	40	16,3
SKUPAJ	246	100,0	246	100,0

Pri naslednjem vprašanju me je zanimalo, koliko anketiranci poznajo dejstvo, da so za sodelovanje v sivi ekonomiji zakonsko odgovorni in zato lahko kaznovani z globo. Rezultati so prikazani na Sliki 8.

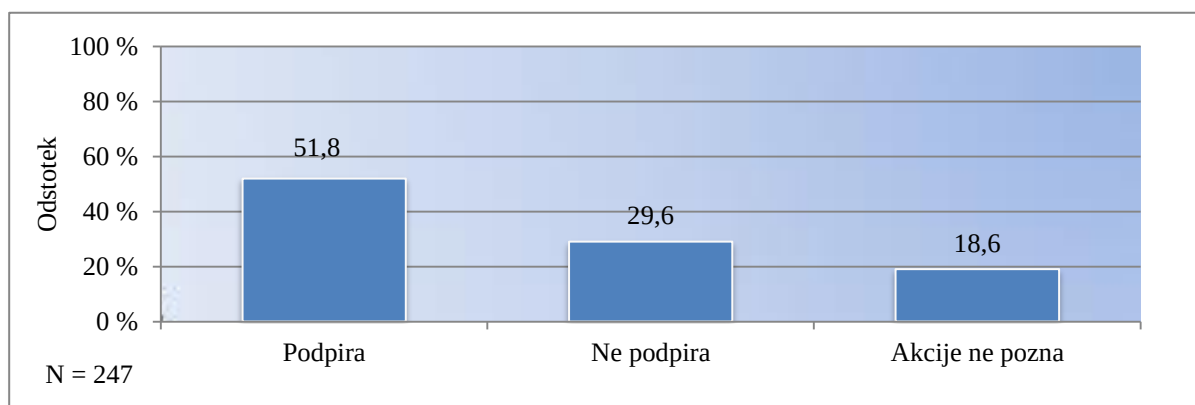
82,6 % oz. 204 anketirane osebe so odgovorile, da se zavedajo, da so lahko v primeru, da sodelujejo v sivi ekonomiji, kazensko odgovorne, 13,4 % oz. 33 vprašanih pa je odgovorilo, da s tem niso seznanjeni. Deset oseb na to vprašanje ni odgovorilo. Čeprav je večina na vprašanje odgovorila pritrdilno, se mi zdi odstotek tistih, ki tega niso vedeli, vseeno previsok. Če bi ta odstotek prenesli na populacijo Slovenije starosti nad 15 let, bi to znašalo približno 236.000 ljudi.

Slika 8: Zavedanje anketirancev o kazenski odgovornosti za sodelovanje v sivi ekonomiji (v %)

Pri naslednjem vprašanju sem anketirance vprašala, ali podpirajo akcijo »Vklopi razum – zahtevaj račun«. To vprašanje sem postavila iz dveh razlogov. Želela sem namreč izvedeti, koliko je akcija poznana oz. ali jo država dovolj propagira in s tem ljudi ozavešča o posledicah sive ekonomije, kot drugo pa me je zanimalo, ali to akcijo vprašani podpirajo, posredno pa, ali sploh podpirajo takšne in podobne akcije, ki jih trenutno izvaja država. V kolikor so na vprašanje odgovorili negativno, sem jih prosila, da navedejo tudi razlog, zakaj akcije ne podpirajo. Odgovore prikazuje spodnji grafikon.

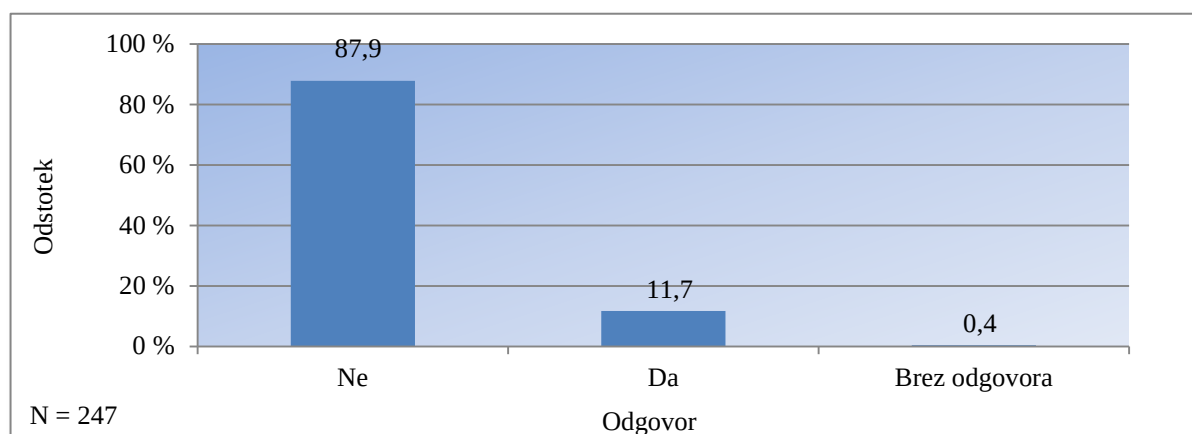
Slika 9: Anketiranci glede na podporo akciji »Vklopi razum – zahtevaj račun« (v %)

Zgornji podatki nam kažejo, da akcijo pozna 81,4 % vprašanih, 51,8 % jo tudi podpira, 29,6 % anketirancev pa te akcije ne podpira. Razlogi anketirancev za ne-podporo akciji pa se v večini primerov nanašajo na to, da državi ne zaupajo, ker je preveč skorumpirana, njena politika pa neučinkovita in nesposobna, saj ne ravna gospodarno z davkoplačevskim denarjem. Veliko razlogov se nanaša tudi na to, da akcije ne podpirajo, ker so brez oz. s premalo dohodki in si s sivo ekonomijo pomagajo preživeti. Nekateri je ne podpirajo, ker menijo, da je škoda denarja, saj sama akcija ne bo k ničemer pripomogla, nekaj razlogov pa se nanaša tudi na to, da akcije ne podpirajo, ker država prelaga svojo nalogo nadzora na državljane. Akcije ne pozna 18,6 % anketiranih oseb.

Nadalje me je zanimalo, ali bi anketiranci prijavili osebo, ki dela na črno. Na Sliki 10 so prikazani prejeti odgovori na to vprašanje.

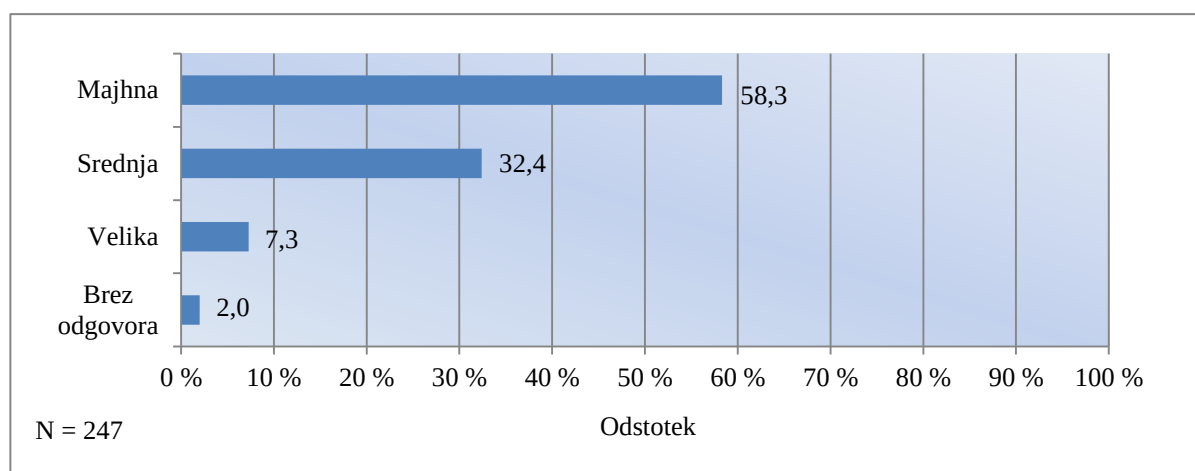
Slika 10: Anketiranci glede na to, ali bi prijavili osebo, ki dela na črno (v %)

Kot lahko hitro razberemo iz grafikona, kar 87,9 % anketirancev osebe, ki dela na črno, ne bi prijavilo. S tem se vidi velika toleranca oz. pozitiven odnos prebivalstva do sive ekonomije.

Pri zadnjem vprašanju sem anketirance prosila, da ocenijo verjetnost, da jih pri delovanju v sivi ekonomiji pristojne službe odkrijejo. Mnenja anketiranih oseb so prikazana na Sliki 11.

Slika 11: Anketiranci glede na njihove ocene verjetnosti, da jih pristojne službe odkrijejo pri delovanju v sivi ekonomiji (v %)

Kar 58,3 % vprašanih je mnenja, da je majhna verjetnost, da bi jih pristojne službe odkrile v primeru, da bi delovali v sivi ekonomiji, le 7,3 % anketirancev pa meni, da je ta verjetnost velika. Glede na takšno mnenje anketirancev bi bilo za državo zagotovo smotno, da bi povečala nadzor nad sivo ekonomijo.

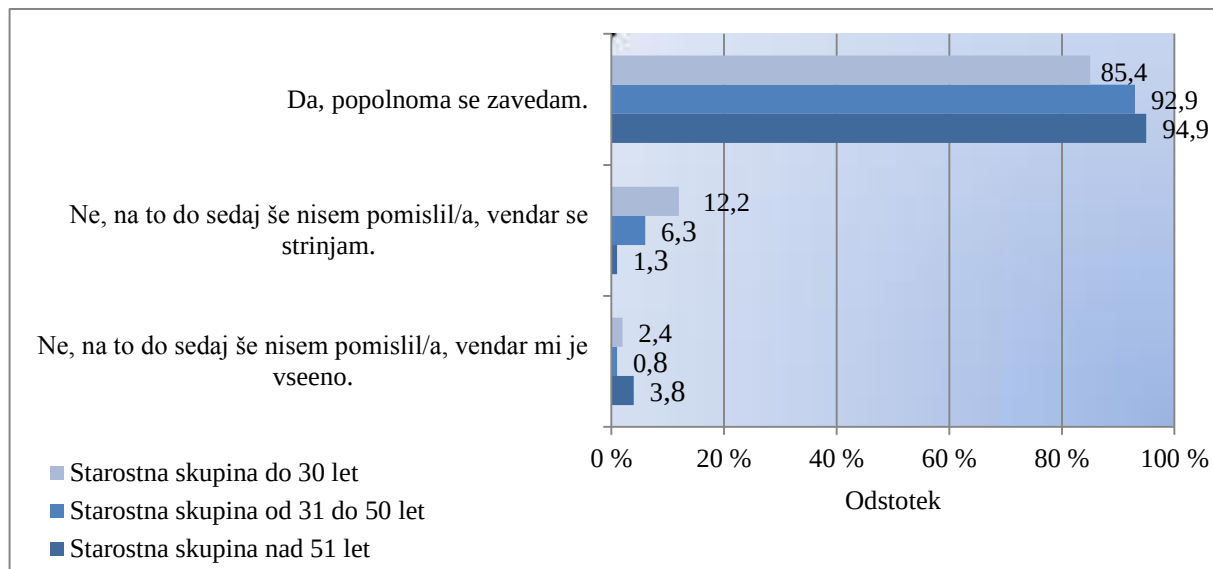
6.1.3 Preverjanje hipotez

- **Hipoteza 1:** Zavedanje posledic sive ekonomije se s starostjo anketirancev povečuje.

Zanimalo me je, ali se zavedanje anketiranih oseb o posledicah sive ekonomije spreminja glede na starost anketirancev. Glede zavedanja posledic sive ekonomije obravnavam vprašanja 5 (zaradi sive ekonomije je zmanjšan priliv sredstev v državni proračun) in 6 (proizvodi in

opravljene storitve so zaradi sive ekonomije lahko neustrezni). Obe vprašanji sem analizirala po starosti in tako preverila svojo hipotezo. Analizi sta prikazani v nadaljevanju.

Slika 12: Anketiranci po starosti glede na zavedanje posledice, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v državni proračun (v %)

Pri pregledu grafikona opazimo, da se zavedanje anketirancev o posledici, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v državni proračun, s starostjo anketirancev zvišuje, saj se je odstotek zvišal iz 85,4 % vprašanih v starostni skupini do 30 let na skoraj 95,0 % vprašanih v starostni skupini nad 51 let. Vidimo tudi, da je iz mlajše skupine kar 12,2 % takih, ki na to posledico sive ekonomije še niso pomislili, najbrž zaradi svoje mladosti, vendar se z njo strinjajo.

Nadalje me je zanimalo, ali lahko tudi statistično dokažem, da je zavedanje te posledice sive ekonomije povezano s starostjo anketirancev. Uporabila sem Pearsonov hi-kvadrat test. Statistična značilnost pomeni, kolikšna je verjetnost, da rezultati niso posledica naključja. Postavila sem ničelno hipotezo H_0 , da spremenljivki, starost anketirancev in njihovo zavedanje te posledice sive ekonomije, nista povezani. Ničelno hipotezo na podlagi vzorca nikoli ne moremo dokončno potrditi, lahko pa jo zavrremo.

Ker je bila frekvenca pri odgovorih, kjer anketiranci še niso pomislili na to posledico sive ekonomije zelo nizka, sem ta dva odgovora združila in tako izboljšala kakovost ter zanesljivost pridobljenega rezultata.

Tabela 9: Kontingenčna tabela med starostjo anketirancev in njihovim zavedanjem, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v državni proračun

	Da, se zavedam.		Ne, se ne zavedam.		Skupaj	
	f	%	f	%	f	%
Do 30 let	35	85,4	6	14,6	41	100,0
Od 31 do 50	118	92,9	9	7,1	127	100,0
Nad 51 let	75	94,9	4	5,1	79	100,0
Skupaj	228	92,3	19	7,7	247	100,0

Tabela 10: Pearsonov hi–kvadrat test

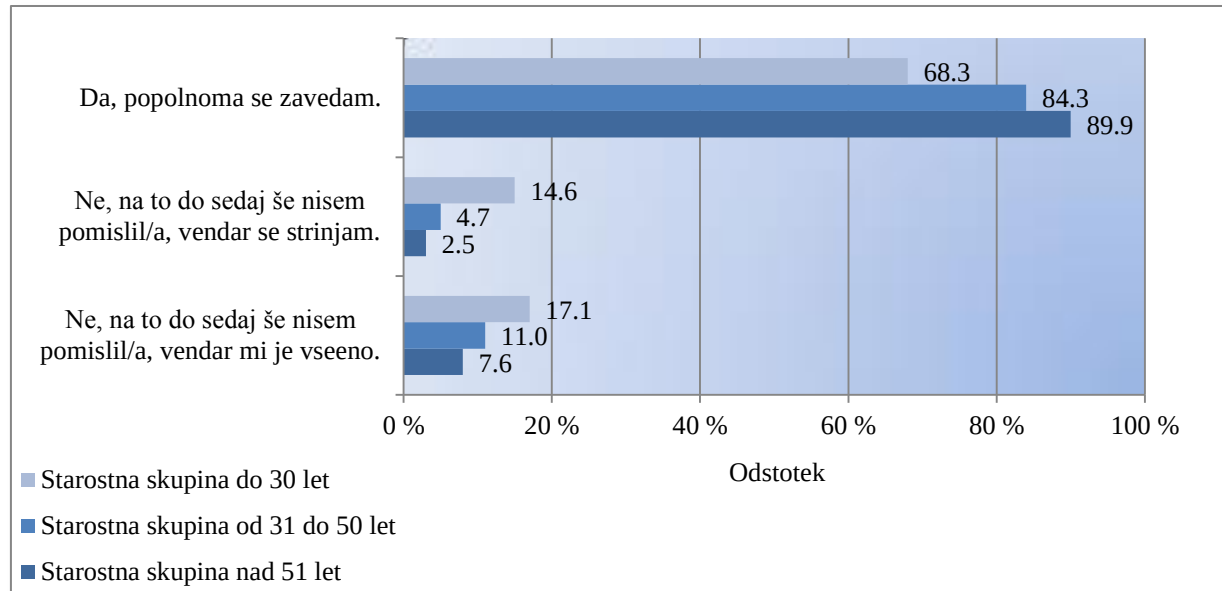
	Vrednost	SP	p
Pearsonov hi–kvadrat	3,617	2	0,164

Kritična vrednost χ^2 pri 5 % stopnji tveganja (najpogosteje v uporabi pri družboslovnih vedah) in pri stopnji prostosti (SP) 2 je enaka 5,991. Ker je izračunani χ^2 manjši od kritične vrednosti ($3,617 < 5,991$), pri stopnji tveganja 5 % sprejmemo ničelno hipotezo in rečemo, da sta spremenljivki neodvisni/nepovezani oziroma, ker je tveganje večje od $\alpha = 0,05$, ne moremo trditi, da je zavedanje te posledice sive ekonomije statistično značilno povezano s starostjo ($p = 0,164$).

Določene razlike v mojem vzorcu so vidne, a niso statistično značilne (razlike so premajhne, možen pa je tudi vpliv majhnosti pod-vzorca tistih, ki se ne zavedajo vpliva). S Pearsonovim hi–kvadrat testom torej nisem uspela zavreči ničelne hipoteze o neodvisnosti in potrditi moje hipoteze H_1 , da se s starostjo anketirancev povečuje zavedanje o negativnem vplivu sive ekonomije na državni proračun.

Izračun sem ponovila še za zavedanje anketirancev o posledici sive ekonomije, da so zaradi nje lahko proizvodi in storitve neustrezni in brez garancije. Dobljeni rezultati so prikazani v nadaljevanju.

Slika 13: Starostna porazdelitev anketirancev glede na njihovo zavedanje, da so lahko proizvodi in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni in brez garancije (v %)

Rezultati te analize so zanimivi. Kar 14,6 % anketiranih oseb iz starostne skupine do 30 let na to, da so lahko proizvodi in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni, brez obveznih standardov in brez garancije, še ni pomislilo, vendar se s trditvijo strinjajo. 17,1 % anketirancev iz te iste starostne skupine na to posledico sive ekonomije še ni pomislilo, vendar jim je vseeno, torej sprejemajo to tveganje. Skupno torej kar slabih 32 % anketiranih oseb, starih do 30 let, se te posledice do sedaj ni zavedalo. Na sliki je viden naraščajoči trend zavedanja te posledice z višanjem starosti anketirancev, zato lahko sklepamo, da sta

spremenljivki povezani. Ali je takšna povezanost tudi statistično značilna, sem ponovno preizkusila s Pearsonovim hi–kvadrat testom. Tudi pri tem vprašanju sem odgovore, kjer se anketiranci posledice ne zavedajo, združila.

Tabela 11: Kontingenčna tabela med starostjo anketirancev in njihovim zavedanjem, da so lahko proizvodi in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni

	Zavedanje, da so lahko proizvodi in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni				Skupaj	
	Da, se zavedam.		Ne, se ne zavedam.			
	f	%	f	%	f	%
Do 30 let	28	68,3	13	31,7	41	100,0
Od 31 do 50	107	84,3	20	15,7	127	100,0
Nad 51 let	71	89,9	8	10,1	79	100,0
Skupaj	206	83,4	41	16,6	247	100,0

Tabela 12: Pearsonov hi–kvadrat test

	Vrednost	SP	p
Pearsonov hi-kvadrat	9,217	2	0,01

Ker je izračunani χ^2 večji od kritične vrednosti ($9,217 > 5,991$), lahko pri stopnji tveganja 5 % zavrnemo ničelno hipotezo in rečemo, da sta spremenljivki statistično značilno odvisni/povezani. S tveganjem, manjšim od $\alpha = 0,05$, trdimo, da je zavedanje te posledice sive ekonomije statistično značilno povezano s starostjo ($p = 0,01$).

Pri analizi prejšnje posledice sive ekonomije, svoje hipoteze H_1 , da se s starostjo anketirancev zavedanje posledic sive ekonomije povečuje, nisem uspela potrditi. Izračun za to posledico, pa je pokazal, da se dejansko s starostjo anketirancev njihovo zavedanje, da so lahko proizvodi in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni, povečuje. Razlog za to so verjetno pretekle izkušnje. V tem primeru sem torej svojo hipotezo H_1 delno potrdila.

- **Hipoteza 2:** Anketiranci, ki se zavedajo posledic sive ekonomije, so manj aktivni v sistemu sive ekonomije.

Zanimalo me je tudi, ali so anketiranci, ki se zavedajo posledic sive ekonomije, zaradi tega na njenem področju manj aktivni. Kot zavedanje posledic sive ekonomije ponovno obravnavam vprašanja 5 (zaradi sive ekonomije je zmanjšan priliv sredstev v državni proračun) in 6 (proizvodi in opravljene storitve so zaradi sive ekonomije lahko neustrezni). Kot aktivnost v sistemu sive ekonomije obravnavam vprašanja 8 (nakup izdelka brez računa) in 9 (nakup storitve brez računa). Predvidevala sem, da so anketiranci, ki se posledic sive ekonomije zavedajo, manj aktivni v sistemu sive ekonomije. Tako sem svojo hipotezo najprej preverila glede na zahtevo po izdaji računa za nakup izdelka, potem pa še za nakup storitve. Rezultati so prikazani v nadaljevanju.

Po pregledu % v Tabeli 13 hitro opazimo, da se niso bistveno spremenili, zato lahko sklepam, da zavedanje te posledice sive ekonomije nima vpliva na zahtevo anketirancev po izdaji računa za nakup izdelka. Svoje ugotovitve sem preverila še s Pearsonovim hi–kvadrat testom, ki je prikazan v nadaljevanju.

Tabela 13: Porazdelitev anketirancev, ki se zavedajo posledice, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v državni proračun glede na to, ali se dogovarjajo za nakup izdelka brez računa

Odgovor	Celoten vzorec		Vzorec anketirancev, ki se zaveda, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v drž. proračun	
	f	%	f	%
Ne, vedno zahtevam račun.	80	32,5	72	31,7
Mi je vseeno. Če račun dobim, ga vzamem, če ga ne, pa ga niti ne zahtevam.	50	20,3	45	19,8
Če mi sam prodajalec storitve ponudi svojo storitev brez računa, se s tem strinjam in računa ne zahtevam.	42	17,1	40	17,6
Včasih sam vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.	42	17,1	38	16,8
V dejavnostih, kjer je to možno, vedno vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.	32	13,0	32	14,1
SKUPAJ	246	100,0	227	100,0

Tabela 14: Kontingenčna tabela med zavedanjem posledice, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v državni proračun in zahtevo anketirancev po izdaji računa za nakup izdelka

Delovanje v sivi ekonomiji		Zavedanje, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v drž. proračun		Skupaj
		Da, se zavedam.	Ne, se ne zavedam.	
Ne deluje v sivi ekonomiji	f	72	8	80
	%	31,7	42,1	32,5
Deluje v sivi ekonomiji	f	155	11	166
	%	68,3	57,9	67,5
Skupaj	f	227	19	246
	%	100,0	100,0	100,0

Tabela 15: Pearsonov hi-kvadrat

	Vrednost	SP	p
Pearsonov hi-kvadrat	0,862	1	0,353

Ker je izračunani χ^2 manjši od kritične vrednosti ($0,862 < 3,841$), pri stopnji tveganja 5 % sprejmemo ničelno hipotezo o neodvisnosti in rečemo, da sta spremenljivki neodvisni/nepovezani oziroma, ker je tveganje večje od $\alpha = 0,05$, ne moremo trditi, da je zavedanje te posledice sive ekonomije statistično značilno povezano z delovanjem v sivi ekonomiji na osnovi zahteve po izdaji računa za nakup izdelka ($p = 0,353$).

V nadaljevanju prikazujem analizo še za storitvene dejavnosti, kjer je anketna analiza pokazala, da je sive ekonomije več.

Tabela 16: Porazdelitev anketirancev, ki se zavedajo posledice, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v državni proračun glede na to, ali se kdaj dogovarjajo za nakup storitve brez računa

Odgovor	Celoten vzorec		Vzorec anketirancev, ki se zaveda, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v drž. proračun	
	f	%	f	%
Ne, vedno zahtevam račun.	58	23,6	53	23,3
Mi je vseeno. Če račun dobim, ga vzamem, če ga ne, pa ga niti ne zahtevam.	50	20,3	44	19,4
Če mi sam prodajalec storitve ponudi svojo storitev brez računa, se s tem strinjam in računa ne zahtevam.	54	21,9	53	23,4
Včasih sam vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.	44	17,9	40	17,6
V dejavnostih, kjer je to možno, vedno vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.	40	16,3	37	16,3
SKUPAJ	246	100,0	227	100,0

Tabela 17: Kontingenčna tabela med zavedanjem posledice, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v državni proračun in zahtevo anketirancev po izdaji računa za opravljeno storitev

Delovanje v sivi ekonomiji		Zavedanje, da je zaradi sive ekonomije zmanjšan priliv sredstev v drž. proračun		Skupaj
		Da, se zavedam.	Ne, se ne zavedam.	
Ne deluje v sivi ekonomiji	f	53	5	58
	%	23,3	26,3	23,6
Deluje v sivi ekonomiji	f	174	14	188
	%	76,7	73,7	76,4
Skupaj	f	227	19	246
	%	100,0	100,0	100,0

Tabela 18: Pearsonov hi-kvadrat

	Vrednost	SP	p
Pearsonov hi-kvadrat	0,086	1	0,770

Ker je izračunani χ^2 manjši od kritične vrednosti ($0,086 < 3,841$), pri stopnji tveganja 5 % sprejmemo ničelno hipotezo o neodvisnosti in rečemo, da sta spremenljivki neodvisni/nepovezani oziroma, ker je tveganje večje od $\alpha = 0,05$, ne moremo trditi, da je zavedanje te posledice sive ekonomije statistično značilno povezano z delovanjem v sivi ekonomiji na osnovi zahteve po izdaji računa za nakup storitve ($p = 0,770$).

Glede na dobljeni rezultat lahko sklepam, da zavedanje te posledice sive ekonomije nima vpliva na odločitev anketirancev za delovanje v sivi ekonomiji. Čeprav se vprašani zavedajo, da je zaradi nje zmanjšan priliv sredstev v državni proračun in da bo zaradi tega manj denarja za javne dobrine, to ni povezano z njihovo odločitvijo za delovanje v sivi ekonomiji na osnovi zahteve po izdaji računa. Svoje hipoteze H_2 , da so anketiranci, ki se posledic sive ekonomije zavedajo, manj aktivni v sivi ekonomiji, v tem primeru nisem uspela potrditi.

V nadaljevanju prikazujem še analizo za drugo posledico sive ekonomije, in sicer da so lahko proizvodi in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni in brez garancije.

Tabela 19: Porazdelitev anketirancev, ki se zavedajo posledice, da so lahko izdelki in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni glede na to, ali se dogovarjajo za nakup izdelka brez računa

Odgovor	Celoten vzorec		Vzorec anketirancev, ki se zaveda, da so lahko proizvodi in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni	
	f	%	f	%
Ne, vedno zahtevam račun.	80	32,5	67	32,7
Mi je vseeno. Če račun dobim, ga vzamem, če ga ne, pa ga niti ne zahtevam.	50	20,3	43	21,0
Če mi sam prodajalec storitve ponudi svojo storitev brez računa, se s tem strinjam in računa ne zahtevam.	42	17,1	34	16,6
Včasih sam vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.	42	17,1	34	16,6
V dejavnostih, kjer je to možno, vedno vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.	32	13,0	27	13,1
SKUPAJ	246	100,0	205	100,0

Kot lahko hitro razberemo iz zgornje tabele, zavedanje posledice, da so lahko proizvodi in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni in brez garancij, nima vpliva na anketirančevo zahtevo po izdaji računa za nakup izdelka. Tudi pri tej analizi se namreč odstotki posameznih odgovorov niso bistveno spremenili. Ta zaključek sem preverila še statistično s Pearsonovim hi–kvadrat testom.

Tabela 20: Kontingenčna tabela med zavedanjem posledice, da so zaradi sive ekonomije proizvodi in storitve lahko neustrezni in zahtevo anketirancev po izdaji računa za nakup izdelka

		Zavedanje, da so lahko proizvodi in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni		Skupaj
		Da, se zavedam.	Ne, se ne zavedam.	
Ne deluje v sivi ekonomiji	f	67	13	80
	%	32,7	31,7	32,5
Deluje v sivi ekonomiji	f	138	28	166
	%	67,3	68,3	67,5
Skupaj	f	205	41	246
	%	100,0	100,0	100,0

Tabela 21: Pearsonov hi–kvadrat

	Vrednost	SP	p
Pearsonov hi-kvadrat	0,015	1	0,903

Ker je izračunani χ^2 manjši od kritične vrednosti ($0,015 < 3,841$), pri stopnji tveganja 5 % sprejmemo ničelno hipotezo o neodvisnosti in rečemo, da sta spremenljivki neodvisni/nepovezani oziroma, ker je tveganje večje od $\alpha = 0,05$, ne moremo trditi, da je

zavedanje te posledice sive ekonomije statistično značilno povezano z delovanjem v sivi ekonomiji na osnovi zahteve po izdaji računa za nakup izdelka ($p = 0,903$).

V nadaljevanju prikazujem še izračun za storitvene dejavnosti.

Iz Tabele 22 lahko razberemo, da zavedanje te posledice sive ekonomije nima vpliva na to, ali se bo posameznik odločil za delovanje v sivi ekonomiji ali ne, saj se frekvenca pri posameznih odgovorih ni bistveno spremenila. Tudi tukaj lahko že na podlagi tabele sklepam, da moja hipoteza H_2 ne drži. Svoj zaključek sem preverila še s Pearsonovim hi-kvadrat testom.

Tabela 22: Porazdelitev anketirancev, ki se zavedajo posledice, da so lahko izdelki in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni glede na to, ali se kdaj dogovarjajo za nakup storitve brez računa

Odgovor	Celoten vzorec		Vzorec anketirancev, ki se zaveda, da so lahko proizvodi in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni	
	f	%	f	%
Ne, vedno zahtevam račun.	58	23,6	51	24,9
Mi je vseeno. Če račun dobim, ga vzamem, če ga ne, pa ga niti ne zahtevam.	50	20,3	42	20,5
Če mi sam prodajalec storitve ponudi svojo storitev brez računa, se s tem strinjam in računa ne zahtevam.	54	21,9	46	22,4
Včasih sam vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.	44	17,9	35	17,1
V dejavnostih, kjer je to možno, vedno vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.	40	16,3	31	15,1
SKUPAJ	246	100,0	205	100,0

Tabela 23: Kontingenčna tabela med zavedanjem posledice, da so zaradi sive ekonomije proizvodi in storitve lahko neustrezni, in zahtevo anketirancev po izdaji računa za opravljeno storitev

Delovanje v sivi ekonomiji		Zavedanje, da so lahko proizvodi in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni		Skupaj
		Da, se zavedam.	Ne, se ne zavedam.	
Ne deluje v sivi ekonomiji	f	51	7	58
	%	24,9	17,1	23,6
Deluje v sivi ekonomiji	f	154	34	188
	%	75,1	82,9	76,4
Skupaj	f	205	41	246
	%	100,0	100,0	100,0

Tabela 24: Pearsonov hi-kvadrat

	Vrednost	SP	p
Pearsonov hi-kvadrat	1,155	1	0,282

Ker je izračunani χ^2 manjši od kritične vrednosti ($1,155 < 3,841$), pri stopnji tveganja 5 % sprejmemo ničelno hipotezo o neodvisnosti in rečemo, da sta spremenljivki neodvisni/nepovezani oziroma, ker je tveganje večje od $\alpha = 0,05$, ne moremo trditi, da je

zavedanje te posledice sive ekonomije statistično značilno povezano z delovanjem v sivi ekonomiji na osnovi zahteve po izdaji računa za nakup storitve ($p = 0,28$).

Glede na dobljeni rezultat lahko sklepam, da tudi zavedanje te posledice nima vpliva na odločitev anketirancev za delovanje v sivi ekonomiji. Čeprav se anketiranci zavedajo, da so lahko proizvodi in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni in brez obveznih standardov ter garancij, to ni povezano z njihovo zahtevo po izdaji računa. Tudi pri tem izračunu svoje hipoteze H_2 , da so anketiranci, ki se zavedajo posledic sive ekonomije, manj aktivni v sivi ekonomiji, nisem uspela potrditi.

- **Hipoteza 3:** Pri delovanju v sivi ekonomiji obstajajo razlike med spoloma.

Zanimalo me je, ali obstajajo razlike med spoloma glede delovanja v sivi ekonomiji. Kot delovanje v sistemu sive ekonomije obravnavam vprašanja 8 (nakup izdelka brez računa) in 9 (nakup storitve brez računa). Predvidevala sem, da so ženske manj aktivne v dejavnostih sive ekonomije kot moški.

Tabela 25: Dogovarjanje za nakup izdelka brez računa po spolu anketirancev

Odgovor	Celoten vzorec		Moški		Ženske	
	f	%	f	%	f	%
Ne, vedno zahtevam račun.	80	32,5	16	23,2	64	36,2
Mi je vseeno. Če račun dobim, ga vzamem, če ga ne, pa ga niti ne zahtevam.	50	20,3	17	24,6	33	18,6
Če mi sam prodajalec storitve ponudi svojo storitev brez računa, se s tem strinjam in računa ne zahtevam.	42	17,1	9	13,1	33	18,6
Včasih sam vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.	42	17,1	15	21,7	27	15,3
V dejavnostih, kjer je to možno, vedno vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.	32	13,0	12	17,4	20	11,3
SKUPAJ	246	100,0	69	100,0	177	100,0

Kot lahko razberemo iz tabele, je večji delež žensk kot moških takšnih, ki vedno zahteva račun. Ženske se manj pogosto kot moški odločajo za aktivnost v sivi ekonomiji po lastni iniciativi, torej da same vprašajo za nakup izdelka brez računa. Ali so te razlike med spoloma tudi statistično značilne, sem preverila s Pearsonovim hi-kvadrat testom. Odgovore sem združila v dve kategoriji, in sicer na tiste anketirance, ki so aktivni v sivi ekonomiji, in tiste, ki v njej niso.

Tabela 26: Kontingenčna tabela med spolom anketirancev in zahtevo po izdaji računa za nakup izdelka

		Spol		Skupaj
		Moški	Ženska	
Ni aktiven v sivi ekonomiji	f	16	64	80
	%	23,2	36,2	32,5
Aktiven v sivi ekonomiji	f	53	113	166
	%	76,8	63,8	67,5
Skupaj	f	69	177	246
	%	100,0	100,0	100,0

Tabela 27: Pearsonov hi-kvadrat test

	Vrednost	SP	p
Pearsonov hi-hvadrat	3,806	1	0,051

Ker je izračunani χ^2 le rahlo manjši od kritične vrednosti ($3,806 < 3,841$), lahko pri stopnji tveganja 5 % vseeno zavrtnemo ničelno hipotezo in rečemo, da sta spremenljivki statistično značilno odvisni/povezani oziroma s tveganjem $\alpha = 0,051$ trdimo, da je aktivnost v sivi ekonomiji (na osnovi zahteve po izdaji računa za nakup izdelka) statistično značilno povezana s spolom.

Po pregledu predstavljenih rezultatov torej lahko potrdim svojo hipotezo H_3 , da obstajajo pri delovanju v sivi ekonomiji razlike med spoloma. Moški se namreč pogosteje od žensk odločajo za nakup izdelka brez računa.

V nadaljevanju prikazujem še izračun za storitvene dejavnosti.

Tabela 28: Dogovarjanje za nakup storitve brez računa po spolu anketirancev

Odgovor	Celoten vzorec		Moški		Ženske	
	f	%	f	%	f	%
Ne, vedno zahtevam račun.	58	23,6	14	20,3	44	24,9
Mi je vseeno. Če račun dobim, ga vzamem, če ga ne, pa ga niti ne zahtevam.	50	20,3	16	23,2	34	19,2
Če mi sam prodajalec storitve ponudi svojo storitev brez računa, se s tem strinjam in računa ne zahtevam.	54	21,9	11	15,9	43	24,3
Včasih sam vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.	44	17,9	16	23,2	28	15,8
V dejavnostih, kjer je to možno, vedno vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.	40	16,3	12	17,4	28	15,8
SKUPAJ	246	100,0	69	100,0	177	100,0

Tabela 28: Kontingenčna tabela med spolom anketirancev in zahtevo po izdaji računa za opravljeno storitev

Aktivnost v sivi ekonomiji		Spol		Skupaj
		Moški	Ženska	
Ni aktiven v sivi ekonomiji	f	14	44	58
	%	20,3	24,9	23,6
Aktiven v sivi ekonomiji	f	55	133	188
	%	79,7	75,1	76,4
Skupaj	f	69	177	246
	%	100,0	100,0	100,0

Tabela 29: Pearsonov hi-kvadrat test

	Vrednost	SP	p
Pearsonov hi-hvadrat	0,575	1	0,448

Ker je izračunani χ^2 manjši od kritične vrednosti ($0,575 < 3,841$), pri stopnji tveganja 5 % sprejmemo ničelno hipotezo in rečemo, da sta spremenljivki neodvisni/nepovezani oziroma, ker je tveganje večje od $\alpha = 0,05$, ne moremo trditi, da je aktivnost v sivi ekonomiji (na osnovi

zahteve po izdaji računa za opravljeno storitev) statistično značilno povezana s spolom ($p = 0,448$).

Moja hipoteza H_3 , da obstajajo pri delovanju v sivi ekonomiji razlike med spoloma, tako ostaja le delno potrjena, saj je pri analizi tega vprašanja nisem uspela potrditi. V sivi ekonomiji na področju storitev deluje večina tako moških kot žensk, deleža pa si nista statistično različna.

- **Hipoteza 4:** Delovanje v sivi ekonomiji se razlikuje glede na dohodek akterjev.

Zanimalo me je tudi, ali sta višina dohodka anketirancev in njihova zahteva po izdaji računa za opravljeno storitev povezani spremenljivki. Predvidevala sem namreč, da se bodo tisti z nižjimi dohodki pogosteje odločali za nakup brez računa predvsem zaradi nižje cene. V spodnji tabeli je prikazan delež anketirancev, ki se je dogovarjal za nakup storitve brez računa glede na osebni neto dohodek. Naj na tem mestu omenim, da sem vse nadaljnje analize opravila le za storitveno dejavnost, saj je v teh dejavnostih siva ekonomija bolj pogosta.

Tabela 30: Dogovarjanje za nakup storitve brez računa glede na neto mesečni dohodek anketirancev

Odgovor	Celoten vzorec		Neto mesečni dohodek anketirancev					
			Do 599 EUR		Od 600 do 1499 EUR		Nad 1500 EUR	
	f	%	f	%	f	%	f	%
Ne, vedno zahtevam račun.	58	23,6	21	26,2	31	21,0	6	37,5
Mi je vseeno. Če račun dobim, ga vzamem, če ga ne, pa ga niti ne zahtevam.	50	20,3	19	23,7	28	18,9	2	12,5
Če mi sam prodajalec storitve ponudi svojo storitev brez računa, se s tem strinjam in računa ne zahtevam.	54	21,9	15	18,8	36	24,3	2	12,5
Včasih sam vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.	44	17,9	8	10,0	31	20,9	5	31,2
V dejavnostih, kjer je to možno, vedno vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.	40	16,3	17	21,3	22	14,9	1	6,3
SKUPAJ	246	100,0	80	100,0	148	100,0	16	100,0

Če pogledamo zgornjo tabelo, vidimo, da je odstotek tistih anketirancev z nižjimi dohodki, ki vedno zahteva račun, celo višji od odstotka celotnega vzorca, saj se je povečal iz 23,6 % na 26,2 %, kar ni ravno v skladu s predvidevanji. Opazimo, da je prav tako višji tudi odstotek tistih anketirancev z nižjimi dohodki, ki vedno vprašajo, ali je možen nakup storitve brez računa, kar pa sem nekako tudi predvidevala. Na drugi strani pa lahko vidimo, da se anketiranci z višjimi dohodki (nad 1.500 EUR) ravno tako poslužujejo sive ekonomije. Kar 31,2 % anketirancev iz te dohodkovne skupine samo včasih vpraša za nakup storitve brez računa, le en anketiranec pa vedno vpraša, ali je možen nakup storitve brez računa, skupno torej kar dobrih 37 % vprašanih oseb iz skupine z najvišjimi dohodki precej aktivno sodeluje v sivi ekonomiji. Rezultat me je presenetil, vendar dopuščam možnost, da je to posledica slučajnosti vzorca, poleg tega je ta razred zastopan v zelo majhnem številu, zato podatki niso tako zanesljivi oz. so le informativni.

Tudi pri tem vprašanju sem želela ugotoviti, ali so ugotovitve statistično značilne. Postavila sem ničelno hipotezo H_0 , da sta višina neto dohodka in zahteva po izdaji računa za opravljeno storitev neodvisni/nepovezani spremenljivki.

Tabela 31: Kontingenčna tabela med neto osebnim dohodkom anketirancev in delovanjem v sivi ekonomiji v storitvenih dejavnostih

Aktivnost v sivi ekonomiji		Neto osebni dohodek			Skupaj
		Do 599 EUR	600 EUR-1.499 EUR	Nad 1.500 EUR	
Ni aktiven v sivi ekonomiji	f	21	31	6	58
	%	26,3	20,9	37,5	23,8
Aktiven v sivi ekonomiji	f	59	117	10	186
	%	73,8	79,1	62,5	76,2
Skupaj	f	80	148	16	244
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 32: Pearsonov hi-kvadrat test

	Vrednost	SP	p
Pearsonov hi-kvadrat	2,587	2	0,274

Ker je izračunani χ^2 manjši od kritične vrednosti ($2,587 < 5,991$), pri stopnji tveganja 5 % sprejmemo ničelno hipotezo in rečemo, da sta spremenljivki neodvisni/nepovezani oziroma, ker je tveganje večje od $\alpha = 0,05$, ne moremo trditi, da je zahteva po izdaji računa za opravljeno storitev statistično značilno povezana z višino neto osebnega dohodka anketiranca ($p = 0,274$).

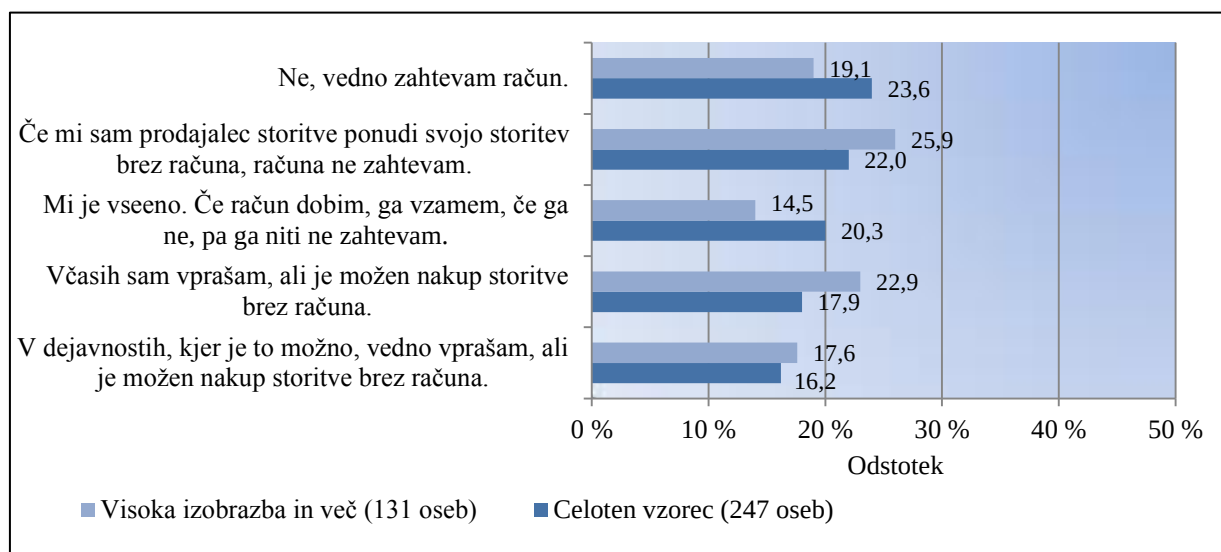
Tudi statistično sem prišla do ugotovitve, da ni povezave med osebnim dohodkom anketirancev in zahtevo po izdaji računa za opravljeno storitev, saj v njej vsaj občasno sodelujejo tako tisti z nižjimi dohodki kot tudi tisti z višjimi. Svoje hipoteze H_4 , da se delovanje v sivi ekonomiji razlikuje glede na dohodek akterjev, tako nisem uspela potrditi.

- **Hipoteza 5:** Delovanje v sivi ekonomiji se razlikuje glede na stopnjo izobrazbe akterjev.

Zanimiva je tudi analiza anketirancev, ki se dogovarjajo za nakup storitve brez računa glede na stopnjo izobrazbe. Pričakovali bi, da so tisti anketiranci, ki so bolj izobraženi, tudi bolj ozaveščeni o sivi ekonomiji in njenih posledicah, zaradi česar naj bi se manjkrat odločali za sodelovanje v sivi ekonomiji. Primerjavo prikazuje Slika 14.

Kot je lepo razvidno iz grafikona, se bolj izobraženi anketiranci (visoka in univerzitetna izobrazba, magisterij, doktorat) celo pogosteje odločajo za delovanje v sivi ekonomiji, kar me je zelo presenetilo. Kot lahko vidimo, se je odstotek posameznih odgovorov pri vsakem izmed možnih odgovorov spremenil v prid sivi ekonomiji. Tako se je npr. delež tistih, ki vedno zahtevajo račun z višjo izobrazbo glede na celoten vzorec znižal za 4,5 odstotnih točk, za 1,4 odstotne točke pa se je povečal delež tistih, ki vedno vprašajo, ali je možen nakup storitve brez računa.

Slika 14: Dogovarjanje za nakup storitve brez računa glede na stopnjo izobrazbe (v %)

Nadalje me je zanimalo, ali obstaja med anketiranci z različno stopnjo izobrazbe in zahtevo po izdaji računa za opravljeno storitev statistično značilna povezava. Postavila sem ničelno hipotezo H_0 , da spremenljivki nista povezani. Tudi pri tem izračunu sem spremenljivke združila.

Tabela 33: Kontingenčna tabela med izobrazbo anketirancev in zahtevo po izdaji računa za opravljeno storitev

Aktivnost v sivi ekonomiji		Izobrazba		Skupaj
		OS + SŠ	Visoka izobrazba in več	
Ni aktiven v sivi ekonomiji	f	33	25	58
	%	28,7	19,1	23,6
Aktiven v sivi ekonomiji	f	82	106	188
	%	71,3	80,9	76,4
Skupaj	f	115	131	246
	%	100,0	100,0	100,0

Tabela 34: Pearsonov hi-kvadrat

	Vrednost	SP	p
Pearsonov hi-kvadrat	3,140	2	0,076

Ker je izračunani χ^2 manjši od kritične vrednosti ($3,140 < 5,991$), pri stopnji tveganja 5 % sprejmemo ničelno hipotezo in rečemo, da sta spremenljivki neodvisni/nepovezani. Ob upoštevanju nekoliko višje, 10 % stopnje tveganja, pa lahko ničelno hipotezo zavrnilo in rečemo, da sta spremenljivki statistično značilno odvisni/povezani. S tveganjem $p = 0,076$ trdimo, da je aktivnost v sivi ekonomiji (na osnovi zahteve po izdaji računa za opravljeno storitev) statistično značilno povezana z izobrazbo.

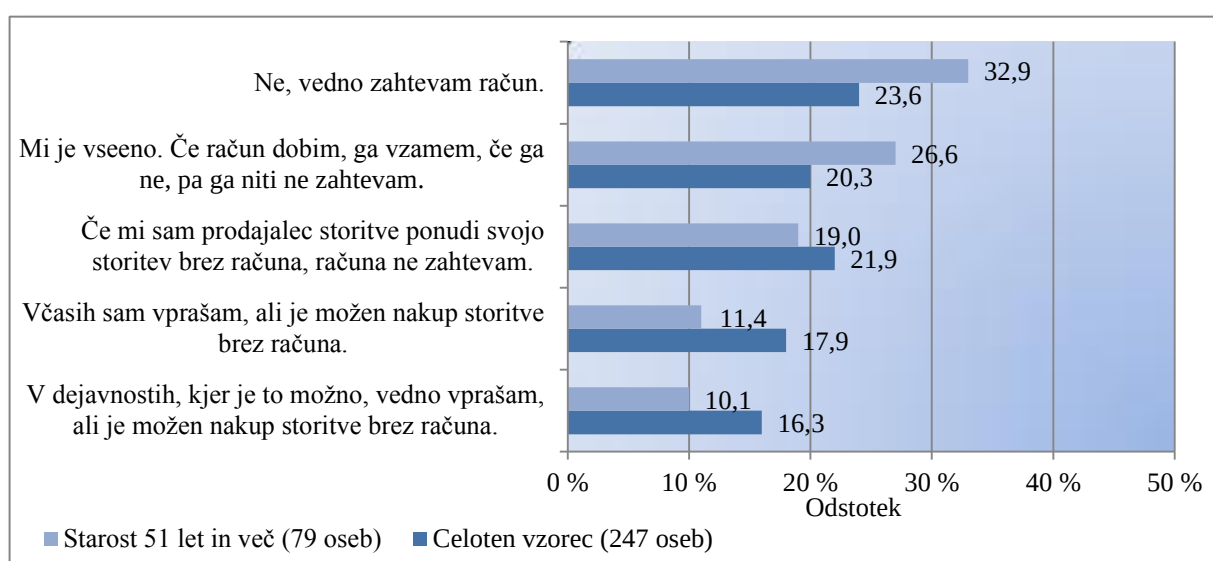
Izobrazba je torej povezana s posameznikovo odločitvijo za delovanje v sivi ekonomiji. Moja hipoteza H_5 , da pri delovanju v sivi ekonomiji obstajajo razlike glede na izobrazbo akterjev, drži, ne drži pa moje mnenje, da bolj izobraženi manj delujejo v sivi ekonomiji, saj sem ugotovila, da se za tovrstno dejavnost odločajo celo pogosteje od manj izobraženih.

- **Hipoteza 6:** Starejši kot so anketiranci, manj delujejo v sivi ekonomiji.

Zanimalo me je tudi, ali se s starostjo anketiranih oseb viša delež tistih, ki vedno zahtevajo račun za opravljeno storitev. Predvidevala sem namreč, da so ljudje s starostjo bolj ozaveščeni s sivo ekonomijo in njenimi posledicami in zato manj dejavni v sistemu sive ekonomije. Kot »starejše anketirance« obravnavam anketirance, stare 51 let in več. Tudi to analizo sem naredila le za storitvene dejavnosti, saj je tam sive ekonomije več.

Iz Slike 15 lahko razberemo, da je več starejših anketirancev glede na celotni vzorec takšnih, ki vedno zahtevajo račun in manj takšnih, ki vedno vprašajo, ali je možen nakup storitve brez računa. Skleпам lahko, da moja hipoteza H_6 , da so starejši anketiranci manj aktivni v sistemu sive ekonomije, drži.

Slika 15: Dogovarjanje za nakup storitve brez računa glede na starost anketirancev (v %)

Nadalje me je zanimalo, ali obstaja med različno starimi anketiranci in zahtevo po izdaji računa tudi statistično značilna povezava. Postavila sem ničelno hipotezo H_0 , da sta spremenljivki neodvisni.

Tabela 35: Kontingenčna tabela med starostjo anketirancev in delovanjem v sivi ekonomiji v storitvenih dejavnostih

Aktivnost v sivi ekonomiji		Starost anketirancev			Skupaj
		Do 30 let	31–50 let	Nad 51	
Ni aktiven v sivi ekonomiji	f	9	23	26	58
	%	22,0	18,3	32,9	23,6
Aktiven v sivi ekonomiji	f	32	103	53	188
	%	78,0	81,7	67,1	76,4
Skupaj	f	41	126	79	246
	%	100,0	100,0	100,0	100,0

Tabela 36: Pearsonov hi-kvadrat

	Vrednost	SP	p
Pearsonov hi-kvadrat	5,862	2	0,053

Ker je izračunani χ^2 le rahlo manjši od kritične vrednosti ($5,862 > 5,991$), lahko vseeno zavrnemo ničelno hipotezo in rečemo, da sta spremenljivki statistično značilno odvisni/povezani. S tveganjem $\alpha = 0,053$ trdimo, da je aktivnost v sivi ekonomiji (na osnovi zahteve po izdaji računa za opravljeno storitev) statistično značilno povezana s starostjo ($p = 0,053$).

Starost anketirancev in njihova zahteva po izdaji računa za opravljeno storitev sta torej povezani. Dobljeni rezultat je v skladu z mojimi pričakovanji in potrjuje mojo hipotezo H_6 , da starejši kot so anketiranci, manj delujejo v sivi ekonomiji.

- **Hipoteza 7:** Anketiranci, ki ne podpirajo akcije »Vklopi razum – zahtevaj račun«, so bolj aktivni v sistemu sive ekonomije kot tisti, ki to akcijo podpirajo.

Zanimalo me je, v kolikšni meri anketiranci, ki akcije »Vklopi razum – zahtevaj račun« ne podpirajo, sodelujejo v sivi ekonomiji. Iz enakega razloga kot v predhodnih analizah, sem tudi pri tej analizi izračun naredila le za storitvene dejavnosti.

Kot lahko razberemo iz Tabele 38, je med anketiranci, ki akcije »Vklopi razum – zahtevaj račun« ne podpirajo, le slabih 10 % takih (v celotnem vzorcu je takšnih 23,6 %), ki za opravljeno storitev vedno zahtevajo račun, ostalih 90,4 % pa sivo ekonomijo vsaj omogoča oz. aktivno sodeluje v njej. Predvidevamo lahko, da obstaja povezava med podporo akciji in odločitvijo za delovanje v sivi ekonomiji. Tako sem tudi v tem primeru preverila, ali obstaja statistično značilna povezava med podporo akciji »Vklopi razum–zahtevaj račun« in posameznikovo zahtevo po izdaji računa za opravljeno storitev in s tem samo odločitvijo za aktivnost v sivi ekonomiji. Ponovno sem postavila ničelno H_0 , da spremenljivki nista povezani in izračunala Pearsonov hi-kvadrat test. Iz izračuna sem izpustila tiste anketirance, ki akcije ne poznajo.

Tabela 37: Dogovarjanje za nakup storitve brez računa pri anketiranih osebah, ki ne podpirajo akcije »Vklopi razum – zahtevaj račun«

Odgovor	Celoten vzorec		Anketiranci, ki akcije »Vklopi razum – zahtevaj račun« ne podpirajo	
	f	%	f	%
Ne, vedno zahtevam račun.	58	23,6	7	9,6
Mi je vseeno. Če račun dobim, ga vzamem, če ga ne, pa ga niti ne zahtevam.	50	20,3	16	21,9
Če mi sam prodajalec storitve ponudi svojo storitev brez računa, se s tem strinjam in računa ne zahtevam.	54	21,9	15	20,5
Včasih sam vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.	44	17,9	17	23,3
V dejavnostih, kjer je to možno, vedno vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.	40	16,3	18	24,7
SKUPAJ	246	100,0	73	100,0

Tabela 38: Kontingenčna tabela med podporo akciji »Vklopi razum – zahtevaj račun« in zahtevo po izdaji računa za opravljeno storitev

Aktivnost v sivi ekonomiji		Podpora akciji »Vklopi razum – zahtevaj račun«		Skupaj
		Podpira	Ne podpira	
Ni aktiven v sivi ekonomiji	f	43	7	50
	%	33,9	9,6	25,0
Aktiven v sivi ekonomiji	f	84	66	150
	%	66,1	90,4	75,0
Skupaj	f	127	73	200
	%	100,0	100,0	100,0

Tabela 39: Pearsonov hi-kvadrat

	Vrednost	SP	p
Pearsonov hi-kvadrat	14,562	1	0,000

Ker je izračunani χ^2 večji od kritične vrednosti ($14,562 > 3,841$), pri stopnji tveganja 5 % zavrnemo ničelno hipotezo in rečemo, da sta spremenljivki statistično značilno odvisni/povezani. S tveganjem, manjšim od $\alpha = 0,05$, trdimo, da je podpora akciji statistično značilno povezana z zahtevo anketirancev po izdaji računa za opravljeno storitev ($p = 0,000$).

Glede na analizo podatkov lahko trdimo, da sta spremenljivki povezani, kar pomeni, da lahko potrdim svojo hipotezo H_7 , da so tisti anketiranci, ki akcije »Vklopi razum – zahtevaj račun« ne podpirajo, bolj aktivni v sistemu sive ekonomije. Sklepamo lahko tudi, da te akcije ne podpirajo zato, ker so sami soudeleženci v sivi ekonomiji, kar jim prinaša določene koristi.

SKLEP

Danes živimo v težkem času, podjetja propadajo, posledično pa je vse več brezposelnih ljudi, ki živijo na socialnem robu. Tem lahko siva ekonomija omogoča edini način preživetja, vsekakor pa ni malo niti takšnih, ki na vse možne načine prikrivajo svoje dohodke zgolj z namenom izoginitve plačila davkov državi zaradi lastnih premoženjskih koristi. Z lastno raziskavo sem prišla do potrditve svojega predhodnega mnenja, da je sive ekonomije absolutno preveč, saj v njej aktivno sodeluje 16,3 % potrošnikov, le občasno pa še dodatnih 17,9 % vprašanih. Skupno torej dobrih 34 % potrošnikov vsaj občasno sodeluje v sivi ekonomiji po lastni iniciativi, torej da sami vprašajo za nakup storitve brez računa. Veliki večini se takšno ravnanje ne zdi nič sporno. Za učinkovit boj proti sivi ekonomiji je torej potreben celovit pristop, na ravni države je potrebno sprejeti več različnih ukrepov, samo preganjanje sive ekonomije vsekakor ni dovolj. Treba je odpraviti vzroke, zaradi katerih do sive ekonomije sploh pride. Predvsem je potrebno spremeniti miselnost ljudi, povečati pripadnost državi in jih pripraviti do tega, da bi se resnično zavedali, da je plačevanje davkov in prispevkov temeljna dolžnost vsakega državljanja.

Tega se seveda zaveda tudi Vlada RS, saj je že začela z različnimi akcijami za dvig davčne morale. Žal pa samo take akcije niso dovolj, saj je glede na rezultate moje ankete zaupanje ljudstva v državo in njene vodilne na zelo nizki ravni, posledično pa takšne in podobne akcije ne dosežejo svojega namena. V prvi vrsti si mora zato država povrniti zaupanje svojih državljanov. To pa si bo povrnila le s poštenim delovanjem, preganjanjem in s konkretnim kaznovanjem kršiteljev, še posebej ostro pa mora nastopiti proti korupciji. Veliko anketirancev

je namreč mnenja, da država preveč preganja male ljudi, ki si z delovanjem v sivi ekonomiji pomagajo preživeti, velike utajevalce davkov, torej tiste, ki so s pomočjo sive ekonomije prišli do ogromnega bogastva, pa ne preganja. Takšnim resnejšim davčnim utajam bi morala posvečati posebno pozornost in proti njim tudi najodločnejše ukrepati. Ti namreč najbolj rušijo zaupanje v pravno državo in pravičen davčni sistem. S takšnimi akcijami bi dokazala, da pravila in zakoni veljajo za vse enako in bi si po mojem mnenju vsaj delno povrnila zaupanje ljudstva.

Glavni raziskovalni cilj, ki sem si ga zastavila, je bil ugotoviti, ali se potrošniki zavedajo negativnih posledic sive ekonomije, saj sem menila, da se jih potrošniki ne zavedajo dovolj, glede na obseg sive ekonomije v Sloveniji. V analizo sem vključila dve negativni posledici sive ekonomije, in sicer najpomembnejšo negativno posledico za državo, ki je zmanjšan priliv sredstev v državni proračun, ter najpomembnejšo posledico za potrošnika, ki je ta, da so lahko kupljeni proizvodi in storitve zaradi sive ekonomije neustrezni in brez garancij. Z raziskavo sem ugotovila, da se teh posledic sive ekonomije velika večina anketirancev zaveda in da se njihovo število s starostjo vprašanih še povečuje. Poleg tega sem ugotovila, da samo zavedanje teh posledic ne vpliva na odločitev anketirancev za delovanje v sivi ekonomiji. Rezultat me je presenetil, saj sem menila, da so tisti, ki se zavedajo negativnega vpliva sive ekonomije na gospodarstvo, manj aktivni v sistemu sive ekonomije. »Nepravičen sistem, v katerem so do enakega obsega javnih storitev in socialnih ugodnosti upravičeni vsi enako«, pa je tista posledica sive ekonomije, ki jo anketiranci najbolj poznajo.

Nadalje sem ugotovila, da vprašani kar dobro poznajo pojem siva ekonomija, najpogosteje pa ga enačijo z delom na črno. Zanimivo pa mi je to, da le en anketiranec ob pojmu siva ekonomija pomisli na zaposlovanje na črno. Menim, da zato, ker jih veliko ne loči med pojmom delo na črno in zaposlovanje na črno. Glede na mnenje anketirancev se največ sive ekonomije vrši v storitvah za osebno nego (frizerske, kozmetične storitve, itd.), v gradbeništvu in raznih pomočeh v gospodinjstvih. Največ anketirancev je mnenja, da so previsoki davki in prispevki ključen vzrok za razrast sive ekonomije, na drugem mestu pa je večanje brezposelnosti in s tem boj za preživetje.

Pri nakupu izdelkov je večji delež žensk kot moških takšnih, ki vedno zahteva račun, pri nakupu storitev pa ni razlik med spoloma glede zahteve po izdaji računa. V sivi ekonomiji na področju storitev tako sodelujejo tako moški kot ženske. Analiza je tudi pokazala, da bolj izobraženi celo pogosteje od manj izobraženih sodelujejo v dejavnostih sive ekonomije. S starostjo anketirancev se povečuje delež tistih, ki vedno zahteva račun za opravljeno storitev, torej so starejši manj aktivni v sistemu sive ekonomije.

Če torej povzamem, so glede na rezultate moje ankete, najpogostejši akterji v sivi ekonomiji bolj izobražene osebe, stare od 31 do 40 let, pri nakupu izdelkov so to moški, v storitvenih dejavnostih pa ni razlik med spoloma.

Najbolj me je presenetilo dejstvo, da analiza ni pokazala povezave med povprečnim neto mesečnim dohodkom anketirancev in zahtevo po izdaji računa za opravljeno storitev, kar je v nasprotju s sedmim vprašanjem, kjer so anketiranci označili ključne vzroke za povečanje sive ekonomije v državi. Analiza tega vprašanja je pokazala, da so anketiranci boj za preživetje postavili na drugo mesto možnih vzrokov, nizki dohodki prebivalstva naj bi torej po mnenju anketirancev vplivali na povečanje obsega sive ekonomije v državi. Nadaljnja analiza v raziskavi pa ni pokazala povezave med osebnimi dohodki anketirancev in delovanjem v sivi

ekonomiji. V sistemu sive ekonomije na podlagi rezultatov moje raziskave torej delujejo tako tisti z nižjimi kot tudi tisti z višjimi dohodki.

Podpora akciji »Vklopi razum–zahtevaj račun« in zahteva po izdaji računa za opravljeno storitev sta povezani. Anketiranci, ki te akcije ne podpirajo, pogostejše sodelujejo v dejavnostih sive ekonomije. Sklepam lahko, da akcije ne podpirajo, ker podpirajo sivo ekonomijo.

Večina anketiranih oseb se zaveda dejstva, da so za sodelovanje v sivi ekonomiji lahko kaznovani z globo, le slabih 12 % vprašanih pa bi prijavilo osebo, ki dela na črno. To kaže na veliko toleranco anketirancev do sive ekonomije. Poleg tega večina anketiranih oseb meni, da je majhna verjetnost, da jih pri delovanju v sivi ekonomiji pristojne službe odkrijejo.

Čeprav spremenljivke, uporabljene v anketi, še zdaleč niso vse spremenljivke, ki bi nam lahko pomagale razkriti odnos potrošnikov do sive ekonomije in poznavanje njenih posledic, pa tudi uporaba samo statistične značilnosti pri analizi podatkov, vseeno menim, da sem razkrila vsaj nekaj dejstev in povezav, katere je treba upoštevati, ko govorimo o odnosu slovenskih potrošnikov do sive ekonomije.

LITERATURA IN VIRI

1. Angela, B. (2007, 28. junij). L'economia sommersa: le politiche e gli incentivi per l'emersione. Najdeno 4. decembra 2014 na spletnem naslovu <http://www.diritto.it/docs/24275-l-economia-sommersa-le-politiche-e-gli-incentivi-per-l-emersione?page=2>
2. Bertonecelj, Popit, V. (2011). *Kakšen je resnični obseg sive ekonomije v Sloveniji*. Najdeno 8. 10. 2013 na spletnem naslovu <http://www.delo.si/gospodarstvo/kaksen-je-resnicni-obseg-sive-ekonomije-v-sloveniji.html>
3. Brglez, M. (2000, 8. november). Siva ekonomija na različne načine. *Finance.si*. Najdeno 21. maja 2014 na spletnem naslovu <http://www.finance.si/521/Siva-ekonomija-na-razli%C4%8Dne-na%C4%8Dine>
4. Brglez, M. (2001, 11. januar). Siva ekonomija: Merjenje nemerljivega. *Finance.si*. Najdeno 2. decembra 2014 na spletnem naslovu <http://www.finance.si/1679/Siva-ekonomija-merjenje-nemerljivega>
5. Brvar, B. (2007). *Statistika*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
6. Čok, M., Stanovnik, T., Cirman, A., Prevolnik-Rupel, V., Rant, V., & Gabrijelčič, I. (2012). *Javne finance v Sloveniji*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
7. Damjanović, V. (2012). *Siva ekonomija v gospodinjstvih* (diplomsko delo). Koper: Fakulteta za management.
8. *Davčni inšpektorji laže do skritih zaslužkov v tujini*. Najdeno 3. aprila 2015 na spletnem naslovu <http://pristar.si/storitve-podjetja-pristar-prijazen-raunovodski-servis/svetovanje-pristar-koroski-racunovodski-servis/34-novice-prva-stran/331-davni-inpektorji-lae-do-skritih-zaslukov-v-tujini>
9. Dobovšek, B., & Kuhar, B. (2009). Preprečevanje sive ekonomije. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo*, 60 (1), 64–67.
10. *Dobri rezultati ukrepov proti sivi ekonomiji*. Najdeno 5. decembra 2014 na spletnem naslovu http://www.protisiviekonomiji.si/novica/article/dobri_rezultati_ukrepov_proti_sivi_ekonomiji_46170/
11. *DURS: Prostovoljno plačevanje davčnih obveznosti se je okrepilo*. Najdeno 24. septembra 2014 na spletnem naslovu http://www.protisiviekonomiji.si/novica/article/durs_prostovoljno_placevanje_davcnih_obveznosti_se_je_okrepilo_48096/
12. Eler, J. (2008, junij). *Odnos slovenskih potrošnikov do »sive« ekonomije* (diplomsko delo). Kranj: B & B Višja strokovna šola.
13. *Enotni dokument za zagotovitev boljšega zakonodajnega in poslovnega okolja ter dvig konkurenčnosti*. Najdeno 20. septembra 2014 na spletnem naslovu http://www.stopbirokraciji.si/fileadmin/user_upload/mju/Boljsi_predpisi/Publikacije/Porocilo_ED_3102013.pdf

14. Evropska komisija (2013, junij). From Shadow to Formal Economy: Levelling the Playing Field in the Single Market. Najdeno 1. decembra 2014 na spletnem naslovu http://www.protisiviekonomiji.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2013/siva_ekonomija/EUparl_From_Shadow_to_Formal_Economy.pdf
15. *Finančna uprava RS učinkovito nad delo in zaposlovanje na črno*. Najdeno 8. julija 2014 na spletnem naslovu http://www.fu.gov.si/fileadmin/Internet/Medijsko_sredisce/2014/141007_Financna_uprava_RS_ucinkovito_nad_delo_in_zaposlovanje_na_crno.pdf
16. *Pri vulkanizerjih nepravilnosti veliko manj, pri cvetličarjih, vrtnarjih in svečarjih podobno kot leto prej*. Najdeno 3. aprila 2015 na spletnem naslovu http://www.fu.gov.si/fileadmin/Internet/Medijsko_sredisce/2015/150120_Vse_manj_nepravilnosti_pri_vulkanizerjih_cvetlicarjih_vrtnarjih_in_svecarjih.pdf
17. Glas, M., Kukar, S., Simončič, M., & Bičanić, I. (1988). *Siva ekonomija v svetu in Jugoslaviji*. Ljubljana: Delavska enotnost.
18. Glas, M. (1991). *Siva ekonomija v svetu in v slovenskem gospodarstvu*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
19. Glas, M. (1996). *Prispevki k politični ekonomiji*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
20. Glas, M. (b.l.). Razsežnosti sive ekonomije v Sloveniji (1). Najdeno 21. maja 2014 na spletnem naslovu [file:///C:/Documents%20and%20Settings/ALMA/My%20Documents/Downloads/URN-NBN-SI-DOC-GGJRSRID%20\(1\).pdf](file:///C:/Documents%20and%20Settings/ALMA/My%20Documents/Downloads/URN-NBN-SI-DOC-GGJRSRID%20(1).pdf)
21. *High tax rates have led to shadow economy worth over £150 billion, new research show*. Najdeno 2. decembra 2014 na spletnem naslovu <http://www.iea.org.uk/in-the-media/press-release/high-tax-rates-have-led-to-shadow-economy-worth-over-%C2%A3150-billion-new-res>
22. *Inšpektorji v treh tednih oglobili šušmarje za 26.300 evrov*. Najdeno 2. oktobra 2014 na spletnem naslovu <http://www.dnevnik.si/slovenija/inspektorji-v-treh-tednih-oglobili-susmarje-za-26300-evrov>
23. Kamnar, H. (2005). *Kako do vzdržnih in preglednih javnih financ*. Ljubljana: Zveza ekonomistov Slovenije.
24. Kalan, M. (2013, 4. oktober). Nič ne pomaga, če ni davčne morale. Najdeno 8. oktobra 2013 na spletnem naslovu <http://www.zurnal24.si/nic-ne-pomaga-ce-ni-davcne-morale-clanek-207899>
25. Kirchgässner, G. (2010, maj). Tax Morale, Tax Evasion, and the Shadow Economy. Najdeno 2. decembra 2014 na spletnem naslovu <http://core.kmi.open.ac.uk/download/pdf/6387099.pdf>
26. Komisija Vlade RS za odkrivanje in preprečevanje dela in zaposlovanja na črno. (2007, september). Poročilo o aktivnostih in učinkih preprečevanja dela in zaposlovanja na črno za leto 2006. Najdeno 21. maja 2014 na spletnem naslovu

http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/pdzc_poro_cilo2006.pdf

27. Komisija Vlade RS za odkrivanje in preprečevanje dela in zaposlovanja na črno. (2014, maj). Poročilo o dejavnostih in učinkih dela in zaposlovanja na črno za leto 2013. Najdeno 24. septembra 2014 na spletnem naslovu http://www.mddsz.gov.si/fileadmin/mddsz.gov.si/pageuploads/dokumenti__pdf/dpd/Poroc_ilo_komisije_preprecavanje_dela_zaposlovanja_na_crno_2013.pdf
28. Košmelj, K. (2007). Uporabna statistika. Najdeno 5. decembra 2014 na spletnem naslovu http://www.bf.uni-lj.si/fileadmin/groups/2721/Uporabna_statistika_okt_2007/Uporabna_statistika_01.pdf
29. Krulc, T. (2008). *Dejavniki sive ekonomije* (diplomsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
30. Kukar, S. (1995). »Siva« ekonomija v Sloveniji – razlogi za njen razvoj in ocene njenega obsega. Ljubljana: Inštitut za ekonomska raziskovanja.
31. Mičić, A. (2013, 18. april). Ali bi davčne blagajne lahko zajezile sivo ekonomijo v Sloveniji? Najdeno 5. decembra 2014 na spletnem naslovu http://www.siol.net/novice/slovenija/2013/04/zajezitev_sive_ekonomije.aspx?format=json&mob=1&hide_hf=1&os=wf&ver=1.0
32. Ministrstvo za notranje zadeve. (2013, september). Enotni dokument za zagotovitev boljšega zakonodajnega in poslovnega okolja ter dvig konkurenčnosti. Najdeno 21. maja 2014 na spletnem naslovu [http://vrs-3.vlada.si/MANDAT13/vladnagradaiva.nsf/71d4985ffda5de89c12572c3003716c4/b68e6d7b1730b26fc1257be80023e716/\\$FILE/Priloga1.doc](http://vrs-3.vlada.si/MANDAT13/vladnagradaiva.nsf/71d4985ffda5de89c12572c3003716c4/b68e6d7b1730b26fc1257be80023e716/$FILE/Priloga1.doc)
33. Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve. (2010, 5. oktober). Predlog zakona o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno. Najdeno 4. decembra 2014 na spletnem naslovu <http://image.24ur.com/media/document/60533456.pdf>
34. Nastav, B. (2009a). *Siva ekonomija v Sloveniji: merjenje, vzroki in posledice* (doktorska disertacija). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
35. Nastav, B. (2009b). *Prikrita proizvodnja: siva ekonomija v Sloveniji*. Koper: Fakulteta za management.
36. *Nov sveženj ukrepov za obvladovanje sive ekonomije v Republiki Sloveniji*. Najdeno 3. aprila 2015 na spletnem naslovu <http://www.ozs.si/TabId/278/Default.aspx?ArticleId=3499>
37. Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije. (2010). Vpliv sive ekonomije na legalno ekonomijo in potrošnike (videoposnetek). *Mednarodna konferenca v okviru projekta Socisklad, 43. MOS*. Ljubljana: Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije.
38. *Obvladovanje sive ekonomije v Republiki Sloveniji*. Najdeno 20. marca 2015 na spletnem naslovu [http://vrs-3.vlada.si/MANDAT14/VLADNAGRADIVA.NSF/71d4985ffda5de89c12572c3003716c4/c339b665f366b58bc1257da4003d3571/\\$FILE/Siva%20ekonomija%20\(dec2014\)-1.doc](http://vrs-3.vlada.si/MANDAT14/VLADNAGRADIVA.NSF/71d4985ffda5de89c12572c3003716c4/c339b665f366b58bc1257da4003d3571/$FILE/Siva%20ekonomija%20(dec2014)-1.doc)

39. Oljača, S. (2012). *Davčne blagajne kot instrument v boju proti davčnim utajam in sivi ekonomiji* (diplomsko delo). Maribor: Ekonomsko-poslovna fakulteta.
40. Omerzu, B. (2000). *Zakon o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno s strokovnim predgovorom*. Radovljica: Skriptorij KA (Zbirka Jus).
41. Packard, P, Koettl, J., & Montenegro, C. E. (2012). In From the Shadow, Integrating Europe's Informal Labor. Washington: the World Bank. Najdeno 2. decembra 2014 na spletnem naslovu http://www.protisiviekonomiji.si/fileadmin/dokumenti/si/projekti/2013/siva_ekonomija/World_Bank_In_From_the_Shadow.pdf
42. *Predlog zakona o potrjevanju računov*. Najdeno 24. aprila 2015 na spletnem naslovu http://www.dara.si/33/predlog-zakona-o-potrjevanju-ra-unov-uniqueiduchxzASYZNboyIy8HTPinGqoO61NaLzM/?reltype=2&uri_view_type=12
43. *Projekt siva ekonomija*. Najdeno 21. maja 2014 na spletnem naslovu http://www.durs.gov.si/si/storitve/davcni_nadzor/podrocja_dela_in_rezultati/aktualni_projekti_ciljno_usmerjeni_davcni_nadzori/projekt_siva_ekonomija/
44. *S sivo ekonomijo izgublja celotna družba*. Najdeno 2. decembra 2014 na spletnem naslovu http://www.protisiviekonomiji.si/dejstva/druzbene_posledice_sive_ekonomije/
45. Schneider, F. (2007, 24. julij). Shadow Economies and Corruption All Over the world: New Estimates for 145 Countries. *Economics E-journal*. Najdeno 2. decembra 2014 na spletnem naslovu http://www.economics-ejournal.org/economics/journalarticles/2007-9/version_1
46. Schnieder, F. (2012a). Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2012: Some New Facts. Najdeno 6. decembra 2014 na spletnem naslovu <http://www.economics.unilinz.ac.at/members/Schneider/files/publications/2012/ShadEcEurope31.pdf>
47. Schneider, F. (2012b). The Shadow Economy and Work in the Shadow: What Do We (Not) Know? Najdeno 28. aprila 2014 na spletnem naslovu <http://ftp.iza.org/dp6423.pdf>
48. Schneider, F. (2013). Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2013. Najdeno 28. aprila 2014 na spletni strani http://www.econ.jku.at/members/Schneider/files/publications/2013/ShadEcEurope31_Jan2013.pdf
49. Schnieder, F., & Enste, D. (2000). Shadow Economies Around the World: Site, Causes, and Consequences. *Mednarodni denarni sklad*. Najdeno 1. decembra 2014 na spletnem naslovu <http://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/2000/wp0026.pdf>
50. Schnieder, F., & Enste, D. (2002). *The Shadow Economy: An International Survey*. Cambridge: University Press.
51. Schnieder, F., Buehn, A., & Montenegro, C. (2010, julij). Shadow Economies All over the World. Najdeno 2. decembra 2014 na spletnem naslovu <https://openknowledge.worldbank.org/bitstream/handle/10986/3928/WPS5356.pdf?sequence=1>

52. Schnieder, F., & Enste, D. (2013). *The Shadow Economy: An International Survey* (2th ed.). Cambridge: University Press.
53. Schnieder, F., & Williams, C. C. (2013). The Shadow Economy. Najdeno 2. decembra 2014 na spletnem naslovu <http://www.iea.org.uk/sites/default/files/in-the-media/files/IEA%20Shadow%20Economy%20summary.pdf>
54. Sedovnik, P., & Krajnik, D. (2010). *Predlogi za bistveno zmanjšanje obsega sive ekonomije v Sloveniji*. Ljubljana: Obrtno-podjetniška zbornica Slovenije.
55. Sim, W. J., Huam, H. T., & Amran, R. (2011). Underground Economy: Definition and Causes. *Business and Management Review* 1(2). Najdeno 1. decembra 2014 na spletnem naslovu http://www.businessjournalz.org/articlepdf/BMR_1205.pdf
56. *Siva ekonomija je*. Najdeno 2. decembra 2014 na spletnem naslovu <http://www.protisiviekonomiji.si/dejstva/>
57. Stanovnik, T. (2008). *Javne finance* (4th ed.). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
58. Statistični urad Republike Slovenije. (2012). Popravki zajetja v bruto domačem proizvodu Slovenije 2007. Najdeno 28. aprila 2014 na spletnem naslovu www.stat.si/PrikaziDatoteko.aspx?id=5642
59. Statistični urad Republike Slovenije. (2013a). *Statistični letopis Slovenije 2013*. Najdeno 29. julija 2014 na spletnem naslovu <http://www.stat.si/letopis/LetopisVsebinska.aspx?poglavje=4&lang=si&leto=2013>
60. Statistični urad Republike Slovenije. (2013b). *Statistični letopis Republike Slovenije*. Popravki zajetja v BDP in siva ekonomija, Slovenija, 2010. Najdeno 28. aprila 2014 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=5588
61. Statistični urad Republike Slovenije. (2014). Prebivalstvo, Slovenija, 1. oktober 2014 – končni podatki. Najdeno 6. decembra 2014 na spletnem naslovu http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?ID=6790
62. Sugden, D. R. (2009). *Gray markets: prevention, detection, and litigation*. New York: Oxford University Press.
63. Tadi, J. (2013, september). *Odnos do sive ekonomije pri študentskem delu: Analiza stališč študentov Ekonomske fakultete univerze v Ljubljani* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
64. *Ukrepi zoper sivo ekonomijo samo pri DDV prinesli 100 milijonov evrov več*. Najdeno 7. decembra 2014 na spletnem naslovu <http://www.24ur.com/novice/slovenija/ukrepi-zoper-sivo-ekonomijo-samo-pri-ddv-prinesli-100-milijonov-evrov-vec.html>
65. Università degli studi di Catania. Dipartimento di Giurisprudenza. (b.l.). La dimensione del fenomeno e i metodi di ricerca. Najdeno 3. decembra 2014 na spletnem naslovu <http://www.lex.unict.it/eurolabor/ricerca/dossier/dossier7/cap1.htm>
66. *Siva ekonomija* (b. l.). V Wikipediji. Najdeno 20. marca 2015 na spletnem naslovu http://sl.wikipedia.org/wiki/Siva_ekonomija

67. Zakon o davčnem postopku (ZDavP-2). *Uradni list RS*, št. 13/11, z dne 26. 10. 2006 - uradno prečiščeno besedilo, 32/12, 94/12, 101/13 - ZDavNepr, 111/13, 25/14 - ZFU in 40/14 - ZIN-B
68. Zakon o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno (ZPDZC). *Uradni list RS*, št. 36/00, z dne 26. 4. 2000, Ur. l. RS, št. 118/2006 - ZPDZC-A popr., 12/2007 - ZPDZC-UPB1 popr., 29/2010 - ZPDZC-B popr., 57/2012 - ZPDZC-C, 21/2013 - ZUTD-A popr..
69. Zakon o preprečevanju dela in zaposlovanja na črno (ZPDZC-1). *Uradni list RS*, št. 32/2014.

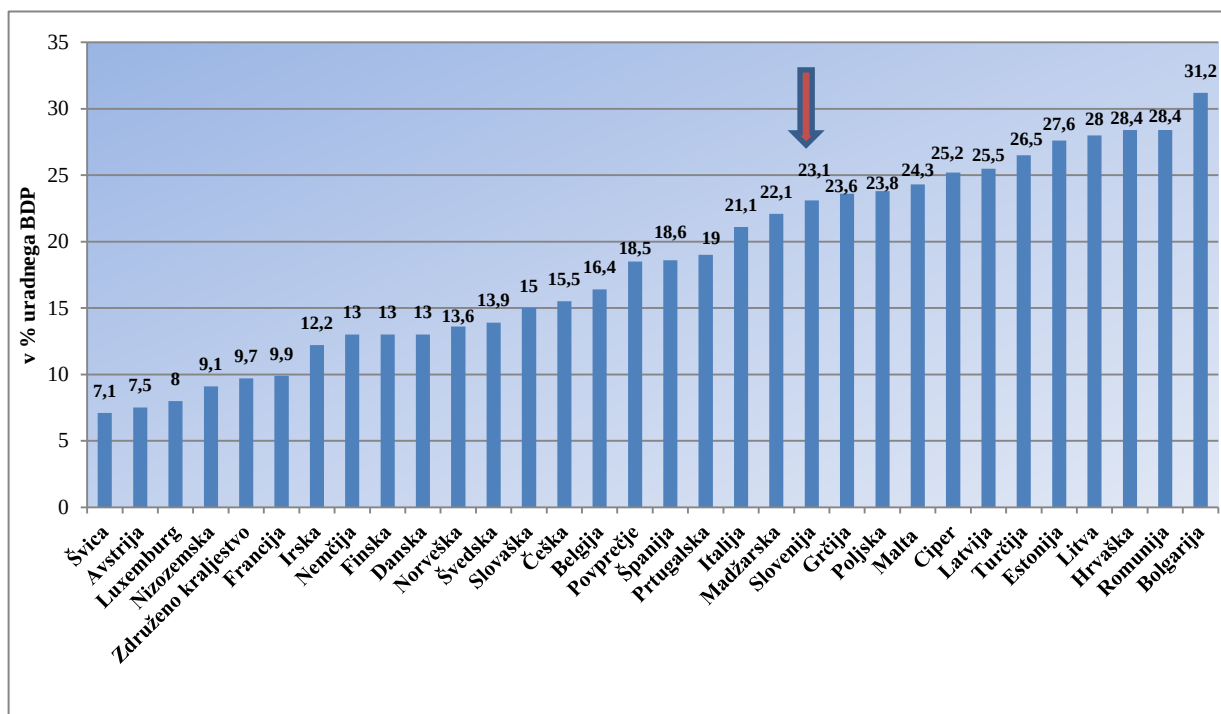
PRILOGE

KAZALO PRILOG

PRILOGA 1: Obseg sive ekonomije v 31 evropskih državah v letu 2013	1
PRILOGA 2: Anketni vprašalnik.....	2
PRILOGA 3: Tabeli z rezultati, ki dokazujejo, da podatki v Tabeli 7 (str. 24) niso porazdeljeni normalno, zaradi česar je za analizo bolj primerna mediana.....	3

PRILOGA 1: Obseg sive ekonomije v 31 evropskih državah v letu 2013

Slika 1: Obseg sive ekonomije v 31 evropskih državah v letu 2013 (v % uradnega BDP)

Vir: Schneider, *Size and Development of the Shadow Economy of 31 European and 5 other OECD Countries from 2003 to 2013*, 2013, str. 3

PRILOGA 2: Anketni vprašalnik

Anketni vprašalnik

Spoštovani,

sem študentka Ekonomske fakultete in pripravljam svojo diplomsko nalogo. Vljudno bi vas prosila za pomoč pri moji raziskavi o zavedanju potrošnikov o posledicah »sive ekonomije«. Prosim vas, da odgovorite na spodnja vprašanja. Anketa je anonimna in bo uporabljena izključno za namene raziskave v diplomski nalogi.

Za sodelovanje se vam najlepše zahvaljujem.

Tanja Poberaj

1. Na kaj najprej pomislite, ko slišite pojem »siva ekonomija«?

2. V katerih 3 dejavnostih je po vašem mnenju najbolj razširjena »siva ekonomija«?

- različne osebne storitve (frizerstvo, kozmetične storitve, ...)
 - različne poslovne storitve (računovodstvo, odvetniki, ...)
 - gradbeništvo
 - kmetijska dejavnost
 - razne pomoči v gospodinjstvih
 - avto mehanika in vulkanizerstvo
 - gostinstvo in turizem
 - proizvodna in predelovalna dejavnost
 - zobozdravstvo
 - drugo:
-

3. Prosim vas, da izmed spodaj naštetih vzrokov za povečanje sive ekonomije obkrožite vsaj 3, za katere menite, da so najbolj ključni za povečevanje sive ekonomije v državi.

- Davki in prispevki so previsoki.
- Večanje brezposelnosti oz. nefleksibilen trg dela – boj za preživetje.
- Nezaupanje v državo in državne institucije, ker je več kot očitno, da nekateri ropajo ali so ropali državo, visoka stopnja korupcije v državi.
- Neučinkovitost države, saj država z našim denarjem, ki ga prispevamo, ne dela skrbno in učinkovito.
- Želja po prihranku, saj je cena nižja.
- Visoke administrativne ovire in neustrezna zakonodaja.
- Želja po neupravičenem uveljavljanju socialne podpore.

4. Na katero posledico sive ekonomije najprej pomislite? Možen 1 odgovor

- Manj sredstev za javne dobrine.
- Neustrezni proizvodi brez garancije.
- Višanje davkov in prispevkov.
- Prikaz nepravilnega dejanskega stanja v gospodarstvu in posledično nepravilni ukrepi politike.
- Neupravičen sistem, v katerem so do enakega obsega javnih storitev in socialnih ugodnosti upravičeni vsi enako, tako tisti, ki plačujejo davke, kot tisti, ki jih ne.
- Nelojalna konkurenca med podjetji (legalna podjetja imajo običajno višje cene od tistih podjetij, ki delujejo prikrito).
- Drugo: _____

5. Ali se zavedate, da je zaradi »sive ekonomije« zmanjšan priliv sredstev v državni proračun (manj denarja za dobrine, ki jih običajno zagotavlja država, npr. za ceste, šolstvo ...), kar pomeni, da bo morala država ta sredstva nadoknaditi z višanjem davkov?

- Da, popolnoma se zavedam.
- Ne, na to do sedaj še nisem pomislil/a, vendar se strinjam.
- Ne, na to do sedaj še nisem pomislil/a, vendar mi je vseeno.

6. Ali se zavedate, da so lahko proizvodi in opravljene storitve zaradi sive ekonomije neustrezni, brez obveznih standardov, poleg tega pa zanje ni mogoče uveljavljati garancije?

- Da, popolnoma se zavedam.
- Ne, na to do sedaj še nisem pomislil/a.
- Mi je vseeno.

7. Prosim ocenite spodnje trditve z ocenami od 1–5, pri čemer 1 pomeni, da se s trditvijo nikakor ne strinjate, 5 pa da se s trditvijo popolnoma strinjate.

OCENA	1	2	3	4	5
Tisti, ki pošteno plačujejo vse obveznosti, plačujejo več zaradi tistih, ki svojih obveznosti ne izpolnjujejo.					
Izpolnitev davčne obveznosti je temeljna obveznost vsakega državljana.					
Vlada bi morala sredstva, ki jih namenja medijski kampanji proti sivi, ekonomiji raje nameniti za okrepitev kadrovske vrste z zaposlitvijo dodatnih preiskovalcev.					
Če bi vsi pošteno plačevali davke in prispevke, pravzaprav ne bi bili potrebni sedanji varčevalni ukrepi, ki jih izvaja država.					
Z uvedbo davčnih blagajn bi bistveno pripomogli k zmanjšanju sive ekonomije.					
V državi je vse preveč tistih, za katere veljajo dvojna merila, za katere se nobeni davčni postopki ne premaknejo z mrtve točke.					
Najhitreje se obogati z utajo davkov.					
Če bi me država nekako nagradila s tem, da bi račun lahko uveljavljal kot olajšavo pri napovedi dohodnine, bi se pogosteje odločil, da bi vzel račun.					
V Sloveniji se ljudi premalo ozavešča o negativnih posledicah sive ekonomije.					

8. Ali ste se že kdaj dogovarjali za nakup IZDELKA brez računa?

- Ne, vedno zahtevam račun.
- Mi je vseeno. Če račun dobim, ga vzamem, če ga ne, pa ga niti ne zahtevam.
- Če mi sam prodajalec izdelka ponudi svoj izdelek brez računa, se s tem strinjam in računa ne zahtevam.
- Včasih sam vprašam, ali je možen nakup izdelka brez računa.
- V dejavnostih, kjer je to možno, vedno vprašam, ali je možen nakup izdelka brez računa.

9. Ali ste se že kdaj dogovarjali za nakup STORITVE brez računa?

- Ne, vedno zahtevam račun.
- Mi je vseeno. Če račun dobim, ga vzamem, če ga ne, pa ga niti ne zahtevam.
- Če mi sam prodajalec storitve ponudi svojo storitev brez računa, se s tem strinjam in računa ne zahtevam.
- Včasih sam vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.
- V dejavnostih, kjer je to možno, vedno vprašam, ali je možen nakup storitve brez računa.

10. Če ste na zgornji vprašanji odgovorili pritrdilno, ali se zavedate, da ste v tem primeru tudi vi zakonsko odgovorni in zato lahko kaznovani z globo?

- DA
- NE

11. Ali podpirate akcijo »Vklopi razum – zahtevaj račun«?

- DA
- NE
- Akcije ne poznam.

V kolikor akcije ne podpirate, vas prosim, da navedete vzroke, zakaj je ne podpirate.

12. Ali bi prijavili osebo, ki dela na črno?

- DA
- NE

13. V kolikor kdaj delujete v »sivi ekonomiji«, kako ocenjujete verjetnost, da vas pri tem pristojne službe odkrijejo?

- majhna
- srednja
- velika

14. Vaša starost:

- do 20 let
- od 21–30 let
- od 31–40 let
- od 41–50 let
- od 51–60 let
- starost 61 let in več

15. Spol : M Ž

16. Vaš povprečni mesečni neto dohodek zadnjih treh mesecev:

- do 599 EUR
- od 600 EUR do 1499 EUR
- nad 1500 EUR

17. Stopnja izobrazbe:

- končana osnovna šola
- končana srednja šola
- visoka šola, univerzitetna šola
- magisterij, doktorat

PRILOGA 3: Tabeli z rezultati, ki dokazujejo, da podatki v Tabeli 7 (str. 24) niso porazdeljeni normalno, zaradi česar je za analizo bolj primerna mediana.

Tabela 1: Test normalnosti

	Test Kolmogorov-Smirnov			Test Shapiro-Wilk		
	Vrednost	df	Sig.	Vrednost	df	Sig.
1. trditev	0,323	247	0,000	0,757	247	0,000
2. trditev	0,375	247	0,000	0,672	247	0,000
3. trditev	0,215	247	0,000	0,854	247	0,000
4. trditev	0,226	247	0,000	0,840	247	0,000
5. trditev	0,150	247	0,000	0,894	247	0,000
6. trditev	0,436	247	0,000	0,548	247	0,000
7. trditev	0,163	247	0,000	0,888	247	0,000
8. trditev	0,265	247	0,000	0,777	247	0,000
9. trditev	0,178	247	0,000	0,875	247	0,000

Tabela 2: Opisna statistika

	N	Min	Max	Povprečje	Stand. napaka	Stand. odklon	Koef. asimetrije	Stand. napaka	Koef. asociacije	Stand. napaka
1. trditev	247	1	5	3,94	0,086	1,351	-0,949	0,155	-0,377	0,309
2. trditev	247	1	5	4,29	0,072	1,134	-1,560	0,155	1,494	0,309
3. trditev	247	1	5	3,38	0,093	1,455	-0,292	0,155	-1,277	0,309
4. trditev	247	1	5	3,51	0,092	1,442	-0,475	0,155	-1,094	0,309
5. trditev	247	1	5	3,28	0,084	1,322	-0,204	0,155	-1,043	0,309
6. trditev	247	1	5	4,60	0,052	0,825	-2,469	0,155	6,486	0,309
7. trditev	247	1	5	3,30	0,084	1,327	-0,210	0,155	-1,014	0,309
8. trditev	247	1	5	4,13	0,067	1,058	-1,272	0,155	1,177	0,309
9. trditev	247	1	5	3,50	0,083	1,309	-0,445	0,155	-0,858	0,309